

**KULTTUURIYMPÄRISTÖNÄ KAUHAVAN YLIKYLÄ -
Maaseudun vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvojen
jäljillä**

Anna-Maija Tapani
Maisterintutkielma
Kulttuuriympäristön tutki-
muksen maisteriohjelma,
museologia
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesä 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Anna-Maija Tapani	
Työn nimi Kulttuuriympäristönä Kauhavan Ylikylä - Maaseudun vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvojen jäljillä	
Oppiaine Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelma, museologia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kesä 2022	Sivumäärä 75 + liitteet
Tiivistelmä <p>Tarkastelen maisterintutkielmassani Kauhavan Ylikylän joenvarren aluetta ja sen vanhaa rakennuskantaa, josta lähempään tarkasteluun valitsin tyhjillään olevat Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin talot. Työssä pyrin selvittämään, mitä rakennettu ympäristö kertoo alueen kulttuurihistoriasta, mutta myös millaisia arvoja ja merkityksiä rakennuksiin kätkeytyy. Määrittelen rakennuksista niiden kulttuuri- ja rakennushistoriallisia, maisemallisia sekä henkisiä arvoja, joista käytän tutkimuksessa yhteistä nimitystä kulttuuriperintöarvo. Tarkastelen rakennuksia pohjalaistalolähtöisesti.</p> <p>Selvitän rakennuksista niiden rakennus-, käyttö- ja asukashistoriaa, mutta myös ihmisten niihin liittämiä merkityksiä, muistoja ja kokemuksia. Tärkeänä tutkimusaineistona toimii rakennusten omistajilta, nykyisiltä ja entisiltä kyläläisiltä sekä alueen hyvin tuntevilta kerätty haastatteluaineisto. Tutkimuksen avulla tallennetaan paikallishistoriaa ja dokumentoidaan katoamisuhan alla olevat rakennukset. Rakennusten valokuvaus kuuluu osaksi dokumentointia ja kuvat tallennetaan yhdessä osan haastatteluaineiston kanssa Seinäjoen museon kokoelmiin. Rakennusten arvojen määrittelyn toivotaan toimivan herätteenä vanhojen, tyhjillään olevien rakennusten säilyttämisen ja hoidon tärkeydestä.</p> <p>Kyseessä on laadullinen tapaustutkimus, jonka lähestymistapa on kulttuurihistoriallinen. Rakennusten ja samalla eteläpohjalaisen maaseutuympäristön historiallisen tarkastelun ja arvojen määrittämisen apuvälineenä käytän kulttuuriympäristöjen analyysiin luotua DIVE-menetelmää.</p> <p>Kaikkiin kolmeen rakennuskohteeseen pystyttiin liittämään arvoja muun muassa niiden autenttisuuteen ja historialliseen luottavuuteen liittyen. Rakennukset pitävät sisällään myös mielenkiintoista paikallishistoriaa. Kohteiden ollessa tyhjillään ja niiden eriasteisista vaurioista johtuen, pohdin työssä myös niiden tulevaisuutta ja tiedotan säilymistä edistävästä vähimmäistoimenpiteistä sekä niiden arvoja huomioivista ja säilyttävistä korjaustoimenpiteistä, mikäli rakennukset tulevaisuudessa korjataan.</p>	
Asiasanat rakennusperintö, pohjalaistalo, kulttuuriperintöarvo, kulttuuriympäristö, Kauhava, Ylikylä	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusasetelma ja -kysymykset	3
1.2	Keskeiset käsitteet	6
1.3	Aineistonhankinta ja -analyysimenetelmät	10
1.4	Aikaisemmat tutkimukset	14
2	YLIKYLÄ	17
2.1	Huhmarkoski	24
2.1.1	Asukas- ja käyttöhistoria	27
2.1.2	Rakennushistoria	33
2.2	Alppinen	40
2.2.1	Asukas- ja käyttöhistoria	41
2.2.2	Rakennushistoria	45
2.3	Finni	51
2.3.1	Asukas- ja käyttöhistoria	52
2.3.2	Rakennushistoria	55
3	RAKENNUSTEN ARVOJEN TARKASTELUA	64
3.1	Rakennusten historiallinen merkityssisältö	64
3.2	Rakennusten kulttuuriperintöarvojen muodostuminen	66
3.3	Rakennusten tulevaisuus	69
4	LOPUKSI	75
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	76

LIITTEET

1 JOHDANTO

Kulttuuriympäristöt ovat yhteisöjen ja ihmisten muistin sekä identiteetin perusta. Kerroksellinen kulttuuriympäristö eri-ikäisine rakennuksineen muistuttaa meitä menneestä ja auttaa näin meitä ymmärtämään omia juuriamme sekä yhteiskunnan muutoksia. Rakennukset ovat konkreettinen sidos menneisyyteen ja entisiin sukupolviin. Historiallinen rakennettu ympäristö luo näin jatkuvuuden tuntua ja tarjoaa myös tuttuja ja turvallisia kiinnekohtia sekä muistin paikkoja. Rakennusperintö on osa kansallista kulttuuriamme, josta olemme vastuussa myös yksilötasolla. (Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 6; Rakennusperintöstrategia 2001, 3 & 7.) Maaseudun kulttuurimaisema rakennuksineen muodostaa merkittävän osan rakennusperintöämme. Yhteisöllisesti merkittävien rakennusten, kuten koulujen, seuratalojen, kauppojen, myllyjen, meijereiden ja sahojen lisäksi siihen kuuluvat olennaisena osana kyläkokoalaisuudet sekä maatilat pihapiireineen. Tästä rakennuskannasta vanhojen rakennusten määrällinen osuus on hyvin vähäinen. Koko maan kattavasta rakennuskannasta yli 80 prosenttia on rakennettu toisen maailmansodan jälkeen ja vain muutama prosentti on ajalta ennen 1920-lukua. (Rakennusperintöstrategia 2001, 10 & 14.) Maaseutumme on ollut vahvassa murroksessa jo muutamia vuosikymmeniä. Palvelut keskittyvät kasvukeskuksiin ja maatalous on vaatimusten mukaan muuttunut usein kannattomaksi. Yhdessä nämä taannuttavat maaseutua jättäen rakennuksia yhä enenevässä määrin tyhjilleen, jolloin myös niiden säilyminen vaarantuu. Paikallista kulttuuriympäristöä ei myöskään osata välttämättä arvostaa riittävästi. Omaa kyläympäristöä tai perinteisiä puurakennuksia vähätellään, emmekä ehkä tule ajatelleeksi, että se maisema, jossa päivittäin liikumme, olisi arvokasta kulttuuriympäristöä. (Lounatuori & Putkonen 2001, 197.) Edelleenkin arvokkaaksi mielletään tietynlainen vaikuttava ja monumentaalinen arkkitehtuuri, sen sijaan, että nähtäisiin rakennuskohteen arvon rakentuvan paikallishistorian tai asukkaiden antamien merkitysten pohjalta (Tyrväinen 2020, 6). Omaa taloa ei välttämättä mielletä rakennusperinnöksi, jolloin sen korjaamista ja kunnostamista ei välttämättä tule ajatelleeksi sukupolvia kestävässä ratkaisuna. Vanhan ympäristön häviäminen muuttaa kulttuurimaisemaa ja samalla katoaa valtava määrä tietoa ympäristöstämme. (Laine & Orrenmaa 2012, 123.)

Ylikylä on maaseutukylä Kauhavalla Etelä-Pohjanmaalla. Sukuni kotiseutua se on ollut ainakin viimeisen 200 vuoden ajan. Aikoinaan Ylikylä oli vireä kylä suurine ja edistyksellisine mautiloineen ja vielä 1950-luvulla kauppoja oli muutaman kymmenen kilometrin säteellä useita. Kylässä oli oma koulu vuodesta 1895 lähtien (Pietiläinen 1999, 373) sekä aktiivinen nuorisoseura komeine rakennuksineen ja myös terveydenhoitopalveluita sai omasta kylästä. Tähän päivään tultaessa kylä on kokenut lukuisten muiden maaseutukylien tavoin voimakkaita taantumisen merkkejä niin toiminnaltaan kuin rakennusperinnöltään. Koulun lakkauttaminen oli voimakas isku kylälle ja sillä oli vaikutusta kylän asukasmäärään sekä ikäjakaumaan. Sen lisäksi kaikki muutkin palvelut ovat siirtyneet Kauhavan keskustan tuntumaan. Merkittävä

muutos on tapahtunut myös alueen maataloudessa, sillä maatalojen määrä on vähentynyt huomattavasti viimeisten vuosikymmenien aikana. Ylikylässä on enää jäljellä vain vähän vanhaa rakennuskantaa, joka on kärsinyt ja yksipuolistunut purkutoimenpiteistä sekä modernista täydennys- ja korjausrakentamisesta. Myös huolimattomasti toteutettu infrastruktuuri eli Huhmarkosken tien muutostoimenpiteet ovat tehneet haittaa vanhalle rakennuskannalle. Toiminnan laantumisen ja väestön vähenemisen myötä vanhoja rakennuksia on jäänyt paljon tyhjilleen.

Tutkimuksessa Ylikylää tarkastellaan historiallisena ympäristönä rakennuslähtöisesti. Tutkimuksessa tutustutaan Ylikylän jäljellä olevaan vanhaan rakennuskantaan ja selvitetään, mitä se kertoo kylän kulttuurihistoriasta. Tätä varten lähempään tarkasteluun valitaan kolme tyhjillään olevaa ja vanhan ulkoasunsa hyvin säilyttäneitä esimerkkikohteita, joiden historiaan tutustumalla pyritään ymmärtämään myös alueen historiaa. Tutkimuksessa pureudutaan myös rakennusten arvoihin ja merkityksiin. Rakennuksia tarkastellaan muun muassa pohjalaistaloperinteen edustajina, kuin myös kulttuurihistoriallähtöisesti, selvittämällä talojen asukas- ja toimintahistoriaa. Tärkeässä osassa selvitystyötä tulee olemaan ihmisten rakennuksista kertomat muistot, tarinat ja kokemukset, joista on mahdollista koostaa rakennusten arvot. Perimmäisenä tavoitteena on tietoisuuden ja ymmärryksen lisääminen vanhan rakennuskannan merkityksellisyydestä ja mahdollisesti tällä tavoin edesauttaa niiden säilymistä. Tutkimuksen lomassa esimerkkikohteet tulevat samalla dokumentoiduiksi ja osa niiden historiasta tallennetuiksi. Tutkimus on jatkoa aikaisemmalle restauroinnin artonomin opinnäytetyölleni, jossa tein rakennushistoriaselvityksen Ylikylässä sijaitsevasta, maisemasta jo osittain kadonneesta, sukuni tilasta Niemestä. Nyt haluan tutustua Niemeä ympäröivään alueeseen, joka on jäänyt minulle sukulaissuhteista huolimatta vieraaksi. Aikaisempi restauroinnin koulutukseni on entisestään vahvistanut kiinnostustani vanhaa rakennuskantaa ja erityisesti puuarkkitehtuuria kohtaan. Koen sen tutkimisen, dokumentoinnin ja säilyttämisen äärimmäisen tärkeäksi. Pohjalaistoista on muodostunut viime vuosien aikana erityiskiinnostuksenkohteeni ja myös maaseutuympäristö on minulle tärkeä, jonka autioitumisesta yhdessä vanhan rakennusperinnön kanssa kannan suurta huolta. Nämä teemat ovat johdattaneet nykyisiä opintojani kulttuuriympäristön tutkimuksen parissa.

Kauhavan Ylikylän aluetta ei ole aikaisemmin tutkittu eikä viime aikoina inventoitu ja se jää myös kaavoitusten ulkopuolelle. Minusta on tärkeää tallentaa alueen rakennusten kulttuurihistoriaa ja dokumentoida tyhjillään ja näin ollen katoamisuhan alla olevat rakennukset. Haluan kiinnittää huomiota arkiselta tuntuvaan maaseudun ympäristöön ja sen vanhaan rakennusperintöön ja siihen, miten mielenkiintoista historiaa ne sisältävät ja miten yllättäviä merkityksiä niistä voidaan löytää. Autioituvilla

taloilla on tarinansa kerrottavana. Ne voivat olla merkityksellisiä koko alueen kannalta. Rakennusten merkitystä esimerkiksi yhteisön identiteetille ei välttämättä huomata ja ymmärretä, ennen kuin rakennuksia jo hävitetään.

Tutkielma etenee siten, että seuraavissa luvuissa käydään läpi tutkimusasetelmaa lähtökohtineen, esitellään tutkimuskysymykset ja käydään läpi tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet sekä tutkimusaineistoa ja sen analyysimenetelmiä. Lisäksi tuodaan esiin tutkimusaihetta taustoittavia aikaisempia tutkimuksia. Toisessa luvussa esitellään tutkimusaluetta eli Kauhavan Ylikylän joenvarren aluetta, sen historiallista rakentumista ja kehitystä keskeisine rakennuksineen. Seuraavaksi esitellään valikoidut rakennuskohteet, joita tarkastellaan rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti menneestä nykyisyyteen edeten. Tämän jälkeen tarkastellaan rakennusten historiallista merkityssisältöä ja ryhdytään sen pohjalta rakentamaan rakennusten kulttuuriperintöarvoja. Loppua kohden pohditaan myös rakennusten tulevaisuutta, jonka yhteydessä pyritään korostamaan rakennusten säilymisen tärkeyttä tuoden samalla esille säilymistä edesauttavia ja kulttuurihistoriallisia arvoja huomioivia toimenpiteitä. Lopuksi arvioidaan tutkimuksen toteutusta ja sen lopputulosta.

1.1 Tutkimusasetelma ja -kysymykset

Tutkimuksessa tarkastellaan historiallista kokonaisuutta, jonka muodostavat Kauhavan Ylikylän joenvarren alue ja tästä lähempään tarkasteluun valitut vanhat rakennuskohteet, jotka ovat Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin talot. Vanhoilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ennen toista maailmansotaa rakennettuja rakennuksia. Kohteista tarkastellaan niiden toisiaan tukevia osa-alueita eli fyysisiä ominaisuuksia sekä käyttö- ja käyttäjien historiaa eli kulttuurihistoriaa. Kulttuurihistoria usein valaisee rakentamisen syitä ja taustoja. Rakennuksia tarkastellaan pohjalaisen rakennusperinteen edustajina. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu kulttuurihistorian ja kulttuuriperintö-käsitteen ympärille, sekä siihen miten nämä ovat ymmärrettävissä valitun pohjalaistaloperinteen yhteydessä. Rakennusten historiallinen merkityssisältö on yhteydessä olennaisesti niiden arvoihin ja merkityksiin. Käytän tästä kokonaisuudesta termiä kulttuuriperintöarvo. Arvojen ja merkitysten selvittämisessä on annettu suuri painoarvo rakennusten käyttäjien ja kokijoiden kertomuksille. Heidän kokemuksensa, muistonsa ja ajatuksensa liittyvät osaksi niin rakennusten historiallisten arvojen selvittämistyötä kuin myös rakennusten henkisten eli aineettomien arvojen määrittelyyn.

Laaja Ylikylän alue (liitteet 4 & 5) rajattiin tutkimuksessa koskemaan joenvarren aluetta siitä syystä, että kyseiselle alueelle sijoittuu kylän ydinalue sekä pääasiassa vanhin rakennuskanta. Alueelta haluttiin valita selkeästi vanhoiksi rakennuksiksi edelleen tunnistettavissa olevia kohteita, jotka olisivat mahdollisimman autenttisia eli eivät ole kokeneet suuria muutoksia olemassaolonsa aikana. Nopeasti kävi selväksi, että tällaiset kohteet löytyvät tyhjiilleen jääneiden rakennusten joukosta ja tutkimus sai tästä uuden näkökulman lisää eli tyhjiillään olevien ja näin ollen katoamisuhan alla olevien rakennusten dokumentoinnin. Tyhjiillään olevien rakennusten historian selvittäminen sekä niiden sisältävien arvojen tarkastelu ja niistä tiedottaminen tuntui myös merkitykselliseltä siksi, että tutkimus voisi toimia mahdollisesti herätteenä vanhojen, tyhjiillään olevien rakennusten säilyttämisen ja hoidon tärkeydestä. Tutkittavat rakennuskohteet pyrittiin valitsemaan myös siten, että niillä olisi mahdollisesti koko kylän kannalta mielenkiintoista historiaa kerrottavanaan. Valitut rakennuskohteet kertovat alueen pääelinkeinon eli maatalouden historiasta, joista Finnin talo edustaa Kauhavan alueen suuria maatiloja, Alppisen kaupparakennus on alueen keskeistä taloushistoriaa ja Huhmarkosken talo kertoo kestikievaripidon historiasta, josta löytyy vain vähän aikaisempaa tutkimusta. Rakennusten historian selvittämisen ja tallentamisen lisäksi kohteet valokuvataan omistajien luvalla ja kuvat luovutetaan Seinäjoen museon kokoelmiin.

Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus, jota lähestytään kulttuurihistoriasta käsin. Päämääränä on tuottaa tietoa, jonka avulla ymmärretään rakennetun kulttuuriympäristön ominaisuuksia ja merkityksiä paremmin. Se noudattelee etenkin kansatieteestä eli etnologiasta tuttua monitieteisen rakennustutkimuksen tutkimusperinnettä. Tutkimuksessa huomioidaan rakennukset osana ympäristöään, kulttuurimaisen historiallisina kiinnekohtina ja muistin paikkoina. Kulttuuristen arvojen tarkastelu vie tutkimusta museologian piiriin. Museologia, jota myös heritologiaksi voisi kutsua, tarkastelee ihmisten arvottavaa suhdetta aineelliseen ja aineettomaan ympäristöönsä, sen menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Museologian ytimessä ovat arvojen konkreettinen vaikutus siihen, miten historiaa ja esinekulttuuria kuljetetaan aktiivisesti menneestä tulevaisuuteen ja miten nämä kietoutuvat uuteen. (Hänninen, Kouri, Kyyrö, Tolonen & Virtanen 2015, 351; Vilkuna 2021, 51.) Museologiaa voitaisiin kutsua myös opiksi kulttuuriperinnöstä (Vilkuna 2021, 51). Museologia tutkii erityisesti museo-objekteja, niiden museoarvoa ja sen muodostumista. Nyt kun kyseessä ei ole museoidut tai edes inventoidut rakennuskohteet, tutkimuksessa käytetään rakennuksia kuvaavista erilaisista arvoista ja merkityksistä koostuvasta kokonaisuudesta nimitystä kulttuuriperintöarvo. Kulttuuriperinnön käsitettä avataan tarkemmin seuraavassa alakappaleessa. Tutkimuksen kannalta keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

Mitä tutkittavat rakennuskohteet kertovat Kauhavan Ylikylän kulttuurihistoriasta?

Miten tutkittavien rakennuskohteiden kulttuuriperintöarvo muodostuu?

Rakennusten ja ympäristön arvojen määrittelyssä käytetään apuna kulttuuriympäristöjen inventointiin ja analysointiin kehitettyä DIVE-menetelmää, joka sisältää niin kulttuuriympäristön kuvauksen kuin arvojen pohdinnankin. Menetelmä on kehitetty kulttuuriympäristöjen arvottamisen välineeksi nimenomaan historiallisesta kontekstista. Oppaassa (2013) DIVE-menetelmän käyttöön historiallinen konteksti määritellään luonnon ja kulttuurin olosuhteiksi, jotka selittävät maiseman tilallisia ja ajallisia yhteyksiä eli jokaisella historialliseen tapahtumaan, maankäyttöön, tuotantotapaan ja elinkeinoelämään liittyvä jälki on yhteydessä alueella vallinneisiin ympäristöllisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin konteksteihin. Näiden suhteiden, yhteyksien ja merkitysisältöjen selvittäminen on yksi tärkeimmistä DIVE-menetelmän tehtävistä. (Kulttuuriympäristön analyysi 2013, 15.) Menetelmässä sukellaan (dive) nykyisyydestä menneisyyteen, pyrkien seulomaan löydetystä tutkimusmateriaalista rakennusten ja ympäristön kannalta oleellisin historiallinen tieto, joka kootaan, käsitellään ja tuodaan yleiseen keskusteluun. Menetelmä perustuu analysointiprosessin neljään työvaiheeseen: kuvailevaan (Describe), tulkitsevaan (Interpret), arvottavaan (Value) ja toteuttavaan (Enable). Menetelmässä käsitellään tutkimuskohdetta eri aikatasoissa, nykyisyydestä menneisyyteen ja lopuksi pohditaan kohteen tulevaisuutta. Tässä työssä sovelletaan lähinnä kolmea ensimmäistä työvaihetta, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että eri aineistohankintamenetelmin hankittu tieto rakennuskohteiden historiasta, kehityksestä, luonteesta ja ominaispiirteistä kootaan, jäsennetään ja kuvataan kirjallisesti sekä havainnollistetaan kuvin ja liitetiedostoin. Viimeinen eli toteutettava työvaihe toteutetaan niin, että siinä pohditaan rakennusten tulevaisuutta kokoomalla yhteen rakennusten omistajien ajatuksia, rakennusten säilymistä uhkaavia tekijöitä ja tiedotetaan vähimmäistoimenpiteistä, joilla edesauttaa rakennusten säilymistä. Lisäksi tuodaan esiin huomioita rakennusten arvoja säilyttävistä toimenpiteistä, mikäli rakennukset kunnostetaan. Toisin kuin DIVE-menetelmässä usein on tapana, tässä tutkimuksessa ei laadita aika/tila-matriisia, vaan asiat esitetään ainoastaan kirjallisesti sekä kuvallisesti havainnoiden. Lisäksi aikatasot käydään läpi kronologisesti menneisyydestä nykyisyyteen. (Kulttuuriympäristön analyysi 2013, 8–10 & 18.)

Menneisyyden osalta kohteita tarkastellaan niiden rakentamisajankohdasta kohti nykyisyyttä, keskittyen rakennusten kannalta keskeisimpiin ajanjaksoihin, mutta myös noin 1950-luvun tilanteeseen, sillä kyseiseen ajankohtaan liittyy tutkimusta varten haastateltujen kertomat muistot kohteista ja alueesta. Tutkimuskohteita käsitellään ikään kuin historiallisina tiloina, tietopankkeina, joihin on tallennettuna

sekä aineellista että aineetonta tietoa alueen kehityksestä. Selvitystyössä eri aikatasot paljastetaan kerros kerrokselta. Samaan aikaan historian selvityksen yhteydessä tutkimusaineistosta tehdään tulkintaa, jossa määritellään tutkimuskohteiden historiallisia merkityssisältöjä eli arvioidaan ympäristön ja sen eriaikaisten osien luettavuutta, alkuperäisyyttä, säilyneisyyttä sekä nykytilaa. Tämä historiallinen merkityssisältö muodostaa DIVE-menetelmässä lähtökohdan kulttuuriympäristön arvottamiselle. Tehtävänä on siis selvittää mitkä elementit, ominaispiirteet ja olosuhteet ovat sellaisia, joilla on ollut sekä historiallista, että nykyaikana erityistä merkitystä yhteisön kannalta. (Kulttuuriympäristön analyysi 2013, 15.)

1.2 Keskeiset käsitteet

Kulttuuriperintö on tämän tutkimuksen yksi keskeisimmistä käsitteistä, mutta sen määrittäminen ei ole aivan ongelmatonta. Kulttuuriperintö-käsitteelle ei ole olemassa täysin yleispätevää määritelmää, joka kattaisi sen kaikki puolet ja käsitettä onkin helppo käyttää perusteluna melkein missä tahansa asian yhteydessä (Tuomi-Nikula, Haanpää, Kivilaakso 2013, 8). Euroopan neuvoston kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä laaditussa yleissopimuksessa määritellään kulttuuriperinnön olevan

joukko menneisyydestä periytyneitä resursseja, jotka ihmiset tunnistavat jatkuvasti kehittyvien arvojen, uskomusten, tietonsa ja perinteidensä heijastumaksi ja ilmaisuksi niiden omistuksesta riippumatta. Siihen kuuluvat kaikki ne ympäristön ominaisuudet, jotka johtuvat ihmisten ja paikkojen historiallisesta vuorovaikutuksesta.

Näin ymmärrettynä käsitteen alle onkin mahdollista asettaa kaikki historian jäljet aina arkeologisista löydöistä tämän päivän syntymäpäiväjuhliin. Käsitteen käyttö tieteessä näin laajasti ymmärrettynä on joidenkin tutkijoiden mukaan jo kyseenalaista. (Tuomi-Nikula et al. 2013, 14–15.)

Alun perin kulttuuriperintö käsitti vain aineellisen kulttuurin huippusaavutukset, kuten merkittävät kiinteät muistomerkit ja taideteokset sekä muut arvoesineet, kunnes vähitellen yksittäisten rakennusten ja monumenttien lisäksi käsite on laajentunut sisältämään myös kokonaisia alueita ja ympäristöjä. Myös luontokohteiden arvot ymmärretään kulttuurisesti määritellyiksi ja siten osaksi kulttuuriperintöä. Tänä päivänä on ymmärretty käsitteen pitävän sisällään myös henkisen eli aineettoman kulttuurin, joka voi olla suullista perinnettä, juhlamenoja tai käsityötaitoa. Aineellista kulttuuria ei tosin olisi edes olemassa ilman sen taustalla vaikuttavaa henkistä prosessia, esimerkiksi vanhojen rakennusten kohdalla voidaan ymmärtää niihin taltioitujen

rakennusmateriaalien lisäksi paikallinen käsityötaito ja estetiikan tajua sekä asukkaiden sukupolvelta toiselle siirtyneitä merkityksiä. (Vilkuna 2021, 15–16; Vilkuna 2015, 328.)

Kulttuuriperintöä ei ole sellaisenaan valmiina olemassa. Kulttuuriperintö syntyy vasta, kun jokin menneisyyden jälki päätetään valita säilyttämisen arvoiseksi. Kulttuuriperintöprosessilla tarkoitetaan tällaista tapahtumien ketjua, jossa jokin yksilön, yhteisön tai instituution valitsemasta, heille merkitykselliseksi koetusta menneisyyden jättämästä jäljestä vaalimalla ja säilyttämällä tietoisesti tuotetaan kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö on myös alati muuttuvaa ja uudelleen määriteltävää. Jokainen sukupolvi muodostaa omat näkemyksensä esineistä, tavoista ja uskomuksista, jotka ovat säilyttämisen, suojelemisen ja vaalimisen arvoisia. (Tuomi-Nikula et al. 2013, 20.)

Kulttuuriperintö voidaan jakaa kahteen kategoriaan sen yhteiskunnallisen merkittävyyden ja julkisuusarvon perusteella niin sanotusti viralliseen eli julkisesti tai yhteisöllisesti tunnustettuun ja kansallisesti tai kansainvälisesti merkittävään kulttuuriperintöön, jota voivat olla esimerkiksi museoiden kokoelmat tai suojelumerkinnän saanut kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennus. Tämän lisäksi kulttuuriperintö voi olla myös jotain yksityistä, arkista ja jopa näkymätöntä eli jotain, jolla on merkitystä ihmisen, yhteisön tai paikkakunnan arjelle ja identiteetille kuten tapa saunoa, suvussa kulkenut perintöesine tai tässä tapauksessa useiden sukupolvien ajan käytössä olleet pohjalaisrakennukset arjen ympäristöinä. (Tuomi-Nikula et al. 2013, 15–16.) Tässä tutkimuksessa kulttuuriperintö käsitetään nimenomaan jälkimmäisellä tavalla. On ollut myös paikallaan pohtia, voidaanko rakennuksista, jotka on jätetty tyhjiin rapistumaan, eivätkä ole viranomaisien toimesta tunnustettuja, käyttää termiä kulttuuriperintö. Näkemykseni mukaan kulttuuriperinnön käsitettä on turha kahlita vain viranomaiskäyttöön. Tutkimuksessa tullaan havainnollisesti esittämään, miten rakennukset pitävät sisällään monia erilaisia historiallisia konteksteja, mutta myös ihmisten niille antamia merkityksiä. Tämä tekee niistä merkittäviä ja kulttuuriperintötermin arvoisia. Viimeistään tämän tutkimuksen myötä tutkituista rakennuksista tulee kulttuuriperintöä, kun niihin liitettävät arvostukset tehdään näkyviksi.

Kulttuuriympäristö on ihmisen toiminnasta tai ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyttä, erilaisia ja eri-ikäisiä elementtejä käsittävää kokonaisuutta, toisin sanoen meidän jokapäiväistä ympäristöämme. Myös kulttuuriympäristö sisältää aineettomia merkityksiä eli se voi myös muodostua tarinoista, myyttisistä ympäristökokemuksista tai muistoista. Kulttuuriympäristö yhdistetään usein historiallisiin ympäristöihin, joihin liittyy positiivisia mielle yhtymiä, mutta kulttuuriympäristö voi olla myös todiste asioista, joita ei haluta muistaa. Osa kulttuuriympäristöistä on suojeltu

tai muuten määritelty erityisen arvokkaaksi, mutta käsitykset siitä, millainen ympäristö on arvokasta ja hyvää, muuttuvat ajan myötä ja näin myös kulttuuriympäristöt ovat jatkuvassa muutoksessa ja niissä on erilaisia ajallisia kerroksia. Arvostukset muuttuvat hitaasti ja tänä päivänä tavanomaisena pidetty paikka voi olla tulevaisuuden arvostettua ja omasta ajastaan havainnollisella tavalla kertovaa kulttuuriympäristöä. (Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 8 & 11; KUOMA s.a.) Kulttuuriympäristöistä puhuttaessa käytetään usein määritelmiä rakennettu kulttuuriympäristö, kulttuurimaisema ja muinaisjäänne. **Rakennettu kulttuuriympäristö** eli rakennusperintö on kokonaisuus, joka muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihoista, puistoista, teknisistä rakenteista kuten kaduista, teistä ja silloista sekä muista ihmisten rakentamista kohteista ympäristössämme. Rakennukset, rakennelmat ja niiden ympäristöt ovat toisistaan riippuvaisia. Jos jokin niistä muuttuu tai häviää, on vaikeaa tai mahdotonta enää ymmärtää jäljellä olevia. Rakennusmuistomerkit ovat osa rakennusperintöä. Sellaisina pidetään julkisessa tai yksityisessä omistuksessa olevia kohteita, joilla on erityistä merkitystä historiansa, identiteetti- ja symboliarvonsa, laatunsa tai muun poikkeuksellisuutensa vuoksi. Rakennusperintötermi liitetään usein iäkkäisiin rakennuksiin, kuten myös tässä tutkimuksessa. (Kivilaakso 2010, 3; Rakennusperintöstrategia 2001, 11.)

Tutkimuksessa lähempään tarkasteluun valitut rakennukset edustavat pohjalaista rakennusperinnettä. **Pohjalaistalon** katsotaan edustavan suomalaisen talonpoikaisen hirsirakennuskulttuurin hienointa saavutusta. Se ei ole vain rakennus, vaan se käsitetään paljon laajemmin. Pohjalaistalo on itse asuinrakennus rakennusteknisine ratkaisuineen, mutta myös sen interiööri kalusteineen ja tarve-esineineen. Pihapiiri lukuisine rakennuksineen kuuluu olennaiseksi osaksi kokonaisuutta, kuin myös talon pellot ja metsät eli niin kutsutut ulkokartanot sisältyvät käsitteeseen. Asuinrakennus voidaan määritellä pohjalaistaloksi muun muassa alueellisesti ja ajallisesti rajaamalla, sekä tarkastelemalla talolle tunnusomaisia tyyppiipiirteitä ja tunnusmerkkejä. (Mäkelä & Riukulehto 2016, 7–8).

Pohjalaistalolle luonnollinen ja helposti ymmärrettävä yhteys on sen sijainti. Se mitä Pohjanmaalla tarkoitetaan, ei ole täysin yksiselitteistä. Perinteisesti Pohjanmaa on jaettu neljään osaan: Etelä-, Keski-, ja Pohjois-Pohjanmaahan sekä Peräpohjolaan. Toisinaan Pohjanmaan ajatellaan jakautuvan kahteen osaan, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaaksi, jolloin Etelä-Pohjanmaahan luetaan kuuluvaksi myös pääosa Keski-Pohjanmaasta ja Pohjois-Pohjanmaahan koko Peräpohjolan alue. Juuri näin rajautuu Etelä-Pohjanmaa esimerkiksi Toivo Vuorelan (1949) väitöskirjassa. Teoksessa tarkastelun alle kuuluvat kutakuinkin ne alueet, jotka nykyisin muodostavat Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat. Pitkälti Vuorelan vaikutusta onkin,

että pohjalaistaloilla edelleen tarkoitetaan juuri näiden alueiden vaikutuksen piirissä olevia talonpoikaistaloja vaikka monet tuon alueen tyyppipiirteistä jatkuvat kauas pohjoiseen ja myös Merenkurkun toiselle puolelle länteen. Talo tosin voi olla pohjalainen, vaikka se sijaitsisi määritellyn alueensa ulkopuolella. Pohjalaistalo on voitu esimerkiksi siirtää tai sellainen on voitu rakentaa kaiken taiteensa sääntöjen mukaisesti toisaalle. (Mäkelä & Riukulehto 2016, 7–9.)

Sijainti ei siis ole pohjalaistalon määrittelylle ainoa pohjalaisuuteen viittaava asiayhteys. Yleensä nimitys varataan perinteisille talonpoikaistaloille, joissa ilmenevät tietynlaiset pohjalaiset rakenteelliset tyyppipiirteet ja tunnusmerkit, kuten suuri koko, huonejärjestys, interiööri kalusteineen, räystääsikkunat, ylöspäin levenevät eli *liuhat* seinät, ovien, ikkunoiden ja vuorilautojen koristelu, päätykolmio ja kuistit. Alueellisen yhteyden ja tietynlaisten tyyppipiirteiden lisäksi ajallinen rajaus on vielä yksi tekijä pohjalaistalojen määrittelyssä. Pohjalaistaloja rakennettiin 1700-luvulta 1900-luvun alkuaan ja niiden rakentamisen huippukausi sattui Pohjanmaalla 1800-luvun puolivälin tienoille, vaiheeseen, josta puhutaan pohjalaisarkkitehtuurin taitekohtana, tarkoittaen, että sen omintakeinen kehitys oli päättynyt (Härö & Kaila 1976, 14 & 20). Tyyllillisesti pohjalaistalojen kehityksen alku osuu suunnilleen kustavilaiseen aikaan, jota seurasi empire, ei siis ihme, että klassismiin pohjautuva muotokieli löytyy pohjalaistaloista (Mäkelä & Riukulehto 2016, 57). Talonpoikainen klassismi ilmeni rakennuksen mittasuhteissa ja yksityiskohdissa, kuten nurkkien pilastereissa, korostetuissa räystääslistoissa, kuusiruutuisten ikkunoiden ja matalien räystääsikkunoiden muodostamissa täsmällisissä pystyakseleissa sekä ikkunoiden vuorilautoissa. Myös loiva päätykolmio erilaisin korostuksin, kuten lyhyillä räystäällä, vastasi kuvaa antiikista. Kaikki pohjalaistalon tuntomerkit eivät esiinny samassa talossa ja alueellinen vaihtelu on huomattavaa, tosin se tunnetaan huonosti. Jokainen rakennus sisältää yleensä useita kerrostumia ja jokaisessa pohjalaistalossa on omat kiinnostavat erityispiirteensä, siksi niillä on myös oma museaalinen merkityksensä esimerkiksi alueellisten tyyppipiirteiden edustajina. Yhdenkin pohjalaistalon rakennus- ja kulttuurihistorian tunteminen auttaa ymmärtämään pohjalaistaloja myös yleisellä tasolla. (Mäkelä & Riukulehto 2016 14–15, 73.)

Johdannossa kirjoitin **muistin paikoista**. Käsitteen on tehnyt tunnetuksi ranskalainen historioitsijan Pierre Noran, jolla hän tarkoittaa aineellisia tai aineettomia muistin symboleja, jotka muistuttavat menneistä ihmisistä, tapahtumista ja ajanjaksoista. Alun perin Noran tarkoitti käsitteellä konkreettisia asioita, kuten rakennuksia tai muistomerkkejä, mutta nykyään käsitteellä voidaan viitata myös aineettomiin muistin symboleihin, kuten tarinoihin. Muistin miljööt Noran erotti muistin paikoista siten,

että miljööt ovat muistettavien asioiden alkuperäisiä tapahtumapaikkoja, mutta ympäristön muuttuessa ne on korvattava muistin paikoilla, jotta ne muistettaisiin jatkosakin. Muistin paikat virkistävät muistia. (Enges, Heimo, Mahlamäki & Virtanen 2015, 135; Rossi 2013, 68.)

1.3 Aineistonhankinta ja -analyysimenetelmät

Pyrkimyksenäni oli kerätä käytettävän ajan puitteissa monipuolinen tutkimusaineisto, joka koostuu toisiaan tukevista ja täydentävistä kulttuuritutkimukselle tutuista aineistonhankintamenetelmistä. Aineisto koostuu erilaisista kirjallisista lähteistä, arkistolähteistä kuten asiakirjoista, kartoista ja valokuvista, haastatteluista ja muihin muistitietoon pohjautuvista lähteistä sekä havainnoista.

Aloitin tutkimusprosessin tutustumalla alueeseen erilaisten paikallishistoriasta kertovien kirjallisten lähteiden avulla. Yksi keskeisimmistä kirjallisuuslähteistä oli kaksiosainen *Kauhavan historia* -teos (Pietiläinen 1998 & 1999). Runsaasti paikallishistoriaa tarjosi myös jo vuodesta 1954 lähtien ilmestynyt *Kauhavan joulu* -lehti, joka tarjoaa muun muassa niin muistitietoon kuin myös tutkittuun tietoon pohjautuvia artikkeleita. Muistitietoon pohjautuvista teksteistä tärkeänä lähteenä on toiminut myös Ylikyläläisen Kustaa Saarikosken muistelmien pohjalta kirjoitettu *Ylikylän vanhaa asutusta ja asukkaita* (2001). Tutkielmassa käytetyt henkilötiedot perustuvat pääasiassa kauhavalaisen sukututkija Esa Aron julkaisuihin ja lähes kaikki tutkimuksessa ilmoitetut henkilöt ja heidän synnyin- ja kuolinajat ovat Aron (2020) laatimasta *Hannuksela-Finni-Huhmarkoski* -sukuselvityksestä. Alueen historiaa hyvin tuntevat historiaharrastajat ovat antaneet runsain mitoin käyttöni paikallishistoriasta ja tutkimuskohteista kertovaa aineistoa. He ovat tehneet valtavan kulttuurityön tutkiessaan paikallishistoriaa niin Ylikylässä ja laajemmin Kauhavalla. Rakennusten tarkastelun pohjustuksena toimi aikaisempi pohjalaistalotutkimus sekä puuarkkitehtuuriin ja rakennushistoriaan pohjautuva kirjallisuus.

Arkistomateriaaleista tarkastelin ensin digitoituja aineistoja, kuten henkikirjoja, kirkonkirjoja sekä karttoja, joiden avulla pystyin arvioimaan ja taustoittamaan rakennusten rakentamisen ja asukkaiden historiaa. Mielenkiintoinen historiallinen lähdeaineisto oli myös vanhat digitoituneet sanomalehdet, joiden avulla oli mahdollista täydentää ja saada lisävahvistuksia muuhun aineistoon. Kansalliskirjaston digitoitujen materiaalien ulkopuolelle jääviin sanomalehtiarkistoihin ei ollut mahdollista tutustua. Digitoitujen materiaalien lisäksi tutkin arkistomateriaaleja Kansallisarkiston Vaasan

toimipisteessä, jossa perehdyin muun muassa kievari- ja maakauppatoiminnan dokumentteihin. Seinäjoen museolla tutustuin Väinö Tuomaalan ja Jussi Karjanlahden aineistoihin, jotka koostuivat muun muassa valokuvista. Valokuva-aineistoa löytyi lisäksi Erkki Ala-Könnin valokuvakokoelmasta, jota säilytetään Tampereen yliopiston kansatieteenarkistossa. Ilmakuvia tutkimusalueesta löytyi Suomen ilmavoimamuseolta sekä Maanmittauslaitoksen digitoiduista materiaaleista. Sain valokuvia tutkimusta varten käytettäväksi myös ihmisten kotiarkistoista. Lisäksi valokuvasin kenttätöretkillä rakennuskohteita ja niiden yksityiskohtia. Mahdollisia tutkimusarkistoa-ineistoja jäi varmasti vielä löytymättä, sillä ajalliset resurssit aineistojen läpikäyntiin olivat hyvin rajalliset.

Tiedustelin aineistoja lisäksi Etelä-Pohjalaisen Osakunnan ja Suomen kirjallisuuden seuran kautta. Sain asiantuntija apua tutkimusta varten Seinäjoen museon museotoimenjohtaja Susanna Tyrväiseltä, rakennustutkija Anni Lehtimäeltä sekä museo-assistentti Henni Mäntylältä, Ruralia-instituutin tohtorikoulutettava ja pohjalaistalouden asiantuntijalta Matti Mäkelältä sekä Kallenaution kestikievaria tutkineelta Johanna Kallenautilta.

Yksi tärkeä aineistokokonaisuus oli muistitieto, jota sain niin haastatteluiden kuin kirjallisten muistelmien muodossa. Leena Rossin (2013) mukaan muistitietoon perustuvat aineistot eivät pyri löytämään vain kirjallisia lähteitä täydentäviä tietoja, vaan avaamaan uudenlaisia näkökulmia sekä tavoittamaan tutkittavien ihmisten ja yhteisöjen omaa historiaa. Hänen mukaansa keskeistä on tehdä näkyväksi mahdollisesti aikaisemmin ohitettu ja näkymätön menneisyys sekä ottaa vakavasti ihmisten omat kokemukset, tunteet ja tulkinnat sekä käsittää heidän tapansa kertoa. Vakavasti ottaminen tarkoittaa, että muistelusta ei etsitä esimerkiksi väärin muistettuja yksityiskohtia, salailua ja kaunistelua, vaan lähdetään siitä, että muistelijalla on oikeus ja perusteita tai syytä omiin tulkintoihinsa. Arjen tutkimuksessa muistitieto on hyödyllistä, sillä ihmisten jokapäiväisestä elämästä on niukalti kirjallista aineistoa tai sitä on vaikea saada muista lähteistä. Rossi muistuttaa, että muistitiedon avulla ei kannatakaan yrittää selvittää täsmällisiä faktoja, kuten vuosilukuja ja lukumääriä. Muistitieto kertoo pikemminkin ilmiöiden ja tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumasta ja on siksi tärkeää, kun tehdään arvottavaa tutkimusta. (Rossi 2013, 52–53.) Rossin mukaan historian tutkimuksessa muistitietoon saatetaan yhä suhtautua epäilevästi sen epäluotettavuuteen vedoten, mutta useat tutkijat ovat todenneet muistitiedon olevan yhtä luotettavaa tai epäluotettavaa kuin mikä tahansa muu historiallinen lähde. Monet asiakirjat perustuvat suullisiin tietoihin ja ovat vasta tapahtuman jälkeen muistiin merkittyjä, eikä niiden tarkoitus ole alkujaankaan ollut kertoa totuutta. (Rossi 2013, 57.) Lisäksi folkloristit Barbara Allen ja William Montell totesivat jo vuonna 1981, ettei

muistitiedon totuus aina ole faktojen tarkkuudessa, vaan totuutta tulisi etsiä arvoista, asenteista, uskomuksista ja tunteista, jotka ilmenevät faktojen liioittelussa, vääriste-lyssä ja näennäisessä ristiriitaisuudessa. *Mitä ihmiset uskovat tapahtuneen, on usein yhtä tärkeää kuin se, mitä todella tapahtui, sillä ihmiset ajattelevat, toimivat ja reagoivat uskomus- tensa mukaan.* (Rossi 2013, 58.)

Toteutin haastatteluja niin kasvotusten, kirjallisesti sähköpostitse tai kirjeitse sekä puhelimitse. Toteutin osan haastatteluista kasvotusten kenttätöyön aikana Kauha- valla ja muualla Etelä- ja Keski-Pohjanmaan alueilla toisen kenttätöyön aikana ke- vätalvella 2022. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, mikä tar- koittaa sitä, että haastateltava saa mahdollisuuden vastata vapaasti, omin sanoin, omin esimerkein ja omalla tyylillään esitettyyn kysymykseen tai teemaan. Kysymyk- set olivat mahdollisimman avoimia eli sellaisia, joihin ei ole valmiita vastausvaihto- ehtoja. (Ruotsala 2005, 65.) Haastattelut perustuivat alustavasti laadittuun haastatte- lurunkoon (liite 1), jonka kysymykset olivat aiheeseen johdattelevia, mutta tarpeeksi vastausvapautta antavia. Kysymykset oli jaettu eri aiheosioihin, jotka käsittelivät haastateltavan suhdetta rakennukseen, rakennushistoriaa, rakennuksen nykytilaa ja tulevaisuutta sekä rakennuksen merkitystä haastateltavalle. Lisäksi haastateltaville annettiin mahdollisuus vastata kysymysalueiden ulkopuolelle jääviin aiheisiin niin sanotulla sana on vapaa -osiolla. Haastattelurungon lisäksi toimitin haastateltaville tiedotteen tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta (liite 2) sekä tietosuojailmoituksen (liite 3), jossa kerrottiin haastateltavista kerätyistä henkilötiedoista ja etteivät ne päädy ulkopuolisiin käsiin sekä oikeudesta peruuttaa osallistuminen tutkimukseen milloin tahansa niin halutessaan. Ilmoituksessa tiedotettiin myös kerätyn aineiston sijoituk- sesta tutkimuksen päättymisen jälkeen.

Haastateltavina olivat rakennusten omistajat sekä niissä aikoinaan asuneita hen- kilöitä, ainoastaan Finnin talon entisiä asukkaita ei ollut mahdollista enää tavoittaa. Lisäksi haastateltiin nykyisiä ja entisiä kyläläisiä sekä muita alueen hyvin tuntevia. Haastateltavat löytyivät niin sanotun lumipallomenetelmän avulla, jossa sukulaisteni ja edellisen tutkimuksen kautta tutuksi tulleiden henkilöiden avulla löydettiin lisää mahdollisia haastateltavia (Rossi 2013, 72). Mahdollisia haastateltavia tavoitettiin 29 henkilöä, joista 24 osallistui tavalla tai toisella tutkimukseen, joko haastatteluun osal- listumalla tai muuten tietoja ja aineistoja antamalla. Mielenkiintoinen lähde muistitie- dolla sekä ihmisten kokemuksille Ylikylästä ja tutkittavista rakennuskohteista oli Fa- cebook:in Olipa kerran Kauhava -ryhmä, jonka keskusteluja seuraamalla sain täyden- nystä muuhun muisti- ja kertomatietoon.

Tein tutkimuksen puitteissa kaksi kenttätöjaksosia. Marraskuussa 2021 havainnoin neljän päivän ajan Ylikylän aluetta ja sen rakennuskantaa sekä valitsin lähempään tarkasteluun otettavat rakennuskohteet. Lisäksi sain tarkasteltavakseni jo pidemmän aikaa Ylikylästä tekeillä olleen kyläkirjan aineistoa kyläyhdistyksen tiloissa. Seuraavalla viikon mittaisella kenttätöjaksolla maaliskuussa 2022 toteutin haastatteluja, tarkastelin arkistoaineistoa sekä valokuvasin ja havainnoin tutkittavia rakennuskohteita. Käytän tutkielmassa kenttätöaineistoon liittyvästä havainnoinnista viitetunnuksia AMT 2021 ja AMT 2022.

Tarkastelen tutkimusaineistoa, niin dokumentteja kuin muistitietoakin, laadullisella sisällönanalyysillä. Laadullinen analyysi jakautuu kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Tutkittavasta aiheesta pyritään näin luomaan selkeä kuvaus. Sisällönanalyysissä keskitytään siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista aineisto kertoo ja pyritään löytämään sekä jäsentämään tutkimuksen kannalta keskeiset asiat. Aineisto vaatii lähilukua eli lukuisia yksityiskohtaisia ja intensiivisiä läpikäyntejä tutkimuksen eri vaiheissa, jonka avulla voidaan etsiä ja löytää temaattisia aineksia. (Alasuutari 2011, 39.) Lähiluku mahdollistaa myös tutkijan omien tulkintojen tarkastelun (Lähiluku 2022). Tärkeää historiaan pohjautuvassa tutkimuksessa on lähdekritiikin keinoin etsiä aineistosta yhteisiä piirteitä, joiden pohjalta muodostaa tarinaa siitä, mitä todella voi olettaa tapahtuneen (Alasuutari 2011, 41).

Lagerstam (2013) tähdentää, että laajan tutkimusaineiston kanssa työskennellessä on keskeistä pitää yllä tiukkaa vuoropuhelua tutkimuskohteen ja kulloinkin tarkasteltavan kontekstin välillä, jolloin välttytään eksymästä harhapoluille tutkittavasta aiheesta. Muutoin lopputulokseksi uhkaa muodostua hahmoton yleiskatsaus tietyn aikakauden elämäntapaan ja kulttuuriin. (Lagerstam 2013, 315.) Tavoitteena on pyrkiä pääsemään pintaa syvemmälle tutkittavasta aiheesta. Yksityiskohtien kautta pyritään kokonaisuuden hallintaan ja aiheen laajaan ymmärtämiseen. Historiallisten tapahtumien sekä arvojen ja merkitysten määrittely perustuu aina tulkinnalle, eikä mitään yksiselitteistä vastausta voida yleensä antaa, mikä ei edes kuulu kulttuurihistorian tutkimisen tavoitteisiin. Tärkeintä Lagerstamin mukaan on pyrkiä tekemään laadukasta perustutkimusta, jonka myötä eteen nouseviin kysymyksiin lähdetään pohtimaan erilaisia tulkintamahdollisuuksia, joiden toivotaan tuottavan taas uutta tietoa niin tutkimuskohteesta kuin sitä ympäröivästä elämänpiiristä (Lagerstam 2013, 314–315).

1.4 Aikaisemmat tutkimukset

Kauhavan Ylikylää tai sen rakennuksia käsitteleviä tutkimuksia on tehty ainoastaan aktiivisten paikallishistoriaharrastajien toimesta. Tutkimusten tuloksia muun muassa Ylikylän nuorisoseurantalosta on esitelty ainakin *Kauhavan joulu* -lehdessä vuonna 2017. Lisäksi Ylikylässä sijaitsevasta, pääasiassa maisemasta jo kadonneesta pohjalais-tilasta on tehty opinnäytetyönä rakennushistoriaselvitys vuonna 2019, *Niemen kartano. Eteläpohjalaisen maatilan rakennushistoriaselvitys*.

Rakennustutkimuksia ja rakennettuun ympäristöön liittyviä tutkimuksia on tehty runsaasti, mutta varsinaisesti pohjalaistaloihin erikoistunutta tutkimusta on tehty Suomessa edelleen verrattain vähän. Tunnetuin pohjalaistalotutkimus lienee Toivo Vuorelan vuoden 1949 väitöskirja *Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset*, joka edelleen toimii perustana myöhäisemmälle tutkimukselle. Viime vuosina Marika Kokko on käsitellyt pohjalaistaloja niin opinnäytetyössään *Pohjalaistalon julkisivu ennen ja nyt - Ulkoverhouksen ja pintakäsittelyjen muutokset* (2014), kuin maisterintutkielmassaan *Pohjalaistalon korjausrakentamisen monet haasteet* (2018), joista jälkimmäisessä hän tarkastelee myös rakennuksiin liitettäviä kulttuuriperintöarvoja sekä kulttuuriperintöprosessia. Mikko Paalanen on tutkinut eteläpohjalaista rakennusperintöä tarkastelemalla lukuisista, pääasiassa siirretyistä rakennuksista, koostuvaa museoitua rakennuskokonaisuutta ja sen representaatiokykyä maisterintutkielmassaan *Kansanomaista rakennustaidetta pohjanmaalla - Representaationa Väinöntalon rakennuskanta* (2018). Matti Mäkelä on tarkastellut artikkelissaan (2021) pohjalaistaloihin liitettävää ylöspäin levenevää hirsirakentamistekniikkaa eli liuhaseinäisyyttä.

Myös erilaisia arvoja ja niiden muodostumista on käsitelty paljon. Monesti nämä tutkimukset kohdistuvat rakennuksiin tai ympäristöihin, jotka ovat suojeltuja, inventoituja tai muuten arvotettuja kohteita. Usein tarkastelussa ovat museoarvot. Sen sijaan Katri Nousiaisen maisterintutkielmassa *Hautalahden aliupseeri- ja upseerikylän kulttuurisen arvon rakentuminen* (2019) tarkastellaan kulttuuriperintöarvojen muodostumista. Myös Nousiaisen yhtenä tavoitteena on herättää mielenkiintoa vähemmän tunnettuja rakennettuja ympäristöjä kohtaan. Nousiaisen tutkimuskohde ei ole suojeltu, mutta se on inventoitu.

DIVE-menetelmää on käytetty ympäristöjen ja niiden arvojen tarkastelun apuna aikaisemmissa pro gradu -tutkielmissa, kuten Sanni Vattulaisen tutkielmassa *Rakennetun kulttuuriympäristön analyysi DIVE-menetelmää hyödyntäen – Kohteena Aaltosen kirkkotehdas Tampereen Tammelassa* (2021). Tiina Helttusen tutkielmassa, *Suomussalmen kir-*

konkylän koulualueen rakennushistoriallisia vaiheita - Rakennetun kulttuuriympäristön analyysi DIVE-menetelmällä (2016), on tarkasteltavana myös tyhjillään oleva rakennuskonaisuus, joka on toiminut kouluna, mutta myös kotina ja kuten oman tutkielmani rakennuskohteet, myös Helttusen tutkimuskohde on inventointien ja suojelun ulkopuolella. Susanna Tyrväisen tutkielmassa *Kaupunki suurena museona – Seinäjoen inventoitu rakennuskanta historian representaationa* (2020), tarkastellaan inventoitua rakennuskantaa. Hänen työnsä innoitti minua keskittymään rakennusten historialliseen merkitysisältöön sekä ihmisten osuuteen rakennusten arvojen ja merkitysten selvittämisessä, sillä ne jäävät usein liian vähäiselle huomiolle rakennusinventoinneissa (Tyrväinen 2020, 111). Yhteistä näille tutkielmille on DIVE-menetelmän käytön lisäksi tarkastelunkohteena olevat kulttuuriperintöarvot.

Eeva Karhusen väitöskirja, *Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö* (2014), käsittelee viranomaisten ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta kaavaprosessin aikana. Tutkimusalueena on valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu Porin Kuudes osa. Yhteistä tässä tutkimuksessa omaan tutkimukseeni on muistitietoon perustuva tutkimusaineisto, joka avaa näkökulman paikallisen kulttuuriperinnön syntymiseen, periytymiseen ja muutokseen. Asukkaiden ja viranomaisten lähtökohdat arvottamiselle kun kuitenkin ovat erilaiset. Tässä tutkimuksessa on keskitytty erityisesti siihen, miten muistot ja tarinat liittyvät asuinpaikan rakennuksiin ja tätä kautta arvonn rakentamiseen eli ihmisten merkitystenanto on nostettu keskiöön.

Maiju Eskelinen selvittää pro gradu -tutkielmassaan, *Rakennetun kulttuuriympäristön arvo ja sen suojele ajassa ja paikassa* (2020), minkälaisia arvoja rakennettuun kulttuuriympäristöön ylipäätään liitetään institutionaalisella rakennusperinnön suojelun tasolla. Samalla tutkielmassa käsitellään kattavasti rakennusperinnön suojelun historiaa. Nykyajan suuntaus on, että arvot ovat paikkaan ja aikaan sidottuja, eli ne muuttuvat. Rakennusperinnön arvoa lähestytään tutkimuksessa monipuolisesti eri näkökulmista.

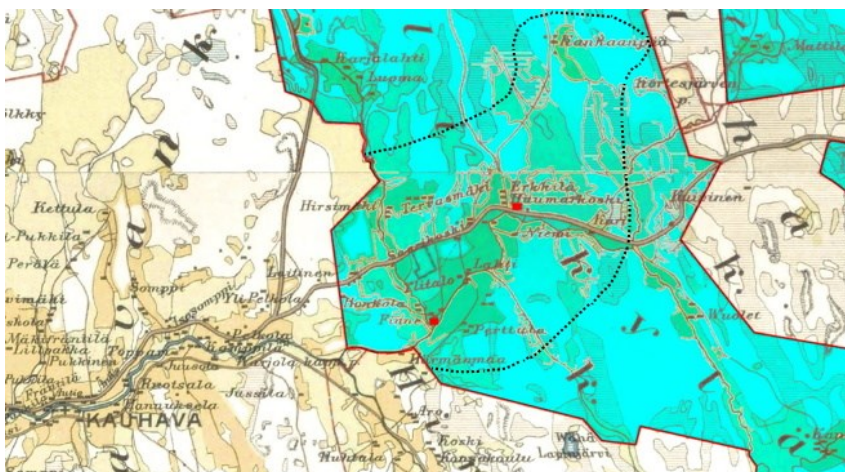
Kylätutkimuksella on Suomessa pitkät perinteet. Maria-Elisa Marjusaari tekee kylätutkimusta pro gradussaan *Meriläinen – Raittikylä. Rakennettu kylä ja sen sosiaalishistoria 1900-, 1940- ja 1990-luvuilla* (1998). Tutkimuskohteina ovat niin asuinrakennukset kuin kokonaiset pihapiirit, joiden tutkimisen kautta on tarkoitus löytää niistä kylälle tyypilliset muodot ja piirteet. Rakennusten ulkoisten ominaisuuksien tarkastelun lisäksi kiinnitetään huomiota myös niiden välittämiin merkityksiin ja arvoihin. Aineisto koostuu muun muassa kenttätöistä sekä sen yhteydessä toteutetuista entisten ja nykyisten asukkaiden haastatteluista.

Esiin on nostettava vielä Johanna Kallenaution laatiman opinnäytetyön *Kallenaution - Autiotilasta kestikievarimuseoksi* (2012). Suomalaisista kestikievarirakennuksista ei juuri löydy tutkittua tietoa Kallenaution tutkimuksen lisäksi. Kallenaution työ on tämän tutkimuksen kannalta valaiseva, sillä yksi tarkasteltavista rakennuskohteista eli Huhmarkosken talo on kertoman mukaan toiminut aikoinaan kestikievarina.

2 YLIKYLÄ

Ylikylä sijaitsee 10 km etäisyydellä Kauhavan keskustasta itään, Lappajärvelle päin. Kylän läpi kulkee paikoin jokea myötäillen Kauhava-Lappajärvi välinen Huhmarkoskentie. Kauhavan Ylikylästä käytetään nykyisin nimitystä Huhmarkoski sen postinumeron mukaisesti. Vuodesta 1904 lähtien Ylikylässä toimi Niemi-niminen postipysäkki. Nimisekaannusten vuoksi Lahdessa olevan saman nimisen aseman takia Ylikylän postiaseman nimeksi vaihdettiin Huhmarkoski vuonna 1928 (Grönroos 1955, 29; Niemen postiaseman nimi 1928, 2). Huhmarkoski-nimi estää kylää myös sekoittumasta Korttesjärven Ylikylään, joka vuoden 2009 kuntaliitoksessa yhdistettiin osaksi Kauhavaa. Vanha Ylikylä (liite 4) ja nykyinen Huhmarkosken postialue (liite 5) kattavat laajan alueen, jonka sisäistä rajautumista ulkopaikkakuntalaisen on vaikea hahmottaa. Selkeyden vuoksi tästä eteenpäin tutkittavasta alueesta käytetään vain nimeä Ylikylä.

Ylikylä koostuu useista pienistä kylistä ja asutuskeskittymistä. Aikoinaan maa-kirja- ja maarekisterikylät jakautuivat edelleen kinkerij- ja koulupiireihin, jotka ovat usein olleet vielä myöhempien pienkylien pohjana (Pietiläinen 1999, 40). Ylikylän kinkeripiirit muodostuivat Perttulan, Hirsimäen, Lummukan ja Saarikosken piireistä, joista Huhmarkosken talo kuului Saarikosken piiriin yhdessä Niemen ja Saarikosken talojen kanssa. Finni puolestaan kuului Perttulan kinkeripiiriin. (Pietiläinen 1999, 365.) Alla olevassa historiallisen Ylikylän rajoja esittävässä karttasuurenoksessa (kuva 1), jossa Ylikylän alue on sinisellä pohjalla, on karkeasti rajattu katkoviivalla keskeisimmäksi Ylikyläksi ajateltu alue, johon on merkitty punaisella tutkittavien rakennusten sijainnit. Tämä kyseinen alue rajautuu vielä omiin talokeskittymiinsä tai taloalueisiinsa, jotka ovat kuvattuina Erkki Finni laatimassaan luonnoksessa (liite 6).

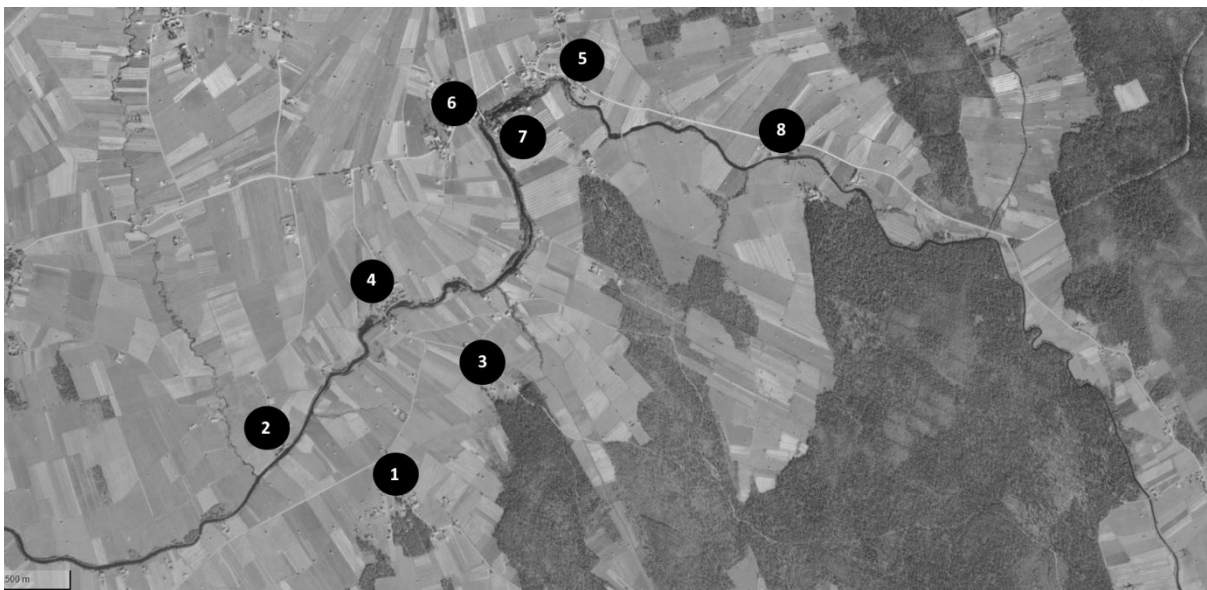

Kuva 1. Tutkimusalue: Ylikylän alue sinisellä, katkoviivalla keskeisin Ylikylä, tutkimuskohteet punaisella (Maanmittauksen ylihallitus 1900–1903)

Huhmarkoski on kylän poikki kulkevan Kauhavanjoen koskialue, joka sijoittuu joen muodostamaan mutka-alueeseen Huhmarkosken ja Alppisen talojen kohdalla. Koski on saanut nimensä yhteen sen kalliosaareen muodostuneista huhmaren muotoisista hiidenkirnuista. Hiidenkirnut ovat noin 1 m syvyisiä ja 15–20 cm leveitä. (Saarikoski 2001, 12; Vilppula 1958, 8.)

Pitkin laakeita jokirantoja härmäläinen asettui, ja virrantörmälle hän nosti kotinsa. Mutta kun vanhin valtatie kulki pitkin vanhaa jokireikää, rantalainen tavallisesti asetti talonsa niin, että se komeimmin komotti väylälle käsin. Tasamaiden asukas tahtoi nähdä kaikki kulkijaimet, ja taas puolestaan näyttää matkamiehille, miten hän rannallaan ryskehtii. (Paulaharju 1933, 55.)

Näin alkoi rakentumaan myös Ylikylä Kauhavanjoen varrelle jokirantoja myötäillen ja myöhemmin jokeen laskevia luomia eli puroja seurailleen. Vasta maanteiden myötä asutus alkoi siirtymään kauemmaksi joesta. (Vuolle 1979, 26.) Kauhavan ensimmäiset talot perustettiin *Kauhavan historian* (1999) mukaan todennäköisesti 1550-luvulla ja vanhin asutus keskittyi runsaan kymmenen kilometrin matkalle Kauhavanjoen alajuoksua suunnilleen Alakylän Pernaalta Ylikylään jo kuuluvan Perttulanmäen tasalle. Talot rakennettiin melko tasaisin välein kahteen nauhamaiseen ketjuun molemmin puolin joen rantoja (kuva 2). (Pietiläinen 1999, 32.) Muun Kauhavan tavoin myös Ylikylästä on löytynyt viitteitä kivikautisesta asutuksesta muun muassa Huhmarkosken taloalueelta Kriivaripellostä ja Korkiavainiosta. Tutkimusalueen ulkopuolelta, Ylikylän Perttulasta on löytynyt Kauhavan huomattavin kivikautinen löytö, va-sarakirveshauta. (Pietiläinen 1999, 15–19.)

Kuva 2. Ylikylän asutuksen eteneminen: 1 Perttula, 2 Finni, 3 Lahti, 4 Ylitalo, 5 Huhmarkoski, 6 Saarikoski, 7 Niemi ja 8 Kari (Maanmittauslaitos 1948)

Yllä olevaan ilmakehuvaan (kuva 2) on kuvattuna Ylikylän alueen asutuksen eteneminen. Kylän vanhimmat talot on merkittyinä niille sijoille, jossa nykyisinkin on asuinrakennuksia. Voudintileihin ilmestyi vuonna 1592 tutkimuskohteena oleva Finnin talo. Uudistilat ilmestyivät veroluetteloihin vouden myöntämistä vapaavuosista johtuen joitain vuosia perustamisensa jälkeen, joten talojen tarkkoja syntyvuosia ei ole tiedossa. (Pietiläinen 1999, 34.) Vuonna 1600 Ylikylässä oli vasta kolme taloa, Perttulan ja Finnin lisäksi Laitisen talo (Pietiläinen, 37). Vuoden 1708 maakirjakartassa (Uhmin 1708a) Kauhavan Ylikylästä löytyvät edellä mainittujen talojen lisäksi Ylitalo, Lahti, Huhmarkoski, Saarikoski ja Niemi. Karin talon (kuva 2) perustaminen on arvioitu karkeasti ajanjaksolle 1740–1830 (Pietiläinen 1999, 39). Kuten maakirjakartastakin voi huomata, sijaitsivat talollisten maat yleensä samalla puolella jokea kuin itse asuinrakennuksetkin, sillä joki oli nykyistä runsasvetisempi ja muodosti sulan veden aikaan huomattavan kulkuesteen (Pietiläinen 1999, 32). Näistä luetelluista kylän vanhimmista taloista koostuu Ylikylän ydinalue.

Samasta saunasta olivat monet saman kylän isännät lähteneet, ja samoille pihuille sitten nousi heidän talonsa. Yksillä pelloilla pysyteltiin edelleenkin, kun taas uusista tuvista nousi uusia isäntiä. Talo tehtiin talon viereen yhteiselle kotikentälle, mihin milloinkin, kahta puolta kylänraittia taikka taas talojen ohitse kulkevaa maantietä. (Paulaharju 1933, 57.)

Aluksi joenvarrelle perustetut talot olivat yksittäistaloja, kunnes asutuksen lisääntymisen myötä alkoi syntyään kylä (Paulaharju 1933, 57; Vuorela 1949, 238). Väkimäärän kasvaessa jaettiin taloista usein maita perheiden ja sukujen kesken. Taloja tai edes torppia ei mielellään luovutettu perheen ulkopuolisille. Kun talot periytyivät, sukulainen ja naapuri alkoivat vuosien saatossa tarkoittamaan melkein samaa asiaa. Kaikki kulmakunnan asukkaat saattoivat olla jotain sukua toisilleen. (Mäkelä & Riukulehto 2016, 27.) Näin muodostuneet kylät olivat usein hyvin yhteisöllisiä. Ylikylänkin yhteisöllinen ilmapiiri ja tiivis kanssakäyminen nousivat esiin haastattelu- tai muusta kertomatietoon pohjautuvasta aineistosta. Työtä tehtiin yhdessä ja vapaa-aikana naapurustossa kyläiltiin toistensa luona.

Ylikylän maatalouteen perustuvat talot olivat perinteiseen pohjalaiseen tapaan pitkälle omavaraisia tiloja, joista osa oli varsin suuria niin viljelys- ja metsäalojen kuin karjankin osalta. Niemessä oli aikoinaan lypsykarjan määrä tarpeeksi suuri, jotta tilalle voitiin perustaa oma höyryvoimalla toimiva meijeri vuonna 1889 (Pietiläinen 1999, 93). Kylälle perustettiin toinenkin meijeri 1890-luvun alussa, kun joukko kylän isäntiä päättivät perustaa yhteisen Yhtiömeijerin, jota myös Monimeijeriksi kutsuttiin (Pietiläinen 1999, 93–94). Lisäksi usealla talolla oli koskessa oma myllynsä. Yleisesti voidaan sanoa, että kylässä on ollut edistyksellisiä, yritteliäitä ja aikaansaavia isäntiä useassa talossa, joiden ansiosta kylällä on ollut saatavilla palveluita jo varhaisessa vaiheessa. Maatilojen pidon lisäksi oltiin mukana monenlaisessa yritystoiminnassa, mikä

ei kuitenkaan haitannut tilanpitoa. Monessa talossa kokeiltiin arkailematta alan uusia virtauksia, kuten uusia viljelymuotoja sekä koneellisia työvälineitä. Kauhavan ensimmäiset rautapyörätraktorit Ylikylän osalta olivat Niemessä ja Finnissä. Finnissä oltiin lisäksi peltojen salaojituksen uranuurtajia (Pietiläinen 1999, 82 & 87). Kyläläiset olivat myös ahkerasti mukana eri luottamustehtävissä ja kunnallisessa toiminnassa edistämässä kylän palveluita.

Kauppatoimintaa Ylikylässä on ollut jo 1860-luvulta lähtien, kun Niemen talossa tehtiin niin kutsuttua kamarikauppaa ja maakauppaluvan myöntämisen jälkeen perustettiin oma kauppapuoti Huhmarkoskentien varteen. Ylikylän kaikki kaupparakennukset on lueteltuina liitteissä olevissa ilmakuvissa (liite 7). Niemen naapuriin Passiniemen taloon perustettiin myös kauppa vuonna 1884, joka myöhemmin siirrettiin omaan kaupparakennukseen maantien varrelle. Sitten siihen perustettiin Alppisen kauppa. Osuuskauppa kylälle saatiin vuonna 1907, kun Kauhavan Osuuskauppa perusti sivuliikkeensä ilmeisesti Niemen entiseen kaupparakennukseen (Pietiläinen 1999, 190). Osuuskauppa siirtyi vuonna 1970 puretun nuorisoseurantalon paikalle rakennettuun uuteen kaupparakennukseen. Myöhemmin Osuuskaupan lopetettua toimintansa, tiloihin siirtyi Tauno Raparannan Tanen valinta, joka olikin kylän viimeinen kauppa. Tätä ennen kyseinen Raparannan kauppa oli sijainnut entisen niin sanotun Kallion kaupan tiloissa (kuva 3). Kallion kauppa sijaitsee Huhmarkoskentien varrella olevassa kaksikerroksisessa rakennuksessa, joka oli alkujaan Otto Saralehdon leipomo. Talossa on toiminut monia eri kauppiaita, joista Toivo Finni (ei Vihtori Finnin poika) piti siinä sekatavarakaupan lisäksi limonaditehdasta sekä tarjosi taksi- ja kuorma-autopalveluita. 1950-luvulla rakennuksessa kauppiaana oli Esko Kallio, jonka mukaan rakennusta edelleen kylällä kutsutaan Kallion kaupaksi. (Pietiläinen 1999, 190; Saarikoski 2001, 7; Tapani 2022.) Rakennus on edelleen olemassa. Kylässä oli toiminnassa yhtäaikaan aina vähintään kaksi kauppaa ja kertomatiedon mukaan kaikille riitti asiakkaita (Alppinen, M. 2022). Vielä 1980-luvun puolivälissä Ylikylässä toimi Osuuskauppa sekä Tanen valinta. Ylikylä oli kolmen peruspalvelun kyläkeskus eli sieltä löytyivät kauppa, posti ja koulu. (Pietiläinen 1999, 190.) Posti toimi suurimmaksi osaksi kauppojen yhteydessä ja siellä kyläläiset saivat hoidettua myös pankkiasiansa. Omalta kylältä sai myös terveydenhoitoa neuvolan muodossa, jonka toiminta päättyi rakennuksen tuhouduttua tulipalossa 70- tai 80-luvulla. Ylikylässä oli myös vuonna 1928 perustettu puhelinkeskus, jota ylläpitivät äiti ja tytär Hanna ja Iida Leppäsuo. Keskus oli toiminnassa vuoteen 1962 asti. Kylältä oli hyvät kulkuyhteydet kirkolle eli Kauhavan keskusta. Linja-autoja saattoi kulkea kylän poikki päivän aikana useita, kuten Sarpo, Passinmäki ja Postin autot. (Mäkinen 2022; Saarikoski 2001, 7; Tapani 2022.)

Kuva 3. Nykyään Kallion kauppana tunnettu rakennus Toivo Finnin aikoihin n. 1930-luvun lopulla (Antila 1981, 819)

Ylikylään oli vireillä kouluhanke ensi kerran jo vuonna 1889, mutta hanke toteutui vasta vuoden 1894 kuntakokouksen myötä. Koulurakennus rakennettiin Saarikosken tilalta ostetulle maalle Huhmarkosken tien varteen, sen pohjoispuolelle. Vuoden 1895 syyskuussa koulussa aloitti 41 oppilasta. Koulurakennukseen otettiin mallia Kauhavan Alakylän koulusta ja alkujaan rakennus oli puolitoistakerroksinen, josta se korotettiin kaksikerroksiseksi (kuva 4) vuonna 1924. Koulurakennuksen lisäksi tontilla oli monia ulkorakennuksia, kuten keittolarakennus, jossa oli myös yksi luokkahuone, vanhasta keittolarakennuksesta muokattu talli ja sauna, puuvarasto, ulkikäymälät sekä maakellari. Vanhat rakennukset purettiin uuden koulurakennuksen tieltä vuonna 1971. Koulu lakkautettiin Ylikylästä kokonaan vuonna 2016 ja nykyisin koulun tilat omistaa Huhmarkosken kyläyhdistys. (Kaakinen 2020; Pietiläinen 2001, 371, 373; Saarikoski 2001, 1; Ylikylän koulu 1926, 6.)

Kuva 4. Ylikylän kansakoulu (Karjanlahti s.a.)

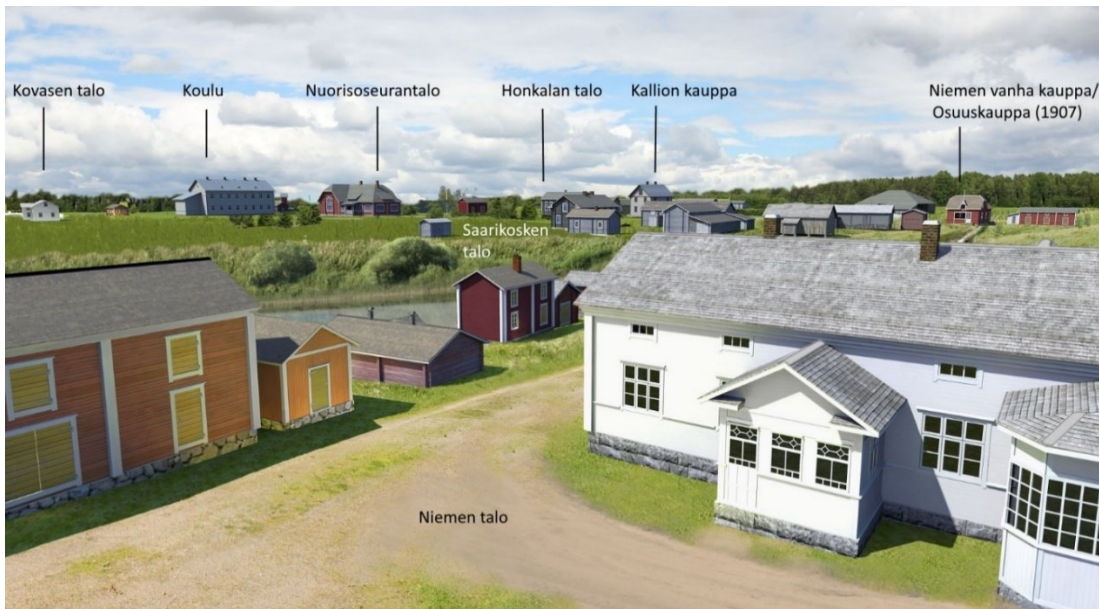
Yksi kylän merkittävimmistä rakennuksista oli Ylikylän nuorisoseurantalo (kuva 5). Nuorisoseuran rakennus rakennettiin vuonna 1907 ja komea jugendhenkinen rakennus oli arkkitehtiylioppilaiden Silja Kainulaisen ja Tyyne Kolisen suunnittelema (Kauhavan Ylikylästä 1907, 3). Seuran talo sijaitsi koulun vieressä Saarikosken mailla (liite 7). Nuorisoseurantaloon liittyy 15.8.1907 liittyy yksi kylän tunnetuimmista tapahtumista, kun Toivo Kuula oli suorittamassa alueella kansanlaulujen keruumatkaansa. Hän oli lähtenyt majapaikastaan Niemestä yhdessä talon nuorimman pojan Ernst Niemen ja tämän opiskelutoverin Artturi Järviluoman kanssa nuorisoseuratalon pärekattotalkoisiin, joiden jälkeisessä illanvietossa esitettiin runsaasti musiikkinumeroita Niemen ja Järviluoman soittaessa viuluja ja Kuulan säestäessä urkuharmonilla. Amerikasta kotitalalleen vierailulle tullut Jussi Erkkilä osoittautui etevimmäksi laulajaksi ja lauloi laulun toisensa perään. (Ala-Könni 1958, 141–143.) Tarinaan liittyy myös Alppisen kaupparakennus, mutta siihen palataan myöhemmin. Merkittävästä tapahtumasta muistuttaa koulun tontille Ylikylän kylätoimikunnan toimesta pystytetty muistomerkki, sillä itse rakennusta ei enää ole, vaan se purettiin toiminnan hiipumisen seurauksena vuonna 1969, jonka jälkeen paikalle rakennettiin uusi Osuuskaupparakennus. Nuorisoseurantalo oli kylän tärkeä kohtaamis- ja kokoontumispaikka, jonka toiminnassa oltiin mukana lähes koko kylän voimin. Siellä harrastettiin näytelmiä, urheilua ja kansantansseja. Tiloissa näytettiin myös elokuvia ja pidettiin tansseja. (Rintala, E. & Finni, E. 2017, 66–71; Saarikoski 2001, 1–2.)

Kuva 5. Ylikylän jugendhenkinen nuorisoseurantalo 1920-luvulla (Antila 1981, 836)

Kyläläiset kokivat merkityksellisiksi erityisesti jo edellä mainitut nuorisoseurantaloon, koulun, kaupat sekä tietenkin omat kotitalonsa, kuten Saarikosken, Passinie-

men, Niemen ja Hirsimäen. Tutkimukseen valittujen rakennuskohteiden Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin lisäksi mainittiin vielä Karin vanha talo, joka on kylällä vielä olemassa. Ehkä jopa rakennuksiakin merkittävämmäksi ympäristötekijäksi haastateltavat kokivat Ylikylän läpi virtaavan joen, joka on aina ollut keskeinen osa kylää. Se tarjosi apua niin maatalan- kuin kodinkin töihin. Rannalla pestiin pyykkiä ja talvella kerättiin joesta jäätä talteen muun muassa maidon jäähdyttämiseen. Joki on tietenkin ollut myös tärkeä virkistytymiseen sekä lasten leikkeihin. Joen varrella sijaitsivat saunat sekä muutamia hyviä uimapaikkoja. Joessa oli myös leikkeihin sopivia pieniä saaria sekä *litteitä kiviä*. Joesta sai kalaa ja etenkin rapuja. Joen rannoilla ja rinteillä oli mansikkapaikkoja. Talvisin joen rinteistä kehkeytyi hyviä mäenlaskupaikkoja ja jälle tehtiin luistinrata. Myös he, jotka eivät asuneet aivan joen läheisyydessä, muistavat aina kuitenkin olleensa joella. Myös joen kauneusarvot on tunnustettu ja sen muodostama äänimaisema kohinoineen ja liplatuksineen on osa alueen ympäristökokemusta. Joki ruopattiin noin 1960-luvulla, jolloin muun muassa ravut katosivat. (Olipa kerran Kauhava -ryhmä 2014; Alppinen, E.; Alppinen, M.; Mäkinen; Renko; Tapani; Välimäki 2022)

Kuva 6. Ylikylän keskusalue/Saarikosken taloalue (Finni 2017)

Yllä on Erkki Finnin laatima havainnekuva (kuva 6) Ylikylän keskusalueesta, niin kutsutusta Saarikosken taloalueesta, joka on kuvattuna Niemen pihalta Huhmarkoskentielle päin. Kuvaan on lisätty jälkeenpäin siinä olevien rakennusten nimet. Kuvassa esitetyistä vanhoista rakennuksista ei ole tänä päivänä jäljellä kuin Saarikosken ja Honkalan talot, Kallion kaupparakennus, joka on nykyisin yksityiskäytössä sekä vanha Osuuskaupparakennus, joka myös on yksityiskäytössä. Kuvan esittämää

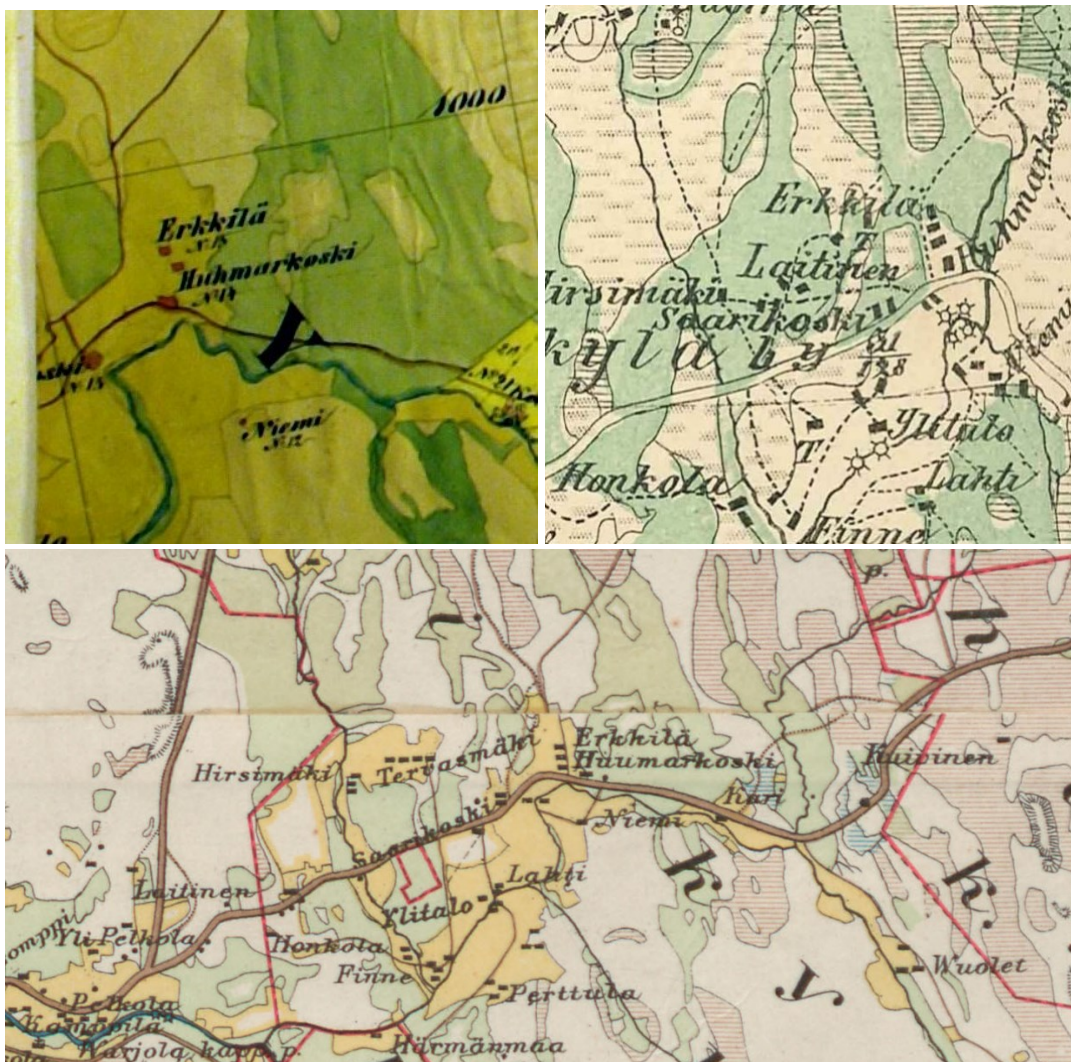
Osuuskaupparakennusta ei enää ole. 1970-luvulla kylä rupesi muuttumaan ja palvelut hiljalleen vähenemään. Koulun lakkauttaminen oli kova isku, joka viimeistään hiljensi ennen niin vilkkaan maaseutukylän. (Mäkinen; Renko; Tapani; Välimäki 2022.)

Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin Ylikylän edelleen olemassa olevia vanhoja rakennuksia, Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin taloja. Niiden rakennushistoriaosuus perustuu paikan päällä tehtyihin havaintoihin, valokuva-aineistoon sekä haastatteluihin ja muuhun muistitietoaineistoon. Haastateltavien omat kokemukset ja muistot perustuvat pääasiassa noin 1950-luvulle.

2.1 Huhmarkoski

Huhmarkoski nro 14, joka myös *Huumarina* paikallisten kesken tunnetaan, sijaitsee Huhmarkoskentien varrella ja Pahkakankaalle vievän tien risteysalueella. Talo on saanut nimensä jo aikaisemmin mainittujen huhmareita muistuttavien hiidenkirnujen mukaan (Vilppula 1958, 8). Tilan tarkastelu niin käyttö- kuin rakennushistoriansakin puolesta ajoittuu 1900-luvun alusta aina tähän päivään asti.

Kylän asutus syntyi kantatiloja jakamalla ja kuten monien muidenkin kantatilojen kohdalla, myös Huhmarkosken kiinteistötunnuksen alta löytyi useita savuja eli taloja. Huhmarkosken talosta oli hyvin vähän alkutietoja ennen tutkimuksen aloittamista, mutta jo hyvin aikaisessa vaiheessa kävi ilmi muun muassa muistitietoon pohjautuvasta aineistosta, että samalla nimellä kulkee ainakin kaksi taloa. Nykyisen olemassa olevan talon lisäksi olisi siis ollut olemassa niin kutsuttu *vanha paikka* (Saarikoski 2001, 12). Toinen kiinnostusta herättävä asia oli se, että rakennus olisi toiminut kestiekievarina. Haastateltavien keskuudessa oli hajontaa siitä, onko nykyisin olemassa olevassa talossa ollut kievaritoimintaa. Muun muassa näihin seikkoihin toivoin löytäväni selventävää tietoa tutkimuksen edetessä.

Kuvat 7, 8 & 9. Karttoja Huhmarkosken taloalueesta vuosilta 1853, 1856 ja 1903 (JYX 1853, Kalmberg 1856, Maanmittauksen yllhallitus 1903)

Jo aiemmin mainitussa maakirjakartassa vuodelta 1708 (Uhmin 1708a; kuva 10) Huhmarkosken talo on merkitty suunnilleen samalle alueelle, kuin nykyinenkin talo. Yllä olevia eri aikojen karttatietoja (kuvat 7, 8 & 9) tarkasteltaessa voidaan havaita toistuvat merkinnät, joissa aivan Huhmarkoskentien vieressä sijaitsevan talon yhteyteen on merkitty nimi Huhmarkoski. Pahkankankaalle vievän tien vieressä on 2-3 talon jono, joista ainakin yksi on Erkkilän talo. Kun vanhan Huhmarkosken talon sijaintia lähtee hahmottamaan muistitiedon ja paikallistuntemuksen (Aro; Finni; Kankaanpää; Rintala, E.; Saarikoski, H.; Saarikoski, J. 2022) sekä karttamerkintöjen ja ilmakuvienv pohjalta, voi lähestulkoon varmana todeta sen sijainneen hieman nykyistä taloa pohjoisempaan eli alla oleviin kuviin numerolla yksi merkatulla paikalla (kuvat 11, 12 & 13). Aivan kuten Kustaa Saarikoskikin (2001, 12) muistelmissaan kuvailee, *vanha paikka* sijaitti vanhan Pahkakankaan tien varrella, sen vasemmalla puolella, n. 100 m Huhmarkosken tiestä, suurten kuusten luona. Alueella kasvaa edelleen suuria kuusia.

Vanhan talon sijoittelua vaikeutti alkuun 1970-luvulla rakennettu uusi suoraviivaisempi Pahkakankaalle johtava tie, joka näkyy alla olevista kuvista oikealla alimmaisena (kuva 13). Numeron yksi kohdalla on olemassa vielä vuonna 1935 (kuva 11) rakennus, joka on hävinnyt vuoteen 1948 (kuva 12) mennessä.

Kuvat 10, 11, 12 & 13. Huhmarkosken talojen paikat vuosina 1707, 1935, 1948 ja 2010-l. (Uhmin 1708, Suomen ilmavoimamuseo 1935, Maanmittauslaitos 1948, Maanmittauslaitos 2010-l.)

Huhmarkosken nykyinen talo on merkattuna yllä oleviin kuviin (kuvat 11, 12 & 13) numerolla kaksi. Karttamerkintöjen perusteella voisi ajatella Huhmarkosken kantatilalla olleen jo varhaisessa vaiheessa ainakin kaksi taloa. Vaikka nykyisin olemassa olevan talon kerrotaan rakennetun vasta 1900-luvun alussa (Saarikoski 2001, 12), ei ole poissuljettua, etteikö paikalla numero kaksi, Huhmarkoskentien vieressä, ole voinut olla jo aikaisemmin tilaan kuuluva rakennus, johon karttamerkinnät vahvasti viittaavat. Se on voinut olla jopa alkuperäinen Huhmarkosken talon paikka.

2.1.1 Asukas- ja käyttöhistoria

Kauhavan historian (Pietiläinen 1999, 39) mukaan Huhmarkoski on mainittu asiakirjalähteissä ensi kerran vuonna 1690 maininnalla *nybyggare* eli uudisasukas. Tätä tietoa vanhempi merkintä on löydettävissä vuoden 1678 roterings- och utskrivningslängder eli ruodutus- ja väenottoluettelosta (Ruodutus ja väenottoluettelot 1678), jossa mainittiin mahdollisesti nimi Simon Huhmarkoski alueelta Kauhajoki. Asiakirjan tulkintaa tosin hankaloitti sen vanha kirjoitusasu ja kieli. Digiarkiston metatieto selvensi, että Kauhajoella tarkoitetaan Kauhavaa kyseisen ajankohdan asiakirjoissa (Jakso 409). Tälle aikaisemmalle merkinnälle Huhmarkoskesta löytyy kaksi vahvistavaa tietoa, joista ensimmäinen on vuoden 1686 tositekirjassa oleva tieto Kauhajokelaisesta Simon Mattsonista sekä hänen vaimostaan Vendelasta tai Wendelasta, kirjoitusasu vaihtelee asiakirjoittain. Kyseisessä asiakirjassa Simonin kohdalle oli merkittynä kirjain *g*, joka voi tarkoittaa esimerkiksi sotilasta (Tositekirja 1686). Simon ja Wendela ovat mainittuina myös rippikirjoissa Huhmarkoski nimen yhteydessä (Rippikirja 1667–1738). Toistaiseksi löydetyn tiedon perusteella Simon Mattson on näin Huhmarkosken tilan ensimmäinen isäntä. Mielenkiintoinen tieto Huhmarkoskeen liittyen löytyi vuoden 1905 maakirjasta (Vaasan läänin maakirja 1905), jossa mainittiin talon olevan sotilasvirastolle jaettu entinen palkkatila, mutta nykyisin perintötila.

Ainakin vuodesta 1810 lähtien tila on ollut saman Huhmarkosken suvun omistuksessa (Aro 2020, 3 & 95; Henkikirja 1810). Tuolloin tilalla asuivat Erkki Matinpöika Huhmarkoski (1752–1832) ja hänen vaimonsa Anna Yrjöntyttä (1758–1852) (Aro 2020, 95). Yleinen käytäntö oli että, taloon muuttaneet ottivat sukunimekseen talon nimen. Tuolloin Huhmarkosken tila kulki vielä numerolla 7. Tilan numero muuttui vuonna 1831 numeroksi 14 (Henkikirja 1831). Ennen Erkkiä ja Annaa tilan on mahdollisesti omistanut Juha Eliaksenpoika (Henkikirja 1809), mutta hänen sukujuuriaan ei toistaiseksi ole pystytty yhdistämään nykyiseen Huhmarkosken sukuun, niin kuin ei hänen edeltäjiäkään. Tässä vaiheessa Huhmarkosken talon omistajatiedot ovat hieman epäselviä, eikä asiaan pystytty tutkimuksen puitteissa paneutumaan perusteellisemmin.

Erkin ja Annan jälkeen Huhmarkosken talo näyttää siirtyneen puoliksi heidän kahdelle vanhimmalle pojalleen Matille (1782–1852) ja Erkille (1786–1866). Erkiltä ja hänen vaimoltaan Vappu os. Ala-Näykiltä (1789–1843) tila taas siirtyi heidän vanhimmalle pojalleen Juhalle (1809–1872) ja tämän vaimolle Katariina Ylitalolle (1820–1865). Juha eli Jussi ja Katariina saivat kolme tytärtä, joista Liisa (1850–1926) meni naimisiin Juha Jaakko Erkinpoika Luoman (1847–1909) kanssa ja tilan pito siirtyi heille. (Aro

2020.) Juha Jaakko Huhmarkosken aikana niin kutsutussa vanhassa Huhmarkosken talossa oletettavasti ryhdyttiin pitämään kestikievari- ja kyyditystoimintaa (Saarikoski 2001, 12).

Kestikievarit olivat majataloja, jotka olivat velvoitettuja ylläpitämään kyytihevosia ja majoitustiloja ateriapalveluineen matkustajia varten. Kievarilaitos vaati toimiakseen kyytilaitoksen, joka hoiti matkustajien kuljetuksen kievarien välillä. Aluksi se perustui talonpoikien ylläpitämään hollikyytijärjestelmään, jolloin talonpoikien oli pidettävä ajohevosia valmiina matkustajien varalta tietyillä hollipaikoilla, joita aluksi olivat nimismiehentalot ja 1600-luvun lopulta lähtien kievarit. Hollikyytijärjestelmä poistui lopullisesti käytöstä vuonna 1883 ja kyydityksistä vastasi kievari itse tai lähitaloista palkatut urakkahevoset. Kievarioikeudet myytiin huutokaupalla yleensä vähiten vaativalle, mutta talon tuli kuitenkin täyttää tietyt kriteerit sijaintinsa ja varustetasonsa sekä varallisuutensa ja maineensa suhteen. Mikäli kyseessä oli kievarinpidon jatkaminen, ei aikaisemmasta toiminnasta saanut löytyä suuria moitteita. Kievarista ja kyydityksistä päätettiin kihlakunnanoikeuden istunnoissa eli käräjillä ja ne myönnettiin eripituisiksi ajanjaksoksi kolmesta viiteen vuoteen kerrallaan, riippuen oliko kyseessä pitäjänkausi vai kuntakokouskausi. (Pietiläinen 1999, 240.) Kauhavalla ensimmäiset kievarioikeudet myönnettiin Hemmingin talolle vuonna 1650 ja 1700-luvun lopulla Kauhavan kestikievari oli Fräntilässä, josta Ylikylän Huhmarkosken ja Saarikosken talot ajoivat 1787 talvella hollikyytiä Lappajärven Karvalaan. Vielä tuolloin Karvalaan ei ollut kunnollisia tieyhteyksiä. (Pietiläinen 1999, 239.) Tuolloin Kauhavalla riitti vielä yksi kievari, mutta liikenteen kasvaessa Kauhavalta Karvalaan ja Korttesjärvelle johtavien teiden valmistuttua, sekä Kauhavan rautatieaseman tullessa tärkeäksi liikennepaikaksi, kyydityslaitosten tarvekin kasvoi. Kauhavan toinen kestikievari perustettiin Ylikylään lähinnä Lappajärventietä käyttäviä varten. *Kauhavan historian* mukaan Ylikylän kievari on ollut toiminnassa viimeistään 1880-luvun alussa. (Pietiläinen 1999, 241.)

Vanhassa Huhmarkosken talossa pidetystä kievaritoiminnasta ei ole toistaiseksi löytynyt tietoja, jotka varmasti yhdistäisi Juho Huhmarkosken (1847–1909) ja Huhmarkosken talon yhteen, vaikka merkintöjä Huhmarkosken kievarista löytyykin. Tällä voidaan tarkoittaa myös kyseisellä taloalueella toiminutta kievaria, jonka isäntänä on voinut olla joku toinenkin henkilö. *Kauhavan historian* (Pietiläinen 1999, 241) mukaan Ylikylässä olisi toiminut kievarinpitäjinä myös Jaakko Ojala sekä Jaakko Kari, joka oli kylän viimeinen kievari-isäntä toiminnan päättyessä matkustajien vähenemisen myötä 1930-luvun alkupuolella. Kirjasta löytynyt tieto Juho Yrjönpoika Huhmarkoskesta tarkoittaa varmaan edellä mainittua Juha Jaakko Erkinpoika Huhmarkoskea tai hänen poikaansa Juho Jaakko Juhanpoika Huhmarkoskea. Kustaa Saarikoski (2001)

kuitenkin puhuu muistelmissaan Juha Jaakko Huhmarkoskesta eli *vanhan kevarin Jussista*.

Juhan ja Liisan vanhin poika, Juho tai Juha (1874–1933), nimi vaihtelee lähteittäin, olisi Saarikosken (2001) mukaan yhdessä vaimonsa Hedvik os. Yli-Kantolan (1875–1926) kanssa rakentanut nykyisen Huhmarkosken talon noin vuonna 1900. Myös Juho jatkoi kievarin pitoa isänsä jalanjäljissä saaden liikanimen *kevari Jussi*. Seikasta, että onko nykyisessä Huhmarkosken talossa ollut kievaritoimintaa, on ollut hieman epävarmuutta, mutta asiakirjoista selviää varmuudella se, että Juho Huhmarkoski niminen henkilö on pitänyt Huhmarkosken kievaria Ylikylässä isänsä eli *vanhan kevarin Jussin* kuoleman eli vuoden 1909 jälkeen (Kyyditystä koskevat asiakirjat 1920–1922). Huhmarkosken suvun isäntien nimissä, Juho, Juha ja Jussi, esiintyvä vaihtelu voi selittyä eteläpohjalaiseen tapaan nimittää poikaa Jukaksi, miestä Jussiksi ja vanhaa miestä Juhaksi (Sippola 1958, 162).

Ajanjaksolta 1906–1908 löytyi kievaripäiväkirjat Huhmarkosken kestikievarista (Kestikievaripäiväkirjat 1906–1908). Kyseisissä päiväkirjoissa tarkoitetaan todennäköisesti nimenomaan Huhmarkosken taloa, sillä päiväkirjoja löytyi myös muiden talojen nimillä, muun muassa Passiniemen. Päiväkirjoissa oli merkitty kyytilaitoksesta löytyvän yksi hevonen ja kaksi huonetta, sekä tieto, että kyytilaitoksen on tehtävä vuorokaudessa vähintään yksi kyyditys. Huhmarkosken kievarista oli mahdollista saada kyydit saman pitäjän Vuorenmaahan sekä Lauttamukseen reilun 10 km päähän sekä 18 km päähän Lappajärven Karvalaan. Kievaripäiväkirjaan asiakkaiden piti merkitä kyytipäivä ja kuukausi, matkustajan nimi ja sääty, joista jälkimmäiseen tosin juuri kukaan ei nähnyt tarvetta vaivautua vastaamaan erästä tuomaria ja konsulenttia lukuun ottamatta. Merkitä täytyi tietenkin myös mistä ja mihin matka kulkee. Päiväkirjamerkinnöistä varmasti valtaosa oli paikallisia nimiä ja tästäkin tutkimuksesta tuttuja henkilöitä, kuten Alppisen kauppiasperheen jäseniä tai henkilöitä Niemen tilalta, joiden kohdalta matka kävi lähes poikkeuksetta Kauhavan keskusta-alueelle ja siellä sijaitsevalle rautatieasemalle. Pitkän matkan tekijöitäkin näytti olevan, aina Amerikasta asti, niin kotiin palaavia kuin sinne menijöitäkin. (Kestikievaripäiväkirja 1906.) Lehtitietojen mukaan Juho Huhmarkoskelle olisi myönnetty kievarioikeudet myös vuonna 1910 tuntemattoman pituiseksi ajanjaksoksi (Kestikievarit Kauhavalla 1910, 3) sekä vuodesta 1916 viideksi vuodeksi eteenpäin (Kestikievarit 1915, 2).

Arkistosta löytyi asiakirjakokonaisuus (Kyyditystä koskevat asiakirjat 1920–1922) kievarinpidon hakuprosessista, jossa Juho Huhmarkoski yhdessä muutaman muun kyläläisen kanssa oli hakenut kievarinpito-oikeutta kaudelle 1920–1923. Kyläläisistä muun muassa toinenkin tutkimukseen olennaisesti liittyvä henkilö, Vihtori

Finni, oli myös tehnyt tarjouksen. Hänen kohdallaan tosin todettiin matkan Finnin talolta maantielle olevan liian pitkä. Asiakirjoista käy ilmi, että vaikka Juho Huhmarkosken tekemä tarjous oli hieman muiden tarjouksia suurempi, puollettiin hänen valitsemistaan perustellen aikaisempaan moitteettomaan kievarinpitotaastaansa. Tämän loppuvuodesta 1919 käydyn hakuprosessin myötä, Juho Huhmarkosken tekemä tarjous lopulta hyväksyttiin ja kievarin pitopäätös ajanjaksolle 1920–1923 myönnettiin hänen hyväkseen. Samaisesta asiakirjakokonaisuudesta löytyi myös lukuisia ehtoja, vaatimuksia ja määräyksiä kievaritalolle liittyen muun muassa kyytimatkan pituuteen ja sen toteutukseen sekä kievaritalon ja sen majoitushuoneiden varusteluun. Kievaritalossa piti olla saatavilla kaksi asuntohuonetta, ulkokuoneita käymälöineen sekä talleineen ja kalustevajoineen vähintään kahdelle hevoselle. Majoitushuoneiden tuli olla siistit ja vedottomat, matoilla ja tapeteilla sisustetut. Vuode- ja liinavaatteiden tuli olla puhtaat ja ne piti vaihtaa jokaisen käyttökerran jälkeen. Huoneet oli joka päivä siivottava ja tuuletettava ja lisäksi huoneessa piti olla huolellisesti tilkityt sisäikkunat, eikä huoneen lämpötila saanut laskea alle +16 celsiusasteen. Myös kyytilaitoksen pihamaan tuli olla siistissä kunnossa. (Liite 8.) Haastateltavat kertoivat isoäitiensä eli molempien *kevari Jussin* tyttärien muistelleen, kuinka hekin nuorina tyttöinä tekivät kievarikyytejä Lappajärven Karvalaan. Kievarin pitoa on osunut varsin levottomallekin ajanjaksolle sisällissodan myllerryksiin, mutta todennäköisesti isällä on ollut hyvä luottamus kyytivieraisiin ja tunsihan hevonen myös reitin. Kyyditettävissä oli kuumelma ollut usein kulkukauppiaita. Juhon tyttäret olivat lisäksi muistelleet, kuinka kaiken piti kotona olla puhdasta ja paikkojen järjestyksessä tarkastajan käydessä aina välillä vierailulla. (Autio, H.; Renko 2022.) Tuolloin kievarin vaatimusten mukaan kyydityksiä varten oli pidettävä kaksi hevosta, joiden piti olla tehtävään kelvollisia sekä ajovälineiden tuli olla hyväkuntoisia (liite 8).

Huhmarkosken talolla on ollut myös mylly joen pohjoisrannalla kosken parilla, jonka sai omistukseensa *vanhan kevarin Jussin* nuorin poika Matias (1891–1915), mutta hänen kuoltua nuorena mylly siirtyi tämän Amanda (1881–1977) sisarelle ja hänen miehelleen Kalle Erkkilälle. Huhmarkosken mylly oli käytössä vuoteen 1924 saakka, jolloin Jylhän mylly aloitti toimintansa. Erkkilät peittivät koskessa olevat hiidenkirnut, joista Huhmarkoski on saanut nimensä, sillä siellä kävi liiaksi uteliaita ihmisiä näitä luonnonmuodostelmia katselemassa. (Saarikoski 2001, 12.) Kustaa Saarikoski (2001, 12) kuvailee muistelmissaan Juhon eli *kevari Jussin* hyväntuuliseksi mieheksi, joka usein sunnuntaisin poikkosi tarinoimaan heidän luokseen Saarikosken taloon. Myös sanomalehden muistokirjoituksessa (liite 9) Juho Huhmarkoskea kuvailaan monin positiivisin ominaisuuksin, kuten tarmokkaaksi kylän yhteisten, niin sivistyksellisten kuin taloudellistenkin pyrkimysten edesauttajaksi, joka otti osaa myös

kunnalliseen toimintaan. Hän oli muun muassa mukana jo kylän nuorisoseuran edeltäjän, Ylikylän Edistysseuran toiminnassa. Juho Huhmarkoski kuoli yllättäen sairauden seurauksena vain 59 vuoden ikäisenä vuonna 1933.

Juho Huhmarkosken vaimo Hedvig oli kuollut jo aiemmin, vuonna 1926 ja nykyisen Huhmarkosken talon peri isän kuoleman jälkeen heidän ainoa poikansa Johannes (1906–1943), jota myöskin kutsuttiin Jussiksi. Hän on alla olevassa valokuvassa (kuva 14) oikealla naapurinsa ja ystävänsä Erkki Niemen kanssa. Huhmarkosken talon oikea pääty näkyy kuvassa taustalla. Johanneksella oli kaksi isosiskoja Sanna eli Sanni (1899–1989), joka oli naimisissa Kustaa Pelkosen (1901–1986) kanssa ja Matilda eli Tilda (1902–1995), joka puolestaan oli naimisissa naapurinsa Juho (Jussi) Niemen kanssa. (Aro 2020.) Johannes vaikuttaa olleen isänsä ja monien muiden kyläläisten tavoin aktiivisesti mukana kylän nuorisoseuratoiminnan vastuutehtävissä ja monien lehtitietojen perusteella hän oli mukana myös seuran harrastelijateatteritoiminnassa (Kauhavan nuorisoseurapiiri 1936, 2; Ylikylän nuorisoseuran vuosikokous 1935, 4). Hän oli mukana myös kylän Maamiesseuran toiminnassa (Kauhavan Ylikylän maamiesseura 1937, 2).

Kuva 14. Ystävykset Erkki Niemi ja Johannes eli Jussi Huhmarkoski (Leena Pesolan kotiarkisto s.a.)

Johannes sairastui nuorena ja kuoli lopulta vain kymmenen vuotta isänsä jälkeen vuonna 1943. Hänellä ei ollut omaa perhettä ja nykyisen Huhmarkosken talon omistuksen sai Johanneksen sisar Sanni perheineen. (Pelkola; Pelkonen 2022.) Huhmarkosken vanhan talon kohtalosta ei ole selvyyttä. Talo kuitenkin vaikuttaisi olevan olemassa vielä vuoden 1935 ilmakuvasa (kuva 11). Huhmarkosken maatilaa on viimeiseksi ylläpidetty pääasiassa täysin naisvoimin, sillä Sanni ja Kustaa Pelkonen asuivat ja pitivät omaa maatilaansa Kustaan kotitilalla Laitilanmäellä. Neljä heidän tyttäristään asuivat ja hoitivat vuoronperään Huhmarkosken tilaa, muun perheen ja kyläläisten auttaessa aina tarpeen mukaan. Kylällä sisaruksia kutsuttiin *Huumarin likoiksi*. (Pelkola; Pelkonen 2022.)

Ensin Huhmarkoskessa asuin Aino Pelkonen (1923), jota voidaankin pitää Huhmarkosken viimeisenä ”isäntänä”. Alkuun hän asui Huhmarkoskessa yksin ja sitten yhdessä sisarensa Anelman (1933–1992) kanssa. Sotavuosina Ainon asuessa tilaa vielä yksin, majoittui Huhmarkoskeen myös evakkoja, kuten monissa muissakin naapuruston taloissa ja myös he auttoivat Ainoa tilan töissä. Naimisiin mentyään Anelma muutti pois tilalta ja tämän jälkeen Ainon kaveriksi tilalle muutti Alli (1926–2009). Ainon mentyä naimisiin vuonna 1964 hän muutti pois tilalta, mutta kävi kuitenkin edelleen tekemässä tilan töitä aina vuoteen 1978 asti. Ainon lopetettua tilan työt, Huhmarkoskeen muutti Allin kanssa Anna-Liisa (1931–2015). Aino kuitenkin tämänkin jälkeen hoiti tilan taloutta vuoteen 2015 saakka, jolloin perikunta myi maat. (Pelkola; Pelkonen 2022.)

Tilalla viljeltiin peltoja ja lehmiäkin oli lähemmäs 15, joiden lypsäminen tapahtui aina käsin. Anna-Liisa opetteli ajamaan tilan traktoraa. Myös monet haastateltavat muistelivat *Huumarin likkojen* ahkeruutta ja muun muassa naapurin Alppisesta huomattiin valojen palavan navetassa vielä yömyöhälläkin (Alppinen, M. 2022). Toisinaan tilalla oli kausiluontoisesti palkattua ulkopuolista työvoimaa, sillä tilan pellot olivat useina pieninä palstoina eri puolilla Kauhavaa. Sisarukset muistelevat elämän olleen työntäyteistä, mutta mitään pahaa sanottavaa tai ikäviä muistoja he eivät Huhmarkosken aikaan liitä, vaikka elämä olikin ajoittain kovaa ja vaatimatonta. Hyvä muisto oli muun muassa oma vesikaivo pihassa, joka helpotti arjen askareita. Lisäksi talo oli tien läheisyydessä, josta näki kylän elämää ja ohikulkevia ihmisiä, jotka poikesivat myös sisaruksia tervehtimässä. Mahtui elämään myös hauskanpitoa ja Ainon asuessa tilalla vielä yksin 1940-luvulla, kokoontuivat kylän nuoret Huhmarkoskeen aikaa viettämään, kun ei ollut vanhempaa ikäpolvea perään katsomassa. Talolta lähettiin usein yhdessä kuorma-auton lavalla vapaa-ajan rientoihin. (Aro; Pelkola; Pelkonen; Välimäki 2022.)

Karjan pito tilalla loppui vuonna 2000 ja tilan maat Kustaa ja Sanni Pelkosen perikunta myi vuonna 2015, jolloin Huhmarkosken tilan rakennukset ja niitä ympäröivät pellot osti Kustaan ja Sanni Pelkosen lapsenlapsen lapsi, tärkeän ja merkitykselliseksi kokeman kotitalon hallinnan säilyessä kuitenkin Ainolla sekä hänen nuorimmalla sisarella Annelilla (Autio, P. 2022).

2.1.2 Rakennushistoria

Huhmarkosken talo näyttää heti ensinäkemältä hyvin perinteiseltä pohjalaistalolta punamultamaalatuin seinin ja valkoisin nurkkalaudoin, klassisin, mutta pelkistetyin koristeaihein sekä huomiota herättävine lasikuisteineen. Pohjalaistaloksi, jossa on pidetty kestikievaria, se kuitenkin vaikuttaa varsin pienikokoiselta, vaikkakin kievarimääräyksen mukaisesti talo pitää sisällään kaksi huonetta ja suuren tuvan (liite 8). Talo on rakennettu etelä-pohjoissuuntaisesti siten, että etujulkisivu on länteen. (AMT 2022.)

Alla oleva valokuva (kuva 15) on toistaiseksi vanhin löydetty valokuva, jossa taustalla näkyy nykyisin olemassa olevan Huhmarkosken talon etujulkisivua ja etenkin koko talon korkuista suurta lasikuistia. Kuvassa ravikärryissä istuu todennäköisesti talon rakentanut isäntä Juho Jaakko Huhmarkoski (1874–1933) eli *kevari Jussi*, joka oli innokas hevosharrastaja (liite 9). Ylikylässä järjestettiin toisinaan niin sanottuja maantieraveja Huhmarkoskentiellä kansakoululta Laitilanmäelle eli Kauhavan keskusta päin (Pietiläinen 1998, 157). Kuva voisi ajoittua 1900-luvun alkuun tai alkuvuosikymmeniin, jolloin talo on mahdollisesti rakennettu.

Kuva 15. Mahdollisesti Juho Huhmarkoski eli *kevari Jussi* Huhmarkosken talon edessä (Matti Alppisen kotiarkisto s.a.)

Kuvassa (kuva 15) talo on vielä hirsipinnalla ja kuisti maalaamaton. Julkisivun ikkunoiden vuorilaudoissa voi jo olla valkoinen öljymaali. Hirsirunko voitiin laudoittaa vasta vuosia rakentamisen jälkeen, kunnes hirret olivat riittävästi painuneet. Yllä olevasta kuvasta ei käy ilmi, onko talo rakennettu hirsistä aivan kurkihirteen asti, mutta jo aikaisemman kuvan (kuva 14) perusteella näyttäisi siltä. Kyseisessä kuvassa (kuva 14) talon päätykolmio ei ainakaan vielä näytä laudoitetulta ja valkoiseksi maalatulta, niin kuin nykyisin (AMT 2022). Suuri lasikuisti on voitu rakentaa samaan aikaan muun talon kanssa tai hieman sen jälkeen. Umpikuisteja alettiin rakentamaan uusiin sekä lisäämään vanhoihin pohjalaistaloihin 1800-luvun lopulla ja ne saattoivat olla hyvinkin koristeellisesti lasitettuja. 1900-luvun vaihteessa kuisteista ryhdyttiin tekemään suuria, koko rakennuksen korkuisia ja suurin lasi-ikkunoin varustettuja, joihin voitiin sijoittaa myös yläkerran portaot (Mäkelä & Riukulehto 2016, 62; Vuorela 1949, 70–71). Huhmarkosken kuisti on lautarakenteinen ja se on kertaustyylien aikana suosittu uusrenessanssin mukaisesti, mutta hillitymmin, jaettu osiin. Kuistin alaosa on vaakalaudoitettu ikkunoiden ylälautaan asti, jonka jälkeen ennen kuistin yläkerran ikkunarivistöä on peilijakoinen koristevuoraus kuistin ympäri. Yllä olevassa kuvassa (kuva 15) ei näy kuistin yläosaa, mutta nykyisin yläkerran kattokolmio eli tympanon on pystylaudoitettu. Kuistin kattokolmiossa on koristeena pelkistetyt kissanpenkit eli päätyyn kääntyvät katkaistut räystäänaluset. (AMT 2022.) Kuistin ulko-ovena on peilijakoiset pariovet, joissa on suuret, käsin taotut saranat. Ulko-ovina paripeiliovet otettiin käyttöön jo empiren aikana 1800-luvun alkupuolella ja kolmipeilijako oli yleisesti tuttua jo 1700-luvun lopun kustavilaisena aikana (Rinne 2016, 178). Pohjalaistalojen klassiset koristeaiheet juontavat juurensa kyseisiltä ajanjaksoilta. Suuria kaksikerroksisia lasikuisteja on voitu havaita niin nykyisin olemassa olevista rakennuksista kuin vanhoista valokuvistakin (AMT 2022; liite 10).

Klassista empirestä lainattua ja hillittyä muotoilua löytyy myös ikkunoiden vuorilaudoista, jotka levenevät hieman ylöspäin päällyslaudasta. Malliltaan ikkunat ovat neliruutuiset ristikarmi-ikkunat, joiden suosio ajoittuu yhdessä T-karmillisten ikkunoiden kanssa erityisesti kertaustyylien aikaan 1800-luvun loppuvuosikymmenille (Korhonen & Eskelinen 2011, 72). Samantyylistä ikkunamallia näyttää esiintyneen muissakin alueen rakennuksissa, kuten naapurissa Alppisen kaupparakennuksessa ja Ylikylän koulurakennuksessa. 1900-luvun aikana yksittäisen ikkunalasin koko suuren, ikkuna-aukon muuten pysyen suunnilleen samankokoisena. Ikkunalasi valmistettiin 1920-luvulle asti puhaltamalla suuria sylintereitä, jonka ylä- ja alaosa leikattiin irti. Jäljelle jäänyt sylinteri leikattiin auki ja levitettiin jäähtymään. Puhalletussa lasissa on aina jonkin verran epätasaisuutta ja mahdollisesti kupliakin. (Mikkola & Böök 2016,

119.) Yllä olevassa kuvassa (kuva 15) voi nähdä kauniisti aaltoilevat kuistin ikkunala-
sit. Huhmarkosken vintin ikkunoissa eli räystääs- tai haukkaikkunoissa toistuu sama
vuorilautojen hillitty koristelu. Yhdessä asuinkerrosten ikkunoiden kanssa ne muo-
dostavat näyttävän symmetrisen kokonaisuuden, puolitoistakerroksisen pohjalaista-
lon tunnuspiirteen. Muodoltaan ne ovat suorakaiteen muotoiset kahdella neliön muo-
toisella ikkunaruudulla. Räystäsisikkunoissa esiintyy paljonkin alueellista vaihtelua,
mutta kyseistä mallia esiintyy koko pohjalaistaloalueella. Talossa on harkkokiviperus-
tus eli luonnonkivistä jo melko tarkkaan muotoon hakatut harkot, mutta niiden pin-
taa ei ole työstetty täysin sileäksi.

Kuva 16. Huhmarkosken talon julkisivua (Matti Alppisen kotiarkisto s.a.)

Seuraavassa ajoittamattomassa kuvassa (kuva 16) Huhmarkosken talo on saanut
lautaverhoilun ja punamultamaalin sekä valkoiset nurkkalaudat ja ikkunoiden vuori-
laudat. Kuistin värisävyä on vaikea arvioida, mutta sen kulmalaudat ja ikkunoiden
vuorilistat ovat selvästi julkisivua vaaleammat ja kuistin julkisivu on muusta talosta
vaaleamman sävyinen. Julkisivun verhoilu näyttää olevan sama, mikä nykyisinkin eli
peiterimavuoraus, jota myös pystyrimavuoraukseksi kutsutaan. Punamullatut peite-
rimavuoraukset oli maaseudulla suosittuja jo 1800-luvulta lähtien, mikäli julkisivua
edes vuorattiin (Kaila, Pietarila & Tommila 1987, 29). Seinä on myös hillitysti jaettu
osiin taloa ikkunoiden alapuitteiden tasolla kiertävällä rimalla sekä päätyjen kattokol-
mioiden vaakalautoituksella. Kuvassa kuistin pariovet ovat vaihtuneet. Nyt peiliku-
viot korostavat ovien sisäpuolia ja vinolautoitus on ulkopuolen koristeena. Talossa
on satulakatto, jonka katteena kuvassa vaikuttaisi olevan päre. Pärekatto oli naulojen
teollisen tuotannon myötä yleisin vesikate Etelä-Pohjanmaalla 1920–30-luvuilla. (Mä-
kelä & Riukulehto 2016, 42; Vuorela 1949, 210.)

Kuva 17. Oletettu vanha Huhmarkosken talo. Kuva suurempana liitteissä (Suomen ilmavoimamuseo s.a.)

Yksi tutkimuksen mielenkiintoisista hetkistä oli löytää aineistosta kuva mahdollisesta vanhasta Huhmarkosken talosta, jossa on näkyvissä talon profiilia. Ajoittamattomassa ilmakuvassa, joka on yllä suurennettuna ja rajattuna (kuva 17), näkyy oletettu vanha Huhmarkoski kuvan reunassa vasemmalla. Laajemmasta ilmakuvasta (liite 10) voi nähdä sen asettuvan samaan kohtaan, johon haastateltavat ovat ajatelleet sen sijoittuneen. Kuva on todennäköisesti 1930-luvulta. Rakennus on perinteisen näköinen puolitoistakerroksinen satulakattoinen talo kahdella savupiipulla ja kahdella sisäänkäynnillä, joista pienempi etualalla oleva on todennäköisesti talon oman väen käyttöön ja taaempi, suurempi kuisti taas kievarin vieraille. Ulkonäöllisesti rakennus muistuttaa paljon uudempaa Huhmarkosken taloa, myös vanhassa talossa on päätykolmiot korostettu vaaleammalla sävyllä muun julkisivun ollessa todennäköisesti punamullalla maalattu. Pihalla on nähtävillä haastateltavien muistamat suuret kuuset. Kun tarkastelee samoihin aikoihin otettua eli vuoden 1935 ilmakuvaa (kuva 11), voi nähdä päärakennuksen edessä olevat kaksi pitkänomaista rakennusta, joissa mahdollisesti sijaitsivat eläinsuojat, ajovälinevarastot ynnä muut tarpeelliset kylmät tilat. Talon takana on kaksi pienemää aittaa. Pihapiiri muodostuu rakennusten muodostamasta jonosta, samaan tapaan kuin aikaisemmissa karttamerkinnöissä (kuvat 8 & 9). Etäämmällä talosta on vierekkäin kaksi pientä ulkorakennusta, joista vasemmanpuoleinen on mahdollisesti monen haastateltavan lapsuusmuistoihin liittyvä ruumiskärryväja, josta tietä pitkin ohi kulkiessa pystyi näkemään vanhan malliset ruumisvaunut. Näky oli monen mielestä pelottava, etenkin pimeään aikaan ja vieläpä kuun valossa,

joten vaja pyrittiin ohittamaan nopeasti. Kukaan haastateltavista ei muista, että kär-ryjä olisi koskaan käytetty. (Kankaanpää; Mäkinen; Rintala, E.; Saarikoski, H.; Tikkala.) Kär-ryvajan voi nähdä vielä 1948 (kuva 12) ilmakuvassa, mutta nykyisin sitä ei enää ole olemassa.

Kuva 18. Huhmarkosken talo maaliskuussa 2022 (Tapani 2022)

Kuten kevättalvella 2022 otetuista valokuvista (kuva 18; liite 11) voi huomata, on Huhmarkosken talo säilynyt lähes muuttumattomana yli sadan vuoden ajan. Suurin muutos on Pelkosten aikana vesikatteeksi vaihdettu galvanoitu saumapeltikatto ja tämän yhteydessä todennäköisesti laitettut rännit ja syöksytorvet. Toimenpiteen ansiosta talo on säilynyt hyväkuntoisen näköisenä. Rakennus ei ole joutunut olemaan myöskään täysin asumattomana kovin pitkää aikaa. Rakennuksen kunnon määrittäminen tarvitsee kuitenkin perusteellisempaa tutkimusta kuin silmämääräisen havainnoinnin, esimerkiksi asumattomana pitempään olleen tuvan sekä sen käyttämättömänä olleen takkamuurin ja hormin kunto on voinut heikentyä. Ilman käyttöä ja sadesuojattua savupiippua tulisijan ja hormin muuraukset voivat vaurioitua nopeastikin kosteuden ja pakkasen kourissa (Vuolle-Apiala 2016, 148). Pelkosten aikana Huhmarkosken talosta oli asuinkäytössä enää vain sen vasemman puoleiset kamarit, suuren tuvan ja vintin ollessa käyttämättöminä (Pelkola; Pelkonen 2022). Vasemmanpuoleisten kamareiden ikkunat vaihdettiin uusiin noin 1990-luvulla (Pelkola; Pelkonen 2022), mutta muutos on tehty vanhan talon henkeä kunnioittaen valitsemalla mahdollisimman paljon alkuperäisten ikkunoiden kaltaiset mallit. Uusiksi ikkunoiksi

ne voidaan silmämääräisesti tunnistaa mittasuhteiden ja profiilin hienoisesta erilaisuudesta, paremmin säilyneestä maalipinnasta sekä ikkunalaseista. Uudet ikkunat kun lähes poikkeuksetta ovat ulkonäöltään alkuperäisiä kömpelömpiä ja karkeana nyrkkisääntönä ikkunoiden iän määrittämisessä voidaanakin pitää, että mitä ohuemat puitteet ovat, sitä vanhemmat ne ovat (Mikkola & Böök 2016, 28 & 39). Todennäköisesti ikkunoiden vaihdon yhteydessä vasemman päädyn oikeanpuoleinen ikkuna on laitettu kokonaan umpeen. Muuten talossa vaikuttaa olevan jäljellä alkuperäiset ikkunat kauniisti aaltoilevine laseineen (AMT 2022).

Talon julkisivu on edelleen peiterimavuorattu kuten aiemminkin. Seiniä on tuettu, vahvistettu tai suoristettu följareilla talon oikeanpuoleisesta päädyistä ja takajulkisivulta. Julkisivu on maalattu punamultamaalilla ja valkoiset kulmalaudat, päätykolmiot ja ikkunoiden vuorilaudat valkoisella pellavaöljymaalilla, joka on kulunut maalille tyypillisellä tavalla. (AMT 2022; Liite 11.) Koristeräystäitä ei pohjalaistaloihin tehty enää 1800-luvun lopun jälkeen ja niitä on jopa sittemmin poistettu (Mäkelä & Riukulehto 2016, 58). Huhmarkosken talossa räystäänalusia on hillitysti korostettu valkoiseksi maalatulla laudoituksella. Myös talon kuisti on punamullalla maalattu, mutta kuistin ikkunoiden vuorilautoista voitiin valkoisen sijaan nähdä viitteitä keltaisesta maalista. Keltaista oli myös havaittavissa nurkkalautoissa ja peilikuvioisen koristevuorauksen ylä- ja alapuolella kulkevissa jakolistoissa. Kuistin ikkunat näyttivät silmämääräisesti olevan huonoimmassa kunnossa, joista osa oli jo paikoin irronnut pois karmeistaan ja osa vuorilautoista oli myös irronnut. Ilmeisesti ikkunalasinsa menettäneiden ikkunoiden suojaksi on laitettu vaneripaikat. (AMT 2022.) Ikkunoiden ja ovien vuorilaudat ovatkin herkkiä vaurioitumaan kosteuden ja auringonvalon seurauksesta ilman säännöllisiä huoltotoimenpiteitä.

En päässyt käymään sisällä Huhmarkosken talossa, mutta haastatteluiden avulla sain selville talon pohjakaavaa, joka muodostuu oikeanpuoleisesta isosta tuvasta ja vasemmanpuoleisista kahdesta kamarista. Ulkokuistilta on omat sisäänkäynnit oikeanpuoleiseen tupaan ja vasemmanpuoleiseen kamariin sekä rappuset vinttikerrokseen. Tuvassa on kertoman mukaan edelleen suuri pyöreäotsainen takkamuuri heti vasemmalla ovelta katsoen. (Autio, H; Pelkola; Pelkonen 2022.) Tuvan katonrajassa kulkee poikittain takki- eli vuoluhirret. Sisäkatto eli laipio on vuorattu helmiponttipaneelilla. (AMT 2022.) Kamareissa on tulisijat, mutta ne eivät olleet käytössä enää Pelkosten aikana, sen sijaan etummaisessa kamarissa on valurautahella ja lisälämpöä toivat öljykamiinat. Vinttikerroksessa sijaitsee kaksi kylmää asuinhuonetta eli kesähuoneet ja pienet ullakkotilat. (Autio, H; Pelkola; Pelkonen 2022.)

Kuvat 19 & 20. Huhmarkosken pihapiirit 30-l. ja 1948 (Suomen ilmavoimamuseo s.a., Maanmittauslaitos 1948)

Kuva 21. Huhmarkosken vuonna 1941 valmistunut tiilinavetta vanhan ulkorakennuksen jatkeena (Tapani 2022)

1930-luvun ilmakuissa (liite 10; kuva 19) Huhmarkosken pihapiirissä näyttää olevan paljon ulkorakennuksia. Vielä nykyisinkin olemassa olevan puisen L-muotoisen aittarakennuksen lisäksi pihapiirissä näyttää olevan neljä erillistä rakennusta, joissa yhdessä on savupiippu. Päärakennuksen oikealla puolen voisi näkyä hyötypuutarhaa marjapensaineen. Muistitiedon mukaan Huhmarkoskessa oli kaunis puutarha syreeneineen ja muine koriste- sekä hyötykasveineen (Renko 2022). Vuoden 1948 ilmakuissa (kuva 20) näkyy Huhmarkosken uusi tiilinavetta, joka valmistui vuonna 1941. Muut piharakennukset ovat siihen mennessä kadonneet paitsi uuden navetan takakulmalla oleva pieni rakennus. Uusi navettarakennus ehti valmistua ennen talon silloisen isännän Johannes Huhmarkosken menehtymistä. Rakentamisen vuosiluku

on nähtävissä navettarakennuksen pihan puoleisesta päädyistä (AMT 2022). Uusi navetta rakennettiin vanhan puurakennuksen jatkeeksi siten, että vanhan aitan ja uuden navetan välille tehtiin porttikatos (kuva 21). Navetassa oli tilat talon lehmille, hevosille ja muutamalle sialle. Rakennuksessa on myös sauna. Puisessa osassa taas on varastotiloja muun muassa hevostarhoille. (Autio, H; Pelkola; Pelkonen 2022.) Puisen aittarakennuksen pitkälle osalle on rakennettu kylkiäinen pohjoisseinustalle. Nykyään puisen aittaosan tiilikate on pahoin vaurioitunut etenkin porttikatoksessa kiinni olevan osan kohdalta. Lähellä oleva raskasliikenteinen tie on voinut vaurioittaa rakennusten rakenteita. Muita piharakennuksia ei pihapiirissä enää ole. (AMT 2022.)

2.2 Alppinen

Alppisen talo on toiminut kylän kauppana lähes koko sen olemassaolon ajan. Se sijaitsee Huhmarkosken talon naapurissa, Huhmarkoskentien ja joen välissä, kauniilla paikalla joen pohjoisrannalla. Alppisen talo kulkee vuoden 1997 *Kotiseutumme* -teoksessa (Dahlbacka 1997, 256) nimellä Koskentöyrä 14:29, ollen näin Huhmarkosken talon kiinteistötunnuksen alla. Alppisen kaupparakennusta ei näy vielä vuoden 1903 kartassa (kuva 9), vaikka se on silloin ollut jo olemassa. Alppisen talon tarkastelu ajoittuu sen perustamisesta lähtien, arviolta 1880-luvulta tähän päivään asti, keskittyen erityisesti 50-luvulle.

Vaasan läänin seutukaavaliitto inventoi aikoinaan alueensa historialliselta ajalta peräisissä olevia kulttuuri- ja rakennushistoriallisia muistomerkkejä ja laati niistä luettelon, joka julkaistiin vuonna 1978. Toimenpiteellä yritettiin kiinnittää huomiota alueen merkittävään ja omaleimaiseen rakennuskantaan sekä niiden suojeluun. Mitään virallista suojelustatusta listauksen kohteet eivät saaneet, ainoastaan suojelusuosituksia. Osa listauksen kohteista on tähän päivään tultaessa jo hävitetty. Julkaisusta löytyy myös Alppisen kaupparakennus ja lisäksi Ylikylään kuuluva Perttulanmäen taloryhmä. Alppisen kaupparakennuksen yhteydessä on maininta sen naapurina olevasta vanhasta *kevari-rakennuksesta*. Julkaisussa Alppisen talolle on laitettu merkinnät H eli historiallisesti arvokas ja III eli kohteen tai alueen säilymisen tai käytön kannalta tarpeelliset muutokset sallittavia (Salo 1978, 112). Läänit lakkautettiin vuonna 2009 ja niiden tehtävät siirtyivät aluehallintovirastoille sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille. Seinäjoen museon museotoimenjohtajan Susanna Tyrväisen mukaan Vaasan läänin Seutukaavaliiton laatima luettelo kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaista kohteista Vaasan läänissä on siirtynyt maakuntakaavaan ja mikäli kohteet eivät ole siirtyneet maakuntakaavaan, on katsottu, että niiden viralliset arvot ovat hä-

vinneet. Seutukaavayhdistelmä on laadittu vuonna 1995 ja Etelä-Pohjanmaan ensimmäinen uuden Maankäyttö- ja rakennuslain (1999) mukainen kokonaismaakunta-kaava on vahvistettu ympäristöministeriössä vuonna 2005. (Lehtimäki 2022.) Ylikylän tai nykyisin Huhmarkosken alueella ei ole voimassa olevia yleis- tai asemakaavoja, joten alueen rakennuksilla ei ole varsinaista suojelustatusta (Hallasmaa 2022).

2.2.1 Asukas- ja käyttöhistoria

Alppisen kaupan perustamisen lähtökohdat eivät ole yksityiskohtiaan myöten täysin selvillä, mutta mahdollisesti se on saanut alkunsa ylikyläläisen Matti Passiniemen perustettua kauppapuodin vuonna 1884, jota hän aluksi piti kotonaan Passiniemessä. Myöhemmin hän olisi ostanut Juho Huhmarkoskelta tontin joen pohjoispuolelta (Saarikoski 2001, 14) ja mahdollisesti rakennutti sinne kaupparakennuksen. *Kauhavan historian* mukaan hän harjoitti siellä liikettä 15 vuotta. Myymäläapulaisina Passinimellä oli kaupassaan lappajärveläiset veljekset Oskari ja Jalmari Alppinen. (Pietiläinen 1999, 177–178, 190; Saarikoski 2001, 14.) Löydettyjen asiakirjojen mukaan Matti Passiniemi ilmoitti vielä 1896 kaupparekisteriin harjoittavansa maakauppaliikettä *avonaisesta puodista* Huhmarkosken talon maalla (Ilmoitus kaupparekisteriin 1896). Joulukuussa vuonna 1898 hän ilmoitti muutoksesta kaupparekisteriin, että kauppaliike Huhmarkosken maalla päättyy vuoden loppuun mennessä (Muutos kaupparekisteriin 1898). Kauhavalainen Viktor Kujanpää puolestaan on ilmoittanut kaupparekisteriin hieman aikaisemmin samana vuonna aikovansa harjoittaa sekatarvikauppaa avonaisesta puodista (Ilmoitus kaupparekisteriin 1898). Jo syyskuussa sanomalehti Pohjalaisessa oli ilmoitus, jossa kerrottiin Passiniemen myyneen kauppatilansa kauppavarastoineen W. Kujanpäälle (Myyty kauppaliike 1898, 3). Kujanpää ei kuitenkaan ehtinyt kauppapuotiaan kauan pitämään, sillä jo vuoden päästä joulukuussa sanomalehdessä kerrottiin hänen riistäneen hengen itseltään joulupäivänä 1899 (Itsemurha Kauhavalla 1900, 5).

Tämän valitettavan tapahtuman jälkeen Passiniemen myymäläapulainen Frans Oskar Alppinen (1876–1941) osti kauppaliikkeen ja ilmoitti kaupparekisteriin 20.12.1900 harjoittavansa maakauppaliikettä Huhmarkosken maalla toiminimellä Oskar Alppinen (Ilmoitus kaupparekisteriin 1900), kauppatoiminta oli ilmeisesti aloitettu kuitenkin jo aiemmin eli vuonna 1898 (Liike alkoi 1898). Tästä eteenpäin kaupparakennus on pysynyt saman suvun omistuksessa. Oskarin veli Jalmari perusti oman kauppapuotinsa Kauhavan Lauttamukseen 1910-luvulla (Pietiläinen 1999, 179). Oskari Alppisen 60-vuotispäivän kunniaksi julkaistun lehtikirjoituksen (liite 9) mukaan hän on ollut reilu sekä luotettu kauppias ja kauppiaan toimiensa lisäksi hän näyttää tehneen myös tilintarkastajan tehtäviä sekä ollut mukana luottamustoimissa. Hänen aikanaan kaupan yhteydessä on ollut myös posti.

Edellä jo kerrottuun Toivo Kuulan vuonna 1907 toteuttamaan kansanlaulukeräykseen Kauhavan Ylikylässä Alppisenkin kaupparakennus liittyy siten, että myös sen tiloissa Kuula yhdessä Artturi Järviluoman kanssa olisivat laulattaneet ihmisiä ja muistiinmerkinneet osan lauluista. (Ala-Könni 1958, 145; Alanen 1957, 448). Tarinan mukaan kattotalkoissa kerääntyneen hyvän laulusaaliin toivossa Kuula ja Järviluoma sijoittuivat vahtiin Alppisen kauppaan odottelemaan laulutaitoisia paikallisia. Vanhempi väki suhtautui kuitenkin epäluuloisesti asiaan ja monille tuli suorastaan kiire kotiin, kun laulamista ryhdyttiin puhumaan. Artturi Järviluoman kertoman mukaan he olisivat maanittelleet lauluja myös Isontalon Antin miniältä, joka oli nuorempana ollut erinomainen laulaja. Tällä kertaa suu kuitenkin pysyi tiukasti kiinni ennen kuin Järviluoma keksi tehdä vaihtokaupan, jossa hän lupasi hypellä *Vanhaa loikkaa* vastineeksi muutamasta laulusta ja emännän suostuessa hän hyppeli niin, että *puodin viereisestä kamarista ryminä kuului* ja sai näin pelastetuksi muutamia sävelmiä talteen. (Asplund 1983, 3.) Myös toinen tunnettu häjy voidaan liittää Ylikylään, sillä Huhmarkosken talosta lähtöisin olevan Jaakko Erkinpoika Huhmarkosken tytär Maria oli naimisissa Antti Rannanjärven pojan, Kustaan kanssa (Henkikirja 1903). Vaikka lähteessä puhuttiin Isontalon Antin miniästä, olisiko kyseessä voinut mahdollisesti olla Rannanjärven miniä, joka asui naapurustossa Huhmarkosken torpassa miehensä Kustaa Antinpoika Rannanjärven kanssa (Henkikirja 1907; Saarikoski 2001, 13).

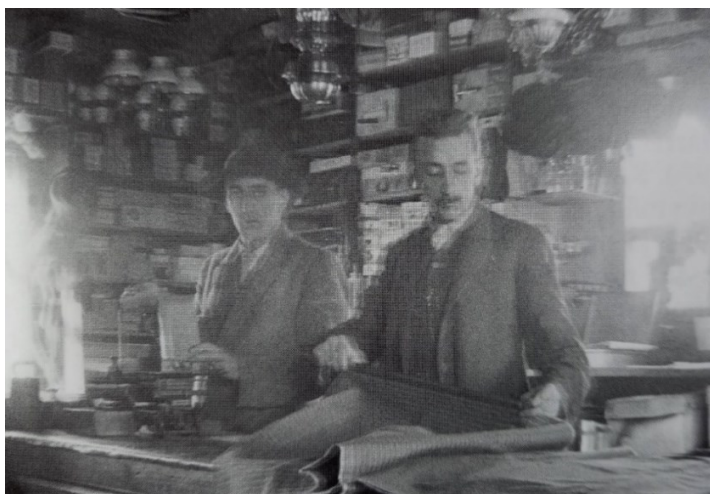
Kuvat 22 & 23. Oskari Alppisen lapset: Esteri, Armas, Eino ja Alma sekä Paavo (Karjanlahti s.a.)

Oskari Alppinen meni naimisiin naapurinsa, Huhmarkosken tyttären, Anna Matildan (1878–1924) kanssa. Yllä olevissa kuvissa ovat heidän lapsiaan Esteri (1903–1971), Armas (1904–1944), Paavo (1906–1989), Alma (1911) ja Eino (1914–1961) (Aro 2020, 162). Lapsista pojat Armas, Paavo ja Eino jatkoivat kaupan pitoa Ylikylässä. Sota-aika koeteli myös Alppisen perhettä, sillä Armas katosi jatkosodan aikana Ilomantsissa vuonna 1944 (Saarikoski 2001, 14.) Einon tytär muisteli äitinsä kertoneen, että myös Alppisen talossa olisi majoitettu evakkoja hellalla varustetussa vinttihuoneessa (Mäkinen 2022).

Kauppaliikkeen lisäksi Alppisen talo oli myös koti. Paavo ja hänen vaimonsa Hilda Maria os. Koski (1908–1987) sekä heidän lapsensa Eeva (1939–2016), Anna Maria eli Maija (1942–2008) ja Matti (1942) asuivat saman katon alla yhdessä Einon perheen kanssa. Einon vaimo oli Bertta Annikki os. Vertalan (1923–2007) ja heidän lapsensa Aimo (1944–1989), Irma (1945), Liisa (1947) ja Eila (1954) (Aro 2020, 164). Alppisen kaupan sijaitessa joen rannalla, joesta muodostui tärkeä ja mieluinen ajanviettopaikka erityisesti perheen lapsille. Talo sijaitsi kyläalueen keskeisellä paikalla, joka oli tuolloin 1950-luvulla vilkasta seutua ja josta oli lyhyet välimatkat esimerkiksi kouluun. Alppisilla joku oli aina kotona ja ympärillä oli paljon eri-ikäisiä ihmisiä sekä paljon ystäviä, naapuriin Huhmarkoskeen oli lämpimät ja kiinteät välit. Tukea ja apua saatiin lähialueen ihmisiltä, kun sitä tarvittiin. Lapset saivat kulkea kauppaliikkeessä vapaasti ja kavereitakin sai kutsua kylään, mutta kaupparakennuksen konttorihuone oli lapsilta rauhoitettu alue. Keskellä taloa sijainneen konttorihuoneen läpi sai kuitenkin kulkea ja joskus siellä sai lapsetkin selata kirjahyllystä Atlas-kartastoa. Heinäladossakin sai hyppiä kunhan muisti tyhjentää taskut. Vaikka talossa oli runsaasti väkeä kahden perheen muodossa, rauhoittui päivän touhu aina automaattisesti illan tullen ja jokainen löysi talosta oman soppensa. (Alppinen, E.; Alppinen, M; Mäkinen 2022)

Paavon ja Einon perheiden lapset muistavat Alppisen kaupan olleen tyypillinen sekatarvakauppa, josta ainakin 50–60-lukujen kuvailun perusteella sai kaikkea tarpeellista elintarvikkeista työkaluihin. Se oli viimeinen kauppa ennen niin kutsuttua erämaata. Kauppapuotiin astuessa vastapäätä oli tiski, keikahtavine laareineen ja tiskin takana hyllyt täynnä tuotteita (kuva 24), kuten vaikkapa kahvia, jonka mukana sai keräilykortteja eri kuvateemoilla. Kankaat löytyivät päätyseinältä, mutta myös valmiita vaatteita oli tarjolla, kuten pussihousuja, puseroita ja lippalakkeja. Myynnissä oli myös hevosenkenkiä ja valjaita, erilaista rautatarvetaa ja köyttä suurina kerinä, joiden päällä oli hyvä istua. Kaupasta sai totta kai jauhoja, toppasokeria, leipää ja pullanisua sekä ajoittain myös hedelmiä ja olihan sitä karkkiakin. Suolaa varastoitiin kaupparakennuksen viereisessä aitassa, jonka hirsien välistä se hikoili. Alppisen kaupassa ei ollut kylmäkoneita, mutta lasivitriinistä sai lähituotantona Kauhavan Nahkalassa

valmistettua makkaraa, jonka Nahkalan Jussi toimitti kaupalle pyörän tarakalla. Vitriinissä ollut makkara saattoi vähän kuivahtaa reunoistaan, mutta ei se ketään haitannut, vaan maistui jopa paremmalta. Jouluisin kaupan lattialla kopisivat kuivatut kappakalat, joita asiakkaat saattoivat joutua vähän potkimaan pois tieltään navettasaappaissaan, eikä tämäkään ketään haitannut. Nahkalasta haettiin kauppaan siellä valmistetut limsat ja joskus harvoin tuotiin Vaasasta Vaarin kaljaa. Vaasan tukkuliikkeistä kuten Keskosta, Sammosta tai Pohjanmaasta tilattiin tuotteita, jotka noudettiin Kauhavan rautatieasemalta ja tuotiin kauppaan. Kauppaa tapahtui myös toisinpäin. Joessa oli tuohon aikaan runsaasti rapuja ja paikalliset, etenkin lapset, ravustivat innokkaasti ja saaliinsa he myivät Paavolle, joka taas myi ne eteenpäin Vaasaan ravintoloihin. Ravut lähetettiin matkaan linja-autossa ja toisinaan suurimmat ravut jatkoivat matkaa jopa Ruotsiin saakka. Paavo osti rapujen lisäksi kyläläisiltä myös rissapajuja eli metrin mittaisia ensimmäisen kesän kuorittuja vesoja 100 kappaleen nipuissa, jotka Paavo välitti eteenpäin korien punojille. Muistakin pienistä palveluksista kylän lapset saivat kaupalta pieniä palkkioita. Joskus saattoi käydä niin, että radiosta loppui akku kesken Kalle Kustaa Korkin seikkailuiden, mutta silloin tyhjä lasiakku voitiin viedä Alppisten kaupalle, jossa se taas ladattiin täyteen. Latauspiste sijaitsi kaupapuoleisessa suuressa maakellarissa. Latauspisteen oli rakentanut Kauhavan lentoken-tän mekaanikko. Täyden akun sai hakea seuraavana päivän, mutta onneksi Kalle Kustaa Korkin seikkailut tulivat uusintana aina sunnuntaisin. Akkuja käytiin lataamassa Alppisilla aina Lummukasta saakka ja kerralla saattoi olla latautumassa jopa 20 akkua. Alppisen kauppa oli täyden palvelun liike, johon pääsi tarpeen tullen myös iltaisin ja sunnuntaisin takaoven kautta. Eino vieläpä leikkasi konttorihuoneessa kylän miesten hiukset, pääasiassa jouluksi ja juhannukseksi. (Alppinen, M.; Ikola; Kankaanpää; Mäkinen 2022.) Alla olevassa kuvassa, joka löytyy *Kauhavan historia* -teoksesta (1999), on Alppisen kauppuoti vuonna 1914 ja kuvatekstin mukaan tiskin takana ovat Oskarin veljet Jalmari ja Väinö Alppinen.

Kuva 24. Alppisen kaupassa tiskin takana Jalmari ja Väinö 1914 (Pietiläinen 1999, 193)

Alppisen kauppa oli myös tärkeä kokoontumispaikka, jossa kuului tärkeimmät uutiset. Etenkin kylän miehillä oli tapana istuskella kauppapuodissa näyteikkunan edessä olevalla pitkällä penkillä tupakoimassa ja käyden läpi ajankohtaisia asioita. Kennelläkään ei ollut kiire minnekään ja kaupalla oli aina suuri seitsemän litran kahvipannu hellalla kuumana ja täynnä kahvia kyläläisiä varten. Joskus kokoonnuttiin myös asuinhuoneiston puolelle, konttorin takana olevaan kamariin ja keskustelut saattoivat jatkua siellä iltamyöhään, joskus kiivaastikin, kun kyse oli vaikka poliitikasta. Myös nuorilla oli tapana kokoontua kaupan eteen odottamaan linja-autokyytiä naapurikylien tanssipaikoille. (Alppinen, M.; Ikola; Kankaanpää; Mäkinen 2022.)

Alppisilla oli myös maatilatoimintaa pääasiassa omiksi tarpeikseen. Talon takan olevassa navetta- ja tallirakennuksessa heillä oli viitisen lehmää ja enimmillään kolme hevosta, joista Einon tyttäret muistivat Lindan ja Känän. Känä oli niin laiska, että lapsetkin saattoivat sillä ratsastaa. (Alppinen, E.; Mäkinen 2022.) Paavon poika Matti (2022) muisteli hevosta, joka oli ollut lainassa sotatoimissa ja kotiin palautettaessa se oli säikähtänyt juna-asemalla lentokoneen ääntä, jota se sota-aikana oli oppinut pelkäämään ja juoksi suoraan turvaan kotitallille ulkomuistista. Lisäksi Alppisilla oli sikojia ja kanoja. Peltoa heillä oli lähinnä eläinten rehuviljelyä sekä laidunmaata varten sekä lisäksi muita hyötyviljelmiä, kuten perunaa. Talon naisten kontolla oli hoitaa eläimet ja lehmien lypsämisessä oli iso työ muiden kotitoimien lisäksi. Maito vietiin meijeriin ja maidosta saatava kurri toimitettiin takaisin. Kaupassakin myytiin omien lehmien maitoa kannuissa, mutta se kiellettiin jo varhaisessa vaiheessa kylmätilojen puuttuessa. (Alppinen, M.; Mäkinen 2022.)

Alppisen taloon liittyy niin onnellisia muistoja lapsuusvuosilta, mutta myös surua. Eino menehtyi sairauden myötä nuorella iällä vuonna 1961 ja melko pian tämän jälkeen Einon perhe muutti pois Alppisen talosta. Paavo jatkoi kaupanpitoa vielä yli 10 vuotta, vaikka olisi päässyt jo aiemmin eläkkeelle. Kauppa lopetettiin vuonna 1974. Tämän jälkeen Paavo ja Hilda asuivat vielä talossa, kunnes se jäi lopullisesti tyhjilleen 1980-luvun lopulla. Kaupparakennus on edelleen Alppisen perheellä, Paavon pojan Matin omistuksessa. (Alppinen, M.; Honkala 2022.)

2.2.2 Rakennushistoria

Alppisen rakennuksen kohdalla liikkui tieto, että kaupparakennus olisi Lappajärveltä siirretty entinen meijerirakennus. Tosiasiassa kyseessä oli kuitenkin talon takana sijainnut hirsinen ulkorakennus, jossa sijaitsivat talli ja navetta. Tässä rakennuksessa oli myös huone, jossa oli pyöreäotsainen takkamuuri (Alppinen, M. 2022). Alppisen

kaupparakennus on rakennettu varta vasten kaupaksi itä-länsi suuntaisesti, niin että etujulkisivu on pohjoiseen, tielle päin.

Kuva 25. Vanhin Alppisen kaupparakennuksesta löytynyt kuva (Matti Alppisen kotiarkisto s.a.)

Kaupparakennuksen rakennusajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa, mutta mahdollisesti sen olisi rakennuttanut aiemmin mainittu Matti Passiniemi 1800-luvun loppuvuosikymmenillä. Saarikoski (2001, 14) muisteli Paavo Alppisen kertoneen kaupparakennuksen savupiipussa olleen merkintä VK ja että Vihtori (Viktor) Kujanpää olisi rakentanut talon. Ennen Kujanpäästä Passiniemi oli kuitenkin pitänyt paikalla kauppuotia jo pidemmän aikaa. Yllä oleva valokuva (kuva 25) on vanhin kaupparakennuksesta löydetty kuva ja siinä rakennus esiintyy huomattavasti erinäköisenä kuin nykyisin. Rakennus näyttää kuvassa hyvinkin perinteiseltä pohjalaisrakennukselta. Se on vielä hirsipinnalla ja pitkänurkkaiseksi rakennettu. Nurkat on koteloitu piiloon ja maalattu vaaleiksi yhdessä ikkunoiden ja oven vuorilaudoitusten kanssa. Satulakattoinen rakennus on todennäköisesti vuoliaiskattorakenteellinen, sillä talo on rakennettu ylös asti hirrestä. Vesikatteena on todennäköisesti kolmiorimahuopakate, joita tehtiin jo 1800-luvun alussa (Rinne 2016, 120). Savupiippuja on kaksi, jotta saatiin lämmönlähteet niin kauppuotiin kuin asuinhuoneisiin. Kauppatoiminnan kehittyessä ja kauppatavaran monipuolistuessa vaadittiin jo tavaran säilymisen kannalta lämmitettäviä huoneita, siinä missä aiemmin tuotteita saatettiin myydä suoraan kylmistä aitoista. Kauppuotirakennuksen oven tuli avautua maantiellepäin. Ennen varsinaisten kaupparakennusten yleistyessä, kauppuoti saatettiin sovittaa yhdessä varastotilojen kanssa asuinrakennukseen. (Alanen 1957, 310.)

Huhmarkosken tavoin myös Alppisessa (kuva 25) on ristikarmi-ikkunat ja niissä mukailtua empireä olevat vuorilaudat hieman ylöspäin levenevine päällyslautoineen. Vintin ikkunalasit näyttävät kauttaaltaan maalatuilta ja niihin on tehty ikkunaverhoja muistuttavat kuviot, joista on nähtävillä viitteitä vielä nykyisinkin. Kenties vintillä on säilytetty kauppatavaraa, jotka vaativat hämärän, mutta lämpimän säilytystilan tai sitten maalaukset on tehty siistin yleisilmeen vuoksi. Vintillä, talon oikeassa etunurkassa on myös pieni ovellinen luukku, joka todennäköisesti liittyy kauppatavaran siirtämiseen varastoon suoraan maantieltä. Kauppatavaraa säilytettiin myös talon vieressä näkyvässä pitkässä aittarakennuksessa. Kauppapuotiin, joka sijaitsee rakennuksen oikealla puolella, kuljetaan suoraan maantieltä pariovilla ja muutamalla rappusella varustetusta sisäänkäynnistä. Oven vuorilautojen koristeaihe on yhteneväinen ikkunoiden kanssa. Kuva (kuva 25) on otettu nykyisen Huhmarkosken talon tiilinave-tan kohdilta. Puuston puolesta nykyisin hyvin vehmas joenrinnealue Alppisen talon takana on kuvanottohetkellä hyvin paljas.

Kuva 26. Tmi Oskar Alppisen kauppapuoti 1950-luvulla (Ala-Könni 1957)

Kaupparakennus ja sen ympäristö ovat huomattavasti muuttuneet 1950-luvulle tultaessa. Yllä olevan kuvan (kuva 26) Alppisen kaupparakennuksesta on ottanut Erkki Ala-Könni vuonna 1957 Ylikylässä käydessään. Rakennuksen julkisivu on jaettu listoituksilla osiin, vuoroin pysty- ja vaakalautoituksin toteutetulla vuorauksella. Tämä uusrenessanssista tuttu julkisivun verhoilutapa on ollut alueella suosittua ja voinut saada innoituksensa muun muassa Kauhavan 1800-luvun loppuvuosikymmenillä valmistuneesta rautatieasemarakennuksesta. Myös Kauhavan vanhan kirkon julkisivu oli vuoraukseltaan jaettu osiin, mutta myös vaaleaksi maalattu, kuten Alppisen

kauppakin on kuvassa. Julkisivuun on myös lisätty följareita taloa tukemaan ja vahvistamaan. Julkisivujen vaalea värytys on ollut alueella suosittua 1900-luvun jälkeisillä vuosikymmenillä. Vuorelan mukaan juuri 1920–1930-luvuilla on Etelä-Pohjanmaalla, kuten muuallakin Suomessa ollut tapana maalata ainakin laudoilla vuorattu päära-kennus öljyvärillä, tavallisesti valkoisella, jota suosittiin 20-luvun klassismissa ja funk-tionalismissa. *Kun samaa väriä on käytetty sellaisissa julkisissa rakennuksissa kuin kunnan-taloissa, kansakouluissa ja rautatien asemarakennuksissa, lienee näillä ollut värin valintaan vaikuttanut arvo*, Vuorela (1949, 233) perustelee värivalintaa. Mielenkiintoinen huomio talon julkisivun pintakäsittelystä on elokuussa 1929 ilmestyneessä Kauhava -sanoma-lehdessä ollut artikkeli (Asuntojen ulkomaalauksesta 1929, 1–2), jossa kehoitettiin kau-havalaisia jälleen maalaamaan harmaantuneiden talojensa julkisivut tulevia lentopäi-viä silmällä pitäen. Artikkelissa tosin kannustettiin valitsemaan hillityn puhtaan kel-tainen julkisivujen pääväriksi. (Tapani 2019, 94.) Alppisen rakennuksen ainakin vii-meisin julkisivun värytys on ollut hennon vihreä vaaleine korostuksineen kulma-laudoissa ja ikkunoiden vuorilaudoissa. Viimeisin julkisivumaalaus öljymaalilla on muistitiedon mukaan tehty arviolta 1950-luvulla (Alppinen, M. 2022)

Julkisivun vuorauksen ja maalauksen lisäksi toinen suuri muutos on talon etu-julkisivun keskelle rakennettu ristipääty, joita ruvettiin lisäämään Etelä-Pohjanmaalla päärakennusten vinttikerrokseen 1900-luvun puolella. Myös talon takana on tapahtu-nut suuri muutos, kun rakennuksen vasemmasta reunasta joelle päin on rakennettu lisäsiipi (liite 11), jolla saatiin rakennukseen lisää asuintilaa. Lisäsiipeen on tehty muu-hun rakennukseen sopivat ikkunat saman mallin mukaan, ainoastaan päätyyn on si-joitettu leveysuuntaisesti suurempi ikkuna. Lisäsiiven uudet ikkunat ovat hieman le-veämpiä ja matalampia kuin rakennuksen alakerran muut ikkunat. Kauppapuodin päätyikkunassa voidaan havaita olevan auki pieni tuuletusluukku (kuva 26). Tämän kaltaista ikkunaa kutsutaan nimellä fortuska ja ne yleistyivät Suomessa 1800-luvun aikana. Ylös sijoitettu pieni tuuletusikkuna vähensi lattiavetoa ja oli muutenkin käte-vämpi avata kauppapuodissa, jossa oli paljon myyntitavaraa (Mikkola & Böök 2016, 65.) Kauppapuoti on myös saanut suuret näyteikkunat. Rakennuksen julkisivu on kai-ken kaikkiaan ajan tyylin mukainen ja hillitty julkisivun jaoiltaan sekä muilta koriste-aiheiltaan, esimerkiksi räystään alusten korostukset puuttuvat, niin kuin ne puuttui-vat myös aikaisemmin. Räystään alla on vain profiloidut kannattimet. Muutokset on toteutettu ennen vuotta 1935, jolloin lisäsiipi on jo olemassa (kuva 11), mahdollisesti jo 1920-luvulla (Honkala 2022). Yllä olevassa valokuvassa (kuva 26) rakennus näyttää erehdyttävästi liuhaseinäiseltä eli ylöspäin levenevältä seinärakenteelta, mutta seinät ovat suorat.

Kuva 27. Alppisen kaupparakennus marraskuussa 2021 (Tapani 2021)

Talo ei ole rapistumista lukuun ottamatta kokenut juurikaan muutoksia vuodesta 1957 tähän päivään tultaessa ja rakennus on hyvin tunnistettavissa kaupparakennukseksi. Jopa kaupan ilmoitustaulu ja postilaatikko ovat vielä tallessa etujulkisivussa. (Kuva 27.) Lisäsiiven asuintiloihin tehtiin pintaremonttia noin 1960-luvun lopulla. Talo on päässyt rapistumaan reilun 30 vuoden tyhjillään olon aikana, vaikka pieniä huoltotöitä on pyritty tekemään. Vesikatteenä olevaa kolmiorimahuopakatetta on paikkailtu uusilla huopakerroksilla sekä peltipaikoin, mutta vaurioitunut katto on päässyt vuotamaan kuuleman mukaan vettä jo jonkin verran sisään. Mielenkiintoisen tiedon mukaan talon välikaton eristeenä olisi maatäyte nurmineen päivineen sekä myös tyypillisempää pahvia ja paperia. (Alppinen, M. 2022.) Katolle on myös lisätty pitkät räystäskourut. Ikkunat ovat päässeet huonoon kuntoon ja osa on irronnut puitteistaan ja myös vuorilautoja on irronnut. Rikkiinäisiä ikkunoita on paikattu vaneripaikoin. Paikan päällä pystyi havaitsemaan rakennuksen kivijalassa olevat poran jäljet kiviharkkojen lohkomisen seurauksena. Alppisen talon kivijalka näyttääkin kolmesta tarkastelun kohteena olevasta rakennuksen perustuksesta vanhimmalta ja luonnonmukaisimmalta, vaikka harkkokivet tässäkin tapauksessa ovat kyseessä. (AMT 2022.)

Rakennukseen ei ollut mahdollista päästä sisään, mutta haastatteluiden pohjalta pystyin hahmottamaan rakennuksen pohjakaavaa, joka vanhalta osalta muodostuu paritupamallin mukaisesti kahdesta suuresta huoneesta sekä niiden väliin jäävistä porstuasta ja kamarista (Alppinen, E.; Alppinen, M.; Mäkinen 2022). Todennäköisesti taloon on ollut toinenkin sisäänkäynti talon oman väen käyttöön, joen puolelta (Mäkelä 2022). Mahdollisen oven paikalla on nykyisin ikkuna, joka on samaa uudempaa

mallia kuin lisäsiivessä (liite 11). Oikeanpuoleiseen kauppapuotiin käydään pienen tuulikaapin kautta ja heti vastapäätä sijaitsee L-mallinen pitkä myyntitiski. Tiskin takana olevasta lattialuukusta on käynti suureen maakellariin, jossa akut ladattiin. Talossa on myös muita maakellareita. Myyntitiskin takana seinällä olivat hyllyt myytävälle tuotteille. (Alppinen, E.; Alppinen, M.; Mäkinen 2022.) Aikoinaan samalla seinustalla on ollut kaksi ikkunaa joelle päin, jotka on sittemmin laitettu umpeen ehkä juuri hyllytilaa varten. Takajulkisivun reunimmaisesta ikkunan kajo näkyykin todennäköisesti kaupan käyttö- ja asukashistoriaosuudessa olevassa valokuvassa (kuva 24), joka on kaupan sisätiloista. Sisäänkäynnin oikealla puolella näyteikkunan edessä sijaitsi edellä mainittu pitkä penkki, jolla kylän isännät usein istuskelivat. Huoneen vasemmassa kulmassa oli lasivetriini makkaraille. Kauppapuotia lämmitti peltikuoriuuni, joka sijaitsee huoneen vasemmalla seinustalla pieniin kamareihin vievien oviaukkojen keskellä. Kaupan kalustoa ja esineistöä on vieläkin tallessa rakennuksessa, kuten myyntitiski ja kaupan suuri vaaka. Puodista on kulku viereiseen pieneen huoneeseen eli konttorihuoneeseen, josta on ikkuna tielle päin. Konttorissa oli muistelmien mukaan arvokas tunnelma täyspuisine toimistokalusteineen ja huoneessa oli myös puheelin, jonka numero oli Ylikylä 2. Konttorista on kulku myös pihan puoleiseen pieneen kamariin, joka voisi olla entinen porstua. Myös tästä huoneesta on oviaukko kauppapuotiin. Konttorista pääsee seuraavaan tupaan, joka on jaettu keskeltä kahtia. Toisella puolen on kapea keittiö ja siellä tilaan nähden suuri puuhella. Puuhellaa lukuun ottamatta talon tulisijat ovat peltikuoriuuneja. Tupakeittiöstä siirrytään uuteen lisäosaan, jossa ensimmäisenä on eteinen. Talon oma väki käytti tähän tehtyä sisäänkäyntiä. Eteisestä vie myös portaat vintille ja portaiden alla oli *kanttuuri* eli ruokakomero tai apukeittiö. Viimeisenä on olohuone tai juhlahuone, joka oli koko talon hienoin huone. Vintillä on yhteensä kolme matalaa asuinhuonetta sekä varastotilaa. Kauppapuodin yllä on yksi kevytrakenteinen tapetoitu kesäkamari, niin kuin konttorihuoneenkin yläpuolella, jossa lämmönlähteenä oli Porin Matti-lämmitysuuni. Myös lisäosan olohuoneen yläpuolella on kamari, jossa oli pieni hella. (Alppinen, E.; Alppinen, M.; Honkala; Mäkinen 2022.)

Kuva 28. Alppisen pihapiiriä arviolta 1930-luvulla (Suomen ilmavoimamuseo s.a.)

1930-luvun ilmakuvasta (kuva 28) näkee hyvin myös Alppisen kaupan pihapiiriä. Jokeen viettävälle takapihalle on mahtunut yllättävän paljon piharakennuksia. Päärakennuksen takana lisäsiiven jälkeen voi nähdä hirsisen navetta- ja tallirakennuksen, joka oli siirretty Lappajärveltä. Kaupan vieressä olevan pitkän aitan takana on joelle päin rakennettu kylkiäinen varastotiloineen muun muassa polttopuille ja pyörille. Joen rannassa oli pieni sauna. Pihapiirissä oli myös puutarha koriste- ja hyötykasveineen. Kuvassa näkyy myös aitaa, joka jatkui kaupan aittarakennuksen kulmalta aina lähes naapuriin eli Kamppisen leipomoon (liite 7) asti ja aidan päällä kylän lapset tietenkin tasapainoilivat. Pitkä aittarakennus piti purkaa tien kunnostamisen alta eikä muitakaan piharakennuksia ole nykyisin enää jäljellä. (Alppinen, E; Alppinen, M.; Mäkinen 2022.)

2.3 Finni

Finni nro 8, joka esiintyy uudemmissa lähteissä myös nimellä Rintala nro 8, sijaitsee reilun parin kilometrin päässä Huhmarkosken ja Alppisen taloista, Huhmarkoskentieltä kääntyvän Finnintien päässä. Talo on rakennettu joen rannalle. Tilasta käytetään kyläläisten keskuudessa myös nimiä *Kitu-Finni* tai *Iso-Finni*, erottamaan se alueen muista Finni nimisistä taloista.

Finnin tilasta ei ollut mitään ennakkotietoja ennen tutkimuksen alkua ja se oli myös ainoa kolmesta rakennuksesta, joka ei ollut edes ulkonäöllisesti entuudesta tuttu,

sillä talo ei sijaitse ohiajettavan tien varrella. Tila valikoitui tutkimukseen alueen rakennuksista tehdyn alkuselvittelyn myötä. Heti Finnin talon nähtyäni pystyin välittömästi huomaamaan, ettei kyseessä ole aivan mikä tahansa maatalan päärakennus. Siitä huokui suurtilan tuntua ja ulkonäöltään se oli poikkeava lähialueen muihin vanhoihin rakennuksiin verrattuna. (AMT 2021.) Tilan rakennusten tarkastelu ajoittuu 1900-luvun alusta tähän päivään asti, keskittyen kuitenkin lähinnä Vihtori Finnin isännöiden aikaan.

Finnin tila on jo vuoden 1708 maakirjakarttaan (Uhmin 1708b) sijoitettu samalle paikalle kuin nykyisinkin. Talo ei ole enää saman suvun omistuksessa, eikä tilalla aikoinaan vakituisesti asuneita ollut enää tavoitettavissa. Näin ollen tilaa koskeva muistitieto perustuu muutamien sukuun kuuluvien sekä Finnin historiaa ja sen asukkaita tunteneiden paikallisten tietoihin. Tilalla on tarinarikas historia, josta tähän tutkimukseen on saatu mukaan vain pieni osa. Suurin osa tilaan liittyvistä tiedoista pohjautuu nimenomaan muistitietoon ja kirjoitettuihin kertomuksiin pääasiassa juuri Vihtori Finnistä. Asiakirjatietoja tutkimuksen puitteissa pystyttiin löytämään varsin vähän.

2.3.1 Asukas- ja käyttöhistoria

Kauhavan historia-teoksen mukaan Finni lienee alun perin ollut yksi 1560-luvulla autioituneista uudistiloista. Sen ensimmäinen isäntä Olavi Olavinpoika (1592–1641) olisi perimätiedon mukaan lähtöisin Kauhavan Perttulasta. Finnin talo ilmestyy veroluetteloihin vuonna 1592 ollen ainoana veronmaksukyvyyn saavuttanut talo Kauhavalla koko 1590-luvulla. (Pietiläinen 1999, 33 & 36.)

Finnin tilan yhdeksi Kauhavan suurimmista maatiloista nosti Matti Vihtori Finni (1881–1938). Hänen vanhempansa olivat Matti Vilhelm Finni (1841–1920) ja Sanna Kaisa os. Annala (1845–1890) (Aro 2020). Vihtori sai tilan isännöitäväkseen viimeistään vuonna 1913, jolloin asiakirjojen (Henkikirja 1917) mukaan kauppakirja Finnin päärakennuksesta on merkitty tehdyksi. Samassa asiakirjassa olevan tiedon mukaan nimen Finni nro 8 alla on ollut vuonna 1917 jopa 28 savua. Vilho Eero Koskimäki (1970) eli Härmän Kustaana tunnettu kirjailija ja pakinoitsija on kirjoittanut Vihtori Finnin (kuva 29) elämästä värikkään henkilökuvan. Hänen kirjoituksessaan nimitys *Kitu-Finni* johtaisi Vihtorin isään Mattiin, joka kertoman mukaan oli *kituusen nuuka* ja tarkka mies. Tämä ivallisestikin ymmärrettävä nimi olisi mahdollisesti harmittanut tai häirinnyt Vihtoria niin, että hänelle muodostui kova näyttämisenhalu. *Piti kuulua ja näkyä*, mikä hänen saavutustensa mukaan on varmasti pitänyt paikkansa. (Koskimäki 1970, 6.) Hänestä kehkeytyi kovaa työntekoa pelkäämätön ja aikaansaava suurmaatalanisäntä, liikemies sekä tunnettu metsänostaja. Kertoman mukaan, kun muutoin

hyvä kotitila alkoi tuntumaan liian pieneltä, hän ryhtyi laajentamaan maitaan muun muassa ostamalla taloja, joita myös rupesi viljelemään (Ala-Kulju et al. 1963, 105; liite 9). Parhaimmillaan Vihtorilla oli hallussaan oman kotitalonsa lisäksi 9 muuta taloa maineen ja metsineen. Vihtori Finnistä kertovan lehtikirjoituksen mukaan hänellä olisi ollut noin 200 ha viljelysmaata (liite 9). Ripeäotteisen Vihtorin kerrotaan kaiken kiireidensä keskellä ottaneen osaa myös sisällissotaan. Vihtori oli lastaamassa heinäkuormaa Kauhavan rautatieasemalla, kun hän kertomuksen mukaan näki suojeluskunta-laisten harppovan aseineen pohjoiseen menevään junaan ja tiedustellessaan heidän matkansa tarkoitusta, olisi Vihtori siltä seisomalta lähtenyt mukaan Kokkolan ja Oulun valtauksiin. (Koskimäki 1970, 6.)

Kuva 29. Vihtori Finni (Ala-Könni s.a.)

Metsiä Vihtori kertomusten mukaan osti pitkin Kauhavan pitäjää ja sen ulkopuoleltakin. Talvisin hän osti suuria määriä tukkipuita, joita hän ajatti paikkakunnan sahoille tarjoten myös tällä tavoin työtä paikallisille. Myös jokea pitkin teetettiin suuria uittoja muun muassa Jylhän sahalle. Vihtori oli myös osakkaana Ojalan sahalla Kauhajärvellä. (Liite 9.) Suurikokoinen ja komeaksi kehuttu Vihtori kuulemma kulki valtavassa susiturkissa ja karvalakki päässä Kauhavan kirkolla pitkin Lauttamuksen katuja pankkiasioillaan, mikä ymmärrettävästi kiinnitti huomiota ja ihmiset kurkistelivat hänen menoaan ikkunoista (Koskimäki 1970, 6). Metsien ostosta liikkuu kertomus, että Vihtori Finni kerrankin kiersi Kauhajärven kulkien talosta taloon alkujaan täysi pontikkatonkka kärryissä, jota veti matkan varrelta palkattu työmies. Ennen kuin talon isäntäpari juotiin pöydän alle, oli ehditty sopia metsäkaupoista. Metsiä Finnille olisi kertynyt jopa 800 ha. (Ala-Kulju et al. 1963, 105; Koskimäki 1970, 6.)

Työtä Finnin suurtilalla oli tarjota lukuisille piiioille, rengeille sekä työmiehille. Parhaimmillaan tilalla saattoi olla 40 työntekijää, jonka ruokkimisesta ei ihan kuka tahansa olisi selvinnyt. Finnin tila ei välttämättä olisi ollut niin suuri ja mahtava ilman talon toimeliasta emäntää Iidaa Josefiinaa os. Laitinen (1883–1948). Työt tilalla aloitettiin jo klo 7.00, mutta työt myös lopetettiin ajoissa. Työnantajana hän vaati paljon työntekijöiltä, mutta myös itseltään, jopa niin, että pyörtyi joskus ojaan. Työt piti tehdä hyvin ja tila piti pitää järjestyksessä ja siistinä. Laiskaa työmiestä ei Finnin tilalla hyvällä katsottu ja Vihtorilla oli omanlaisensa keinot rangaista laiskottelusta muun muassa käskemällä työmies päiväksi tyhjää tahkoa pyörittämään. (Ala-Kulju et al. 1963, 105; Koskimäki 1970, 6.)

Finnin tila oli edelläkävijä salaojituksessa ja maita salaojitettiin käsityönä 40 ha (Pietiläinen 1999, 82; liite 9). Kytöviljelymaitakin Vihtori raivautti 30 ha, joista muun muassa Kärmesluomalla olisi raivattu 10 hehtaarin ala kerralla. Kaikki raivaustöistä kertyneet kannot ja juurakot ajettiin kasaan Finnin pihapiiriin, joka jätti korkean päärakennuksenkin varjoonsa. (Koskimäki 1970, 6.) Kuva kuuluisasta kantokasasta julkaistiin jopa Suomen Kuvalehdessä vuonna 1927 (Ei kaloja vaan kantoja 1927, 29; kuva 30). Kasan voidaan katsoa symboloivan tilanpidon mahtavuutta.

Kuva 30. Finnin kuuluisa kantokasa. Päärakennus taustalla (Karjanlahti 1927)

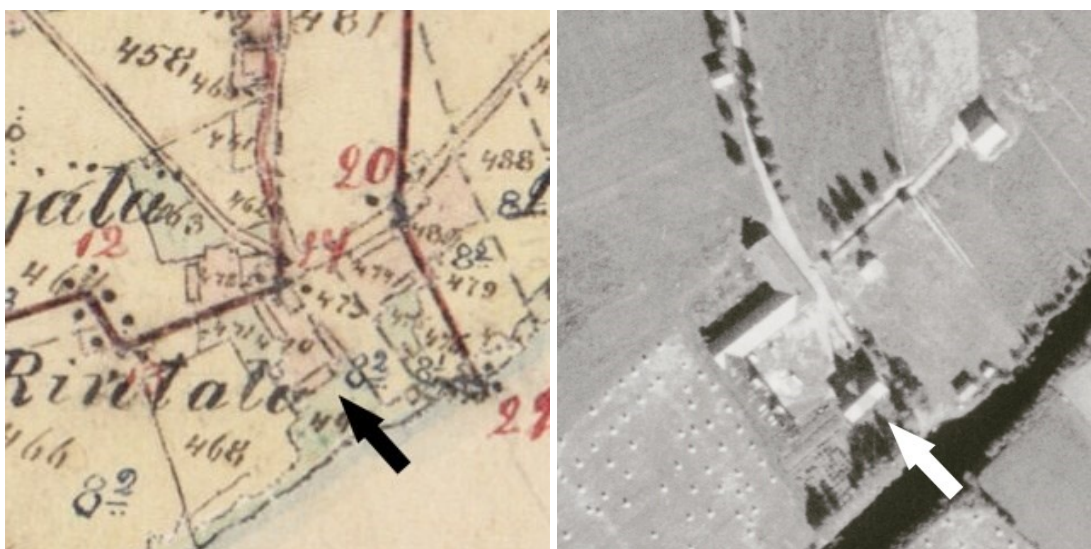
Suuret viljelykset tarvitsivat myös paljon lannoitteita ja apulantaa olisikin kerto-
man mukaan ostettu vaunulasteittain. Hyvin lannoitetut maat myös tuottivat hyvin. Tilalla viljeltiin heinää ja viljaa sekä perunaa ja eri juureksia. Myös Finnin tilan hyöty-
puutarha tuotti hyvin. Eläimiä oli myös Finnessä paljon. Lypsäviä lehmiiä tilalla oli

noin 30 ja lisäksi nuorta karjaa. Tilalla oli oma maitokuskikin, jonka kuormassa saattoi olla kerrallaan jopa 12 maitotonkkaa meijeriin vietäväksi. Sikojakin tilalla oli noin 30 ja kanojen kohdalla puhutaan jopa parista tuhannesta. Hevosia oli tavallisesti 12, talon oma ori sekä lisäksi varsoja. (Ala-Kulju et al. 1963, 105; Koskimäki 1970, 6; liite 9).

Vihtori Finnin toimet olivat niin mahtavia, että monen haastateltavan mieleen nousi lainaus: *jotta Pohjanmaalla viisaus asuu aina vanhoissa naisissa ja miehissä jonkinlainen hulluus* (Tuuri 1982, 331). Vihtori Finni oli mukana lapikasnahkaa ja lapikkaita valmistavassa Kauhavan Nahkatehdas yrityksessä, joka hänen pahaksi onnekseen teki konkurssin vuonna 1931. Tämän myötä myös Vihtori joutui vararikkoon menettäen jopa kotitalonsa, jonka hänen poikiensa Toivon ja Paavon onnistui ostamaan konkurssihuutokaupasta takaisin sukuun. (Kauhavalaisia teollisuuslaitoksia 1928, 4; Kauhavan nahkatehdas Annala & Kump. 1931, 4; Liite 9.) Vihtori Finni kuoli vain 56-vuotiaana vuonna 1938. Tämän jälkeen tila jäi hänen pojalleen Toivolle sekä tämän vaimolle Ilmille. Heidän jälkeensä Finnin talo kulki vielä suvun omistuksessa, kunnes jäi lopullisesti tyhjilleen arviolta 2000-luvulla. Talon nykyinen omistaja teki talosta tarjouksen ja sai sen omakseen vuonna 2021. (Kankaanpää; Rintala, A.; Tikkala; Välimäki 2022.)

2.3.2 Rakennushistoria

Ensivaikutelma Finnin päärakennuksesta on kunnioitusta herättävä. Suurikokoisen talon vinttikerros on korkeampi kuin monissa perinteisissä puolitoistakerroksisissa pohjalaistaloissa. Yläkertaan mahtuisi nykyisiä haukkaikkunoita suuremmat ikkunat, joten talo voidaan luokitella myös kaksifooninkiseksi (Kokko 2018, 4). Melkein koko etujulkisivun peittävä talon korkuinen jugendhenkinen kuisti viestittää, ettei kyseessä ole ollut aivan keskiverto pohjalaisen maatilan päärakennus. Päärakennus on rakennettu joensuuntaisesti koillisesta lounaaseen siten, että etujulkisivu on luoteeseen. Finnin tilan päärakennus on kaiken kaikkiaan hyvin jännittävä kokonaisuus mielenkiintoisine rakenteellisine ratkaisuineen ja muutoksineen. Rakennus ei ole aivan perinteinen pohjalaistalo mittasuhteiltaan tai rytmitykseltään, vaikka monia tuttuja ominaisuuksia voidaankin havaita. (AMT 2022.) Pelkästään silmämääräisesti ei ole mahdollista määritellä rakentamisen ja muutosten lähtökohtia, voidaan vaan esittää arvauksia. Tarkempi selvitys vaatisi rakenteiden perusteellisempaa tutkimista. Tutkimuksessa pyritään kuitenkin kirjoittamaan rakennuksesta tehdyt havainnot auki, jotta annettaisiin mahdollisuus myös muunlaisille tulkinnoille.

Kuvat 31 & 32. Finnin tilan päärakennus ja pihapiiriä 1898 ja 1948 (Maanmittauslaitos 1898 & 1948)

Kauhavan ja Ylikylän alueen paikallishistoriaa tutkivalta Erkki Finniltä, joka nimestään huolimatta ei ole sukua kyseisen tilan suvulle, saadun tiedon mukaan eräässä suvun perunkirjoituksessa vuodelta 1879 on mainittuna *erityisiä huoneita* eli *tuparati kamarin ja porstua kanssa, tallirati, kärrylato, aitta, navetta, navetta ja tuulimylly* (Finni 2022). Merkintöjen voidaan tulkita kertovan siitä, millainen tila on tuohon aikaan ollut. Pohjalaistalotutkimuksen uranuurtaja Toivo Vuorela käyttää väitöskirjassaan (1949, 49) nimitystä *tuparadi* eli *tuparati* puhuttaessa kaksikerroksisesta eli täydet kaksi kerrosta omaavasta tai sen välimuodosta, puolitoistakerroksisesta talosta. Tällaisia korkeita rakennuksia voidaan varmasti poikkeuksetta pitää pohjakaavaltaan paritupaisina, jotka olivat jo varhain, aina 1600-luvulta asti eteläpohjalaisen maatilan lähtökohina (Vuorela 1949, 40). Pitkänomaiseen päärakennukseen viittaa myös vuoden 1898 tilakartta (kuva 31), jossa on nähtävissä Finnin tilan pihapiirin rakennuksia, joiden määrä jo tuolloin on ollut runsas. Oletettu päärakennus sijoittuisi kartassa samalle kohdille kuin nykyinenkin päärakennus (kuva 32).

Kuva 33. Ryhmäkuva Finnin päärakennuksen nurkalta arviolta 1920-luvulta (Aune Liukon kotiarkisto s.a.)

Tilan nykyisen päärakennuksen rakentamisen lähtökohdista ei ole varmaa tietoa. Finnin nykyisen päärakennuksen kerrotaan Suomen maataloista kertovassa teoksessa (Jonasson, Kivialho & Kivialho, 1933) olevan vuodelta 1918. Finnessä ei kertoman mukaan juuri valokuvausta harrastettu ja talosta onkin ollut haasteellista löytää kuvamateriaalia. Yllä olevassa arviolta 1920-luvun puoliväliin ajoittuvassa (Finni 2022) valokuvassa (kuva 33) voi nähdä hieman Finnin päärakennuksen vasenta päätynurkkaa. Vasemmaksi päätynurkaksi sen voi tunnistaa hyvin lähelle talon nurkkaa sijoitetusta etujulkisivu ikkunasta, kun taas talon takana reunimmaiseta ikkunat ovat etäämmällä nurkasta. Kuten kuvasta voi nähdä, on rakennus rakennettu lyhytnurkkaiseksi, joiden suosio kasvoi sahojen yleistyttyä 1900-luvun alusta alkaen (Vuolle-Apiala 2006, 43 & 46). Hirsien välissä näkyy tiivistämiseen käytettyä kuivattua sammalta. Kuvasta (kuva 33) voi erottaa myös hyvin suorat ja särmikkäät sekä pinnoiltaan sileät kivijalan harkkokivet, joiden työstäminen on ollut jo kehittynyttä. Myös kivijalan tuuletusaukot ovat hyvin särmikkäät ja kaiken kaikkiaan Finnin talon perustus on viimeistellympi kuin Huhmarkosken tai Alppisen taloissa, joiden perustuksissa voi nähdä vielä kiven luonnollista muhkuraista pintaa, joka viittaa vanhempaan rakentamiseen (AMT 2022).

Pohjalaistaloperinteeseen sekä hirsirakentamiseen on kuulunut kiertotalous ja talon kehikolle on aina ollut uutta käyttöä. Hirsirakentaminen oli kallista ja hirsirakentamisen tekniikka mahdollistaa runkojen monipuoliset muutostyöt. Moni talo on-

kin rakennettu vanhan talon kehikosta ja hirsirungolla on voinut olemassa olonsa aikana olla kolmekin elämää asuinrakennuksena ennen kuin se siirrettiin eteenpäin talousrakennuksen, karjasuojan tai lopulta ladon kehikoiksi (Mäkelä & Riukulehto 2016, 25). Finnin talossakin on voitu käyttää vanhempaa hirsikehikkoa, joka on nostettu uudelle perustukselle. Toisinaan rakennus voitiin rakentaa myös yhdistämällä kaksi vanhaa hirsikehikkoa. Tällaista vaihtoehtoa pohti myös Seinäjoen museon rakennustutkija tehtyään huomion Finnin talon ylä- ja alakertojen salvosten eroista, mutta taustalla voi hänen mukaansa olla myös eri aikoina tehdyt rakennustoimenpiteet (Lehtimäki 2022). Maa- ja metsätaloustoimissaan hyvin menestyneen sekä kertomusten mukaan näyttämisenhaluisen Vihtorin on todennäköisesti ollut myös mahdollista rakentaa imagolleen sopiva, aivan uusi asuinkartano. Joka tapauksessa Finnin päärakennuksen rakennusvuodeksi ilmoitettu vuosi 1918 voi olla hyvin mahdollinen. Tätä mieltä on myös Ruralia-instituutin pohjalaistaloasiantuntija Matti Mäkelä, joka kuvien pohjalta perusteli näkökantansa rakennuksen suoralla rungolla ja ohuilla väliseiniä hirsillä. Hän myös arveli suuren kuistin olevan alun perinkin taloon rakennettu, huomioiden etujulkisivun reunimmaisten ikkunoiden ja räystäsiikkunoiden sijainnin. (Mäkelä 2022.) Suuri kuisti ja rakennuksen jugendhenkisyys yhdessä edellä mainittujen seikkojen kanssa viittaavat kaikki rakentamisen ajoittuneen ainakin 1900-luvun alkuvuosikymmeneen.

Vanhassa valokuvassa (kuva 33) rakennuksen ikkunat ainakin talon päädyssä näyttävät olevan samat kuin nykyisinkin (AMT 2022; liite 11). Myös kyseinen ikkunamalli viittaa jugendin tyylikauteen, jossa ikkuna jaettiin suuriin ja pienempiin ruutuihin. Perinteistä ja klassista pohjalaistaloissa suosittua ikkunoiden muotokieltä edustaa hieman ylöspäin levenevä vuorilautojen päällyslauta. Finnessä ikkunan alaosissa on suuret näköalaruudut ja yläosa on jaettu pienempiin ruutuihin. Samanlaiset ruutujaot olivat kuistia lukuun ottamatta päärakennuksen julkisivun kaikissa ikkunoissa. (AMT 2022.) Ikkunoita oli kahta eri kokoa. Yllä olevassa kuvassa (kuva 33) etujulkisivun reunimmainen ikkuna näyttäisi päätyjen ikkunoihin verrattuna leveämmältä. Finnin talossa onkin kapeampia päätyikkunoita yhtä ruutukertaa leveämmät ikkunat takajulkisivun reunimmaisina ikkunoina sekä lisäksi yläkerran päädyissä, jotka voi nähdä liitteissä olevissa valokuvissa (liite 11). Vanhassa valokuvassa (kuva 33) näkyvä etujulkisivun ikkuna on nykyään laitettu umpeen, mutta paikkapala taas viittaisi samanlaiseen kahden ruutukertaisen eli alakerran päätyikkunoiden kaltaiseen ikkunamalliin (liite 11).

Kuva 34. Suurennos kantokasakuvasta vuodelta 1927 (Karjanlahti 1927)

Kuuluisaa kantokasaa esittelevässä kuvassa (kuva 34) Finnin päärakennusta näkyy hieman taustalla, jälleen sen vasemmalta reunalta etujulkisivun suunnalta. Päärakennuksessa on satulakatto ja vesikatteenä päre. Ainakin kyseisessä kuvassa (kuva 34) kuisti on kattolinjan perusteella yhtä suuri kuin nykyisinkin. Kuvan perusteella päärakennuksen katolla näyttäisi olevan torni, jollaista en ole vielä toistaiseksi muissa pohjalaistaloissa nähnyt, lukuun ottamatta vellikelloille tehtyjä rakenteita (AMT 2021–2022). Tässä tapauksessa torni ei näytä vellikelloille tehdyltä katokselta, mutta mitään varmaa ei voida vain kuvan perusteella sanoa. Tornit tosin sopivat jugendhenkisiin rakennuksiin noin yleisesti. Talon kattorakenteissa voisi olla tornirakennelmasta jotakin näyttöä, mutta tätä ei ollut mahdollista tutkia. Talon edessä näkyy silloisia ulkorakennuksia, joiden katolla olevat pienien mökkien näköiset rakenteet ovat todennäköisesti puisia tuuletuskanavien rakenteita. (Lehtimäki 2022.)

Kuva 35. Finnin päärakennus vuonna 2015 (Finni 2015)

Yllä olevassa kuvassa (kuva 35) on päärakennus vuodelta 2015, jolloin rakennuksen vesikatto oli vielä ehjä verrattuna tämän vuoden tilanteeseen (liite 11). Myös kuistin yläkerran keskimmainen ikkuna on tässä kuvassa vielä ehjä. Tunteamattomana ajankohtana satulakattoon asennetun kolmiorimahuopakatteen alta näkyy aluskatteenä oleva pärekatto. Talo on rakennettu hirrestä aina ylös asti ja se on edelleen paljaalla hirsipinnalla, mutta punamultamaalilla maalattuna, joka on melko kulunut. Paljas hirsipinta oli myös tyypillistä jugend-tyylikaudelle. Nurkkiin on laitettu aikoinaan valkoiseksi maalatut nurkkalaudat. Runkoa on tuettu föjareilla sen molemmista päädystä sekä takajulkisivulta. (AMT 2022.)

Kuten aiemmin jo mainitsin, talon takana sen molemmissa reunoissa olevat ikkunat ovat muista julkisivun ikkunoista poiketen yhden ruutukerran leveämmät ja niiden yläpuolella on yhtä leveät haukkaikkunat, joiden lasipinta on muuhun tyyliin sopivasti jaettu pienempiin ja suurempiin ruutuihin. Talon takana keskellä on yksi päätyikkunoiden kaltainen kahden ruutujaon ikkuna. Sen vieressä molemmin puolin on oletettavasti ollut kaksi samanlaista ikkunaa, jotka sittemmin on poistettu. Takajulkisivun keskellä on tasakattoinen ristipäätyrakenne, jonka yläikkunana toimii kaksi yhdistettyä kahden ruutujaon ikkunaa. (Liite 11.) Mielenkiintoinen ikkunoihin liittyvä seikka löytyy kuistin sisäpuolelta, jossa on kaksi kahden ruutujaon ulkoikkunaa. Ne olivat muiden ikkunoiden tavoin kaksinkertaiset eli sisätuplat ja tippalistalliset ikkunat eli alun perin ulkokäyttöön tarkoitettut. (AMT 2022.) Voi siis olla mahdollista, että ristipääty on rakennettu jälkikäteen, jolloin yläkertaan on siirretty alakerran kaksi ik-

kunaa ja etupuolen reunimmaisat ikkunat on jostain syystä siirretty kuistin sisäpuolelle julkisivuun, esimerkiksi antamaan valoa sisätiloihin, talon keskellä sijaitsevaan, nykyisin keittokomerona toimivaan pieneen ikkunattomaan huoneeseen (AMT 2022).

Talon suuri kuisti muodostaa ristipäädyn, jonka kattokolmiossa on läpileikattu ympyräkoriste ja myös kissanpenkeissä on ympyräkoristeet. Talon vasemmassa päätykolmiossa on ympyräaiheinen läpileikattu tympanonkoriste, joka puuttuu oikeasta päätykolmiosta. Päätyjen kissanpenkeissä on yksittäiset meanderkuviot. Kuistin yläkerran kolme ikkunaa muodostavat kaarevan linjan, joka on myös lainaa jugendintyylikaudelta. Kuistin muut ikkunat muodostuvat erikokoisista pieniruutuisista ikkunoista. Kuistin julkisivu on jaettu kenttiin erisuuntaisilla laudoituksilla ja julkisivu on kokonaisuudessaan maalattu valkoiseksi, joten se erottuu muusta talosta voimakkaasti. (AMT 2022.) Talon voimakas jugendhenkisyys voi olla peräisin Ylikylän nuorisoseuran talosta saadusta inspiraatiosta. Olihan Vihtori Finni nuoruudessaan aktiivinen nuorisoseuratoiminnan harrastaja ja todennäköisesti ollut näin myös mukana nuorisoseuratalon rakennustalkoissa (liite 9).

Rakennus on kolmesta tarkastellusta rakennuksesta todennäköisesti nuorin, mutta päässyt asumattomana hyvin huonoon kuntoon. Kattovauriot ovat rakennusten hankalimpia vaurioita ja Finnissä katto on päässyt vuotamaan vettä niin pahoin, että se on romahtanut useammasta kohtaa. Pahiten katto on romahtanut oikealta puolelta, jossa myös tuvan laipio on romahtanut. Kosteus on voinut vahingoittaa talon muita rakenteita. Vahinkojen laajuuden määrittely vaatisi perusteellisen ja ammattitaitoisen tutkimuksen. Nyt, uuden omistajan myötä, katto on kuitenkin suojattu tilapäisratkaisulla. Myös kuistin ikkunoita on suojattu erilaisin tilapäispaikoin. Päärakennuksen ympärille on kasvanut paljon vesakkoa, jota uusi omistaja on jo poistanut. Rakennus on kokenut paljon muutoksia olemassaolonsa aikana, mutta ei radikaaleja rakenteita muuttavia tai suuria moderneja lisäyksiä, sisätilojen kahden huoneen pintaremontteja lukuun ottamatta. (AMT 2022.) Sisätiloista onkin jo poistettu, uuden omistajan toimesta, sinne talon viimeisimpinä aikoina lisätty muovimatto (Rintala, A. 2022). Muovikerrokset eivät kuulu hirsitaloon ja ne voivat yhdessä kosteuden kanssa aiheuttaa suurta vahinkoa.

Finnin talo oli ainoa kohde, johon oli mahdollista päästä käymään myös sisätiloissa. Ulkoa on kaksi sisäänkäyntiä suureen kuistitilaan, josta oli omat ovensa molempiin suuriin tupiin sekä niiden väliin jäävään pieneen keittokomeroon helloineen. Kuistilta vie lisäksi portaat yläkertaan. Talon pohjakaava on paritupamallinen eli se koostuu kahdesta suuresta tuvasta ja niiden väliin jäävistä kahdesta pienestä huoneesta. Perinteinen paritupainen pohjakaava porstualla varustettuna, rakennuksessa,

jossa mahdollisesti heti alusta alkaen on ollut kuisti, voisi kieliä vanhasta hirsirungosta. Mahdollisessa vanhassa porstuassa, jossa nykyisin on keittokomero, ei ollut näkyvissä oviaukkoa sen takana olevaan kamariin. (AMT 2022.) Vuorelan (1949, 29) mukaan porstuan ja porstuakamarin välinen ovi puhkaistiin yleensä vasta myöhemmin. Keittokomerossa on vasemmalla puolella kiinteä, muurattu hella. Keittokomerosta pääsee kulkemaan oikean puoleiseen tupaan. Oikeanpuoleisessa tuvassa, heti sen sisäänkäynnin vasemmalla puolella, on kertoman mukaan ollut suuri takkamuuri (Välimäki 2022), joka valitettavasti sittemmin on purettu, sillä nyt tilalla on kiinteä puuhella. Tuvan katossa on takkihirret pitkittäissuuntaisesti. Tuvassa olisi muistitiedon mukaan ollut perinteisiä pohjalaishuonekaluja kuten kokkasänky eli kaksikerroksinen sänky, nurkka- ja lautaskaapit sekä patapenkki (Välimäki 2022), mutta enää niitä ei näkynyt. Sinne oli vielä talon asuttamisen aikana sijoitettu moderneja keittiökalusteita ja katto takkihirsineen on maalattu muovipohjaisella maalilla, joka on kosteudesta johtuen irronnut. Tuvasta on kulku keittokomeron takana olevaan kamariin, jossa on peltikuoriuuni. Myös tämän huoneen katto on maalattu muovimaalilla, joka nyt irtoili ja tässä huoneessa oli aiemmin muovimatto, joka nyt on poistettu. Seuraavana tulee vasemmanpuoleinen suuri tupa, jossa on myös peltikuoriuuni. Huone on tapettien perusteella ollut hienompi huone. Vintissä huonejako toistaa alakerran pohjakaavan ja se on kokonaan asuinkäyttöön rakennettu. Oikeanpuoleisen tuvan yläpuolella olevassa kamarissa on korkea neliskanttinen valkoinen kaakeliuuni, jonka reunat ovat pyöristetyt. Huoneen katto ja lattia ovat romahtaneet. Vasemmanpuoleisesta kamarista oli tulisija purettu, mutta seinään jääneen jäljen perusteella se olisi voinut olla matalan mallinen. Myös tässä huoneessa katto on pahoin romahtanut. Huoneiden keskelle jää pieni huonetila, josta on kaunis näkymä joelle. Katto on tästäkin huoneesta romahtanut. Kamareiden reunoihin oli sijoitettu ullakko- eli kokkitilat jollaiset oli myös yläkerran kuistin reunoilla. (AMT 2022.) Vaikka talossa ei juuri perinteisiä pohjalaishuonekaluja ollutkaan, niin sieltä oli vielä löydettävissä haastateltavien muistelemia komeita huonekaluja, kuten kertaustyyllisiä huonekaluja, *lavittoja kruusatuin jaloin* (Ikola; Tikkala; Välimäki 2022).

Kuvat 36, 37, 38 & 39. Finnin tilan pihapiirin muutos 1898–2010-l. (Maanmittauslaitos 1898, Suomen ilmavoimamuseo 1935, Maanmittauslaitos 1948 & 2010-l.)

Piharakennusten määrä tilalla on ollut runsas, jonka voi huomata jo vuoden 1898 tilakartasta (kuva 36). Talolle johtavan tien varrella on karttamerkintöjen mukaan ollut useita rakennuksia, mahdollisesti aittoja ja ehkä kauimpana riihikin. Nykyisin tien varrella on enää yksi pieni ja huonokuntoinen aitta jäljellä (AMT 2022). Tilakartassa näkyvä pitkä rakennus talon vasemmalla puolella voisi olla eläinsuoja, joka on näkyvissä vielä vuosien 1935 ja 1948 ilmakuvissa (kuvat 37 & 38). Kuten kuvasta (kuva 38) näkyy, rakennus on saanut 40-luvulle tultaessa jatkokseen L-muotoisen lisäosan, joka oli tiilirakenteinen. Haastateltavat muistelivat vanhan osan olleen hirsinen. Myöhemmin tämä puinen rakennus tuhoutui tulipalossa 1967. (Aro; Tikkala; Välimäki 2022.) Nykyään pihapiirissä ei ole kuin yksi pitkänmallinen, tiilinen navettarakennus (kuva 39). Tilan pihapiirissä on myös ollut hyöty- ja koristepuutarha. Vielä vuoden 1898 kartassa, rakennukset asettuvat kehämäiseen muotoon ja pihapiiristä voi hahmottaa viitteitä niin sanotusta mies- ja karjapiihasta.

3 RAKENNUSTEN ARVOJEN TARKASTELUA

Seuraavaksi kokoan yhteen rakennuksiin liittämiäni arvoja ja merkityksiä. Katson tässä tutkimuksessa rakennusten kulttuuriperintöarvojen muodostuvan niiden kulttuuri- ja rakennushistoriallisista arvoista, joihin molempiin sisältyy myös aineettomia, henkisiä arvoja. Rakennusten historiallista merkityssisältöä tarkasteltaessa vastaan samalla myös ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, mitä rakennukset kertovat Kauhavan Ylikylän kulttuurihistoriasta? Kokonaisuudessaan kappale vastaa toiseen tutkimuskysymykseen, miten rakennusten kulttuuriperintöarvo muodostuu? Koska rakennustutkimuksen lisäksi tarkastelen työssä myös rakennusten ja ympäristön muodostamaa kulttuuriympäristöä, kiinnitän huomiota myös maisemallisiin arvoihin, joihin tässä tapauksessa kuuluvat kylänäkymä jokineen sekä peltoineen ja rakennusten asettuminen tähän maisemaan pihapiireineen. Kulttuurihistorialliset arvot voivat liittyä muun muassa asutus-, henkilö-, teollisuus- tai taloushistoriaan tai historiallisiin tapahtumiin. Rakennushistoriallisiin arvoihin liittyvät muun muassa arkkitehtoninen tyyli tai tyyli-vaikutelmat, tietty rakennustyyppi tai mielenkiintoiset tekniset ratkaisut. (Andersson 2003, 7–10.) Aineettomia arvoja ovat tässä tapauksessa paitsi rakentamiseen liittyvät tietotaidot, niin myös ihmisten rakennuksiin liittämät muistot, kokemukset ja merkityksenannot.

3.1 Rakennusten historiallinen merkityssisältö

Tutkimuksessa tarkasteltavat talot sijaitsevat lähes samoilla paikoilla, mihin ne on aikoinaan alun perin perustettu satoja vuosia sitten. Talot kertovat osaltaan eteläpohjalaisen joenvarsiasutuksen historiasta. Huhmarkosken talo on konkreettinen asia, joka yhdistää nimen taloalueeseen, vieressä virtaavaan koskeen sekä alueen laajaan sukuun, jossa ei tiettävästi kenelläkään ole enää sukunimenään Huhmarkoskea. Myös Finnin talo liittyy oleellisesti nimeään kantavaan taloalueeseen. (Liite 6.)

Ilman ihmisiä ei olisi rakennuksia ja kaikki kolme rakennusta pitävät sisällään runsaasti henkilöhistoriaa useamman sukupolven ajalta. Huomattavaa olikin, että haastattelussa muistot kytkeytyivät pääasiassa ihmisiin, eikä konkreettisesti rakennukseen, etenkin jos ei kyseessä ollut haastateltavan kotitalo. Rakennukset auttavat muistamaan siellä asuneet ja toimineet ihmiset. Alppisen kaupparakennus kytkeytyy vahvasti Oskari Alppiseen, joka teki kaupasta sen, jollaisena se tänä päivänä tunnetaan, sekä Oskarin poikaan Paavoon, josta tämän päivän ihmisillä on muistoja pelk-

kien kertomusten sijaan. Kauppaan liittyy myös sen käyttäjien historiaa, joka on kyläläisten omaa, yhteistä historiaa samankaltaisine kokemuksineen. Finnin talo yhdistetään vahvasti sen suurtilaksi luoneeseen isäntään Vihtoriin, joka on varmasti ollut aikanaan kuuluva ja näkyvä osa kylää ja joka on ollut tunnettu ympäri Kauhavaa kuin varmasti myös lähipitäjissä. Hän oli kylän ja lähialueiden merkittävä työllistäjä. Huhmarkosken talo kiinnittyi ihmisten muistoissa erityisesti sen viimeisiin asukkaisiin eli ahkeriin *Huumarin likkoihin*, joiden tarina naisvoimin ylläpidetystä maatilasta on virkistävä ja moderni tuulahdus maaseutupitäjässä, jonka keskeiset hahmot liittyvät usein toimeliaisiin isäntiin. *Huumarin likat* edustavat alueen voimakkaita naisia, joiden saavutukset ovat jääneet usein miesten varjoon, vaikka ovat varmasti usein miesten uurastuksiin verrattuina jopa moninkertaiset. Huhmarkosken taloon voidaan kautta rantain liittää myös tunnettu Rannanjärvi nimi, suvun tyttären mentyä aikoinaan naimisiin kuuluisan Härmän häjyn pojan kanssa.

Molemmat, niin Finnin kuin Huhmarkoskenkin tilat, edustavat maanraivauksen ja maatalouden historiaa. Finnin talo edustaa Kauhavan alueen suuria maatiloja, sillä siellä toiminta oli voimaperäistä, josta on konkreettisena todisteena kuuluista valokuva. Huhmarkoski edustaa kestikievaritoiminnan historiaa, joka on varsin vähälle tutkimukselle jäänyt osa majoitus- ja liikennehistoriaa ja joka tarjoaa mielenkiintoisen pohjan jatkotutkimuksille. Huhmarkosken kievariaika osuu liikenteen murroksen vaiheeseen, jolloin koneet korvasivat hevoset kulkuvälineinä. Hyvin säilynyt kestikievaritalo voi olla merkittävä jo ihan maanlaajuisten, mutta ainakin paikallisten ja maakunnallisen kievaritoiminnan todistuskappaleena. Alppisen kaupparakennus on ilmeinen kyläkaupaksi tunnistettava rakennus, joka autenttisuudessaan ilmentää hienosti alueellista, mutta myös maanlaajuista maakaupan ja sen kehityksen sekä kyläkauppojen kukoistuskauden historiaa. Alppisen kaupparakennus on nykyisin myös ainoa jäljellä oleva konkreettinen tapahtumapaikka, johon voidaan liittää kylän yhteiseen historiaan kuuluva merkittävä kansanlaulujen keräystapahtuma. Rakennuksiin voidaan mahdollisesti liittää muitakin kylän kollektiivista muistia edustavia historiallisia tapahtumia, jotka ovat paikallisten tiedossa, mutta eivät päätyneet osaksi tutkimusta. Aihe vaatisi lisää selvitystyötä. Aikanaan, jo vuonna 1978 Alppisen talo todettiin historiallisesti arvokkaaksi rakennuskohteeksi, eivätkä nämä arvot ole mihinkään kadonneet.

Rakennukset ovat kokeneet aikanaan paljon ja selvinneet monesta. Rakennukset kertovat historiasta suunnilleen viimeisen 100–120 vuoden ajalta, kun ne ovat olleet olemassa, mutta Huhmarkoskeen ja Finniin on liitettävissä historiaa vielä paljon pidemmältä ajalta, aina niiden perustamisesta lähtien eli jopa reilun 400 vuoden ajalta. Tätä kautta rakennuksiin on liitettävissä tapahtumia muun muassa aluetta riivanneen

Isovihan ajoilta sekä suurilta katovuosilta. Itse rakennusten olemassaoloaika ajoittuu suurten murrosten ja mullistusten aikakauteen, ensin suuren kehityksen vaiheeseen niin teollisuudessa kuin taloudessa, kuin myös myöhemmin tapahtuviin taantumavaiheisiin. Taloja ovat koetelleet niin energiakriisi, monien uudistusten tuomat säännöt ja määräykset sekä kuntaliitosten aikakausi. Tänä aikana vanhat rakennukset koki niiden arvostuksen laskun, pienviljelyn ja karjatalouden kannattamattomaksi muuttumisen ja tämän myötä tilojen tyhjilleen jäämisen, kun tarjolla alkoi olla myös muita vaihtoehtoja kuin sukutilan jatkaminen.

Tutkimuksen rakennuskohteiden olemassaolon aikaan mahtuu myös maamme lähihistorian suurimmat konfliktit. Sisällissota, johon Vihtori Finni otti osaa kesken tilan töiden ja Huhmarkoskessa *kevari Jussin* tyttäret kyyditsivät kievarivieraita levottomina aikoina. Sitten toinen maailmansota, johon joutui mukaan monia kylän poikia, niin Alppisen kuin Finninkin taloista. Huhmarkosken Johannes joutui katselemaan vierestä ystäviensä sotataipalelle lähtöä, hänen itsenä joutuessa jäämään kotiin sairautensa vuoksi.

Rakennukset kertovat ja niihin voi myös liittää paljon paikallista ja maakunnallista historiaa, mutta niistä voi myös peilata koko Suomen historiaan liittyviä tapahtumia. Ennen kaikkea rakennukset kuitenkin liittyvät oman kylän kesken jaettuun mikrohistoriaan tai myös ihan kunkin omaan, yksityiseen historiaan. Rakennukset liittyvät monen haastatellun sekä Facebook:in Olipa kerran Kauhava -ryhmäläisen lapsuuden ja nuoruuden kokemusympäristöön, joko koteina, kyläily- tai ostospaikkoina, työpaikkoina tai muuten vain osana lähiympäristön rakennetta, aikaan kun ne olivat vielä käytössä.

3.2 Rakennusten kulttuuriperintöarvojen muodostuminen

Kaikki kolme tutkittavaa rakennusta on tunnistettavissa pohjalaisen rakennusperinteen edustajiksi niissä olevien pohjalaistaloille tyypillisten ominaisuuksien vuoksi. Kaikki ovat satulakattoisia ja vähintään puolitoistakerroksisia, joiksi ne ovat tunnistettavissa alakerran ikkunoiden yläpuolella olevista vintti- eli haukkaikkunoista. Ikkunoiden vuorilautojen mallit ovat kaikissa kolmessa rakennuksessa klassiset empi-relainat. Yksi pohjalaisimmista ominaisuuksista löytyy ainoastaan Huhmarkosken talon tuvasta, nimittäin takkamuuri joka Kauhavalaiseen tapaan on pyöreäotsainen. Finnissäkin sellainen on muistitiedon mukaan ollut, mutta ei enää. Alppisessa pyöreäotsainen takkamuuri löytyi ulkorakennuksesta. Pyöreäotsaiseen takkamuuriin liit-

tyy muun rakennustekniikan ohella myös paikallista käsityötaitoa, joka kuuluu rakennusten aineettomaan kulttuuriperintöön. Ainakin Huhmarkosken ja Finnin tuvissa oli katonrajassa myös takkihirret. Kaikki kolme rakennusta edustavat pohjalais-talo perinteen loppuvaihetta, joka on aistittavissa niiden yksinkertaisessa ja hillityssä muotokielessä, esimerkiksi koristeräystäitä ei enää tehty yhteenkään kolmesta talosta. Sen sijaan päätykolmioita oli korostettu niin Huhmarkoskessa kuin Finnissä. Suuret, koko talon korkuiset lasikuistit Huhmarkoskessa ja Finnissä olivat myös pohjalaistalojen loppuajan muotia.

Kaikki kolme rakennusta sisälsivät myös maaseuduilla kyseisinä ajankohtina suosittuja pintavuorausmenetelmiä. Huhmarkoski oli ehkä perinteisin punamulta-maalin vuoratussa peiterimavuorauksessa ja vaakalaudoitetuissa yläkerran päädyissä. Alppisen kaupparakennuksen julkisivu oli erisuuntaisin laudoituksin ja rimoin jaettu osiin, joka oli alueella hyvinkin suosittua uusrenessanssilainaa niin asemarakennuksista, kirkoista kuin pappiloista. Höylätyt laudoitukset oli maalattu öljyvärillä vaaleiksi, niin kuin monessa muussakin kylän talossa. Finnin talo jätettiin paljaalle hirrrelle, joka oli jälleen suosittua jugend-tyylikauden myötä. Ylikylän alueella oli 1900-luvun alkuvuosikymmenillä useita jugendhenkisiä rakennuksia, kuten nuorisoseurantalo. Tarkasteltavat rakennukset ovat edelleen näissä aikansa tyyllisuuntaus-suosikkien mukaisissa asuissa.

Kaikki kolme rakennusta ovat hyvin autenttisia niin julkisivultaan, kuin myös pohjakaavaltaan ja rakenteiltaan. Huhmarkosken talo näyttää lähes identtisesti vanhoihin valokuviin verratessa. Vaikka Alppisen kaupparakennus koki aikoinaan suuren muodonmuutoksen, niin on se yhä siinä asussa, jollaiseksi se Oskari Alppisen aikana toteutettiin, joka teki kaupasta sen, mitä se on vielä tänä päivänä. Rakennuksille on tehty hyvin vähän toimenpiteitä ja kaikissa kohteissa on paljon alkuperäistä materiaalia jäljellä. Ne kaikki ovat selvinneet modernin ajan mukana tulleista uutuuksista, kuten suurista ikkunoista ja moderneista lisärakenteista rungossaan tai pihapiirissään. Materiaalit ja rakenteet kertovat korkeatasoisesta rakennuskulttuurista ja laadukkaista materiaaleista, jotka kestävät aikaa. Historia on luettavissa vanhojen materiaalien pinnoilta, joihin on jäänyt merkkejä käyttäjistään kulumina ja kolhuina, jotka liittyvät osaltaan rakennusten henkisiin arvoihin eli seinien sisälläan pitämiin tarinoihin. Alppisen kaupparakennuksen haukkaikkunoista on yhä nähtävillä viitteitä rakennuksen alkuperäisistä ajoilta. Lähemmän tarkastelun myötä voi olla mahdollista löytää myös rakennusten rakenteista mielenkiintoisia yksityiskohtia.

Tässä tapauksessa ikä jo yksin on rakennusten arvoon oleellisesti liittyvä tekijä, sillä kaikkien arvioidaan olevan ajalta ennen vuotta 1921, joiden osuus koko nykyisestä rakennuskannasta on ollut jo vuonna 2001 vain 5 prosenttia (Rakennusperintöstrategia 2001, 10). Lähes autenttista 1900-luvun alun rakennusta voidaan varmasti pitää jo lähes harvinaisuutena. Ne edustavat pohjalaistalokulttuurin viimeisiä vaiheita, sekä maatilakoteja. Kauppatoiminta on selvästi nähtävissä Alppisen rakennuksesta ja myös sisätiloissa on paljon kaupan harjoittamiseen liittyviä yksityiskohtia jäljellä. Huhmarkoskentalosta voi olla luettavissa kievaritaloon liittyviä ominaisuuksia, jos tietää mitä etsii, esimerkiksi kulkuyhteyksien kannalta keskeinen sijainti. Nyt, kun rakennukset ovat tyhjiillään, niiden integriteetti ilmenee rakenteellisena eli fyysisenä koskemattomuutena. Ottaen huomioon rakennusten pitkän tyhjiillään olon, etenkin Alppisen kohdalla, niin niiden julkisivut vaikuttavat yllättävän ryhdikkäiltä, jopa Finnin talossa, josta on romahtanut katto.

Rakennuksia ympäröivässä maisemassa on paljon samoja elementtejä, kuin sata vuotta sitten, vaikka paljon on myös muuttunut. Suurin muutos on tapahtunut tiessä, joka on samalla paikallaan, mutta nykyvaatimusten mukaan muokattu. Pahkakan-kaalle menevän tien linja on suoristettu. Ympärillä olevat rakennukset ovat monelta osin kadonneet tai modernisoituneet ja moderni rakentaminen on melkein ottanut vallan alueella. Niilläkin on paikkansa kerroksellisessa kulttuuriympäristössä, kunhan aikakauden eri rakennustyyliä vain sijoitettaisiin toisiaan kunnioittavalla tavalla. Kerroksellinen kulttuuriympäristö on mielenkiintoista, josta löytyy kiinnekohtia moniin eri aikakausiin ja sukupolviin. Joki on paikallaan edelleen ja ympärillä edelleen pelto-maisemaa. Myös samoja sukuja asuu alueella ja osittain samoilla sukutiloilla kuin vuosisatoja sitten. Huhmarkoski ja Alppinen yhdessä muodostavat konkreettisen muistomerkin menneestä ajasta. Muuttuneessa Ylikylän ympäristössä on edelleen luettavissa kerroksia asuttamisen alkuajoista moderniin aikaan.

Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin talojen kulttuuriperintöarvot koostuvat niiden mielenkiintoisesta ja rikkaasta kulttuurihistoriasta, autenttisesta rakennushistoriasta sekä merkityksestä alueen kerroksellisen kulttuuriympäristön toteutumiseksi, rakennusten toimiessa siinä muistin paikkoina historiallisille tapahtumille sekä alueella asuneille ihmisille. Se, että rakennukset ovat kaikkien näiden vuosien jälkeen vielä olemassa, ei mielestäni kerro niiden unohtamisesta, vaan niiden taustalla piilevästä arvostuksesta menneitä sukupolvia kohtaan, joka ilmenevät siten, ettei rakennuksia ole hennottu hävittää. Tilanne on pikemminkin päinvastainen. Rakennuksia on yritetty paikata ja korjata, mutta resurssit eivät vain yksinkertaisesti ole riittäneet enempään. Pitkällä aikavälillä ihminen voi myös tulla sokeaksi rakennusten ja ympäris-

tönsä suhteen. Ei enää nähdä metsää puilta, ei nähdä miten kauniita ja mielenkiintoisia koteja, maatiloja tai kauppoja rapistuneen pinnan alla piilee. Toivottavasti tämä työ osaltaan toimisi herätyksenä ihmisille huomaamaan, miten historiallisesti arvokkaassa ympäristössä he saavat tai ovat saaneet elää ja miten merkittäviä vanhat rakennukset siinä ympäristössä ovat sekä miten hyviä käyttötuotteita ne voisivat vielä olla. Ylikylän alue kokisi merkittävän arvon menetyksen ja kulttuuriympäristön köyhtymisen, mikäli Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin rakennukset, yhdessä muiden alueen vanhojen ja tyhjillään olevien kohteiden kanssa katoaisivat. Kaikkien kolmen tutkitun rakennuksen olemassaolo on kuitenkin uhattuna tyhjillään ollessaan ja eriasteisten vaurioiden vuoksi. Aihetta käsitellään seuraavassa alakappaleessa.

3.3 Rakennusten tulevaisuus

Rakennusperinnön säilymisen perusedellytyksiä ovat sen jatkuva hoito ja luontevassa käytössä pysyminen. Säilymistä voidaan edesauttaa suojelupäätöksillä, mutta merkittävämpää on kuitenkin se miten rakennuskantaa kohdellaan. Siksi käyttäjien ja tavallisten kansalaisten asennoituminen on tärkeää. Tärkeintä vanhan rakennuksen säilymisessä olisi pitää se käytössä ja ensisijaisesti kiinnitettävä huomiota vaurioiden ennaltaehkäisyyn, jotta välttyttäisiin voimaperäisiltä toimenpiteiltä (Kivilaakso 2010, 3.)

Kaikki kolme tarkastelussa ollutta rakennusta on rakennettu ajallisesti melko lähemmäksi. Talojen ikää voidaan jo pitää takuuna niiden hyvästä rakentamisesta sekä rakennusmateriaaleista, etenkin kun ottaa huomioon vielä niiden eripituiset tyhjillään olo jaksot alkaen seitsemästä vuodesta aina 30 vuoteen asti. Tyhjillään olo on ollut mahdollisesti osasyynä niiden niin sanotun antiikkiarvon säilymiseen eli alkuperäisenä säilymiseen, mutta sen vuoksi rakennukset ovat myös kärsineet eriasteisista vaurioista. Koska tämän työn perimmäisenä tavoitteena on tietoisuuden ja ymmärryksen lisääminen vanhan rakennuskannan merkityksellisyydestä ja rakennustutkimukset yleensä tähtäävät rakennuksen säilymiseen, niin tässä kappaleessa pohditaan hieman myös tarkasteltujen rakennuskohteiden tulevaisuutta. Tulevaisuuden pohtiminen kuuluu osaksi myös DIVE-menetelmää. Kappaleessa kootaan yhteen rakennusten omistajien ajatuksia, kerrataan rakennusten säilymistä uhkaavia tekijöitä ja tuodaan esiin vähimmäistoimenpiteitä, joilla voidaan edesauttaa rakennusten säilymistä ja antaa niille vielä mahdollisesti lisää aikaa. Lisäksi tuodaan esiin myös muutamia tärkeitä huomioita, mikäli rakennukset aiotaan kunnostaa. Eri rakennusten yhteydessä esitetyt erilaiset vaurioesimerkit voivat olla mahdollisia kaikissa vanhoissa ja etenkin tyhjilleen jääneissä rakennuksissa. Myös rakennusten yhteydessä esitetyt korjausehdotukset sekä huomiot pätevät yleisesti vanhojen rakennusten kohdalla. Ketään ei ole

tarkoitus syyllistää huoltotöiden tai korjausten laiminlyönnistä, vaan kappaleen tarkoituksena on lisätä tietoa ja ymmärrystä seikoista, joita on kenen tahansa hyvä ottaa huomioon vanhojen rakennusten kohdalla, jotta ne säilyisivät arvojaan menettämättä tuleville sukupolville.

Tutkimuksen yhteydessä tiedusteltiin talojen nykyisiltä omistajilta tulevaisuuden suunnitelmia talojen varalle. Huhmarkosken talo on edelleen Pelkosten sisarus-ten hallinnassa ja talo on heille tärkeä ja merkityksellinen, joten se on haluttu säilyttää entisellään. Nykyisellä omistajallakaan ei toistaiseksi ole ajatuksena päärakennuksen purkaminen sen ehjän katon ansiosta. Rakennuksen myynti tulevaisuudessa ei myöskään ole poissuljettu vaihtoehto, jos ostajaehdokas sattuisi löytymään. Nykyään vanhojen talojen arvostus on kasvussa ja autenttisille kohteille on oma kohderyhmänsä. Joskus myös rakennus on parempi myydä, mikäli se näin saa jatkettua käytössä pysymistä. Sen sijaan Huhmarkosken tilan ulkorakennusten uskotaan olevan jo sortumisvaarassa, joten ne todennäköisesti tullaan tulevaisuudessa purkamaan, mutta tämän yhteydessä on tarkoitus pyrkiä pelastamaan vanhoja hirsiä mahdollisuuksien mukaan, mikä onkin suotavaa aivan kaiken vanhan materiaalin kohdalla. Piharakennuksilla on pihapiiriä rikastuttava ja koossapitävä merkitys, yhdessä päärakennuksen kanssa ne muodostavat kulttuurihistoriasta kertovan kokonaisuuden, joten myös niiden säilyttämiseen olisi hyvä pyrkiä. Toistaiseksi Huhmarkosken rakennusten tulevaisuus on kuitenkin auki, sillä niihin ei ole tällä hetkellä mahdollista käyttää ajallisia ja rahallisia resursseja. (Autio, P. 2022.) Huhmarkosken talo vaikuttaa silmämääräisesti olevan parhaimmassa kunnossa, jossa voidaan mahdollisesti saada paljon aikaan entistävillä eli mahdollisimman paljon alkuperäistä materiaalia säästävillä toimenpiteillä. Erinomainen asia on, että talon ympärillä olevat peltoalueet ovat käytössä, näin edellisten sukupolvien aloittama työ jatkuu talon ympäristössä.

Yksinkertaistettuna vesi on puurakennuksen pahin vihollinen ja ehjä katto on niin uuden kuin vanhankin rakennuksen kunnossa pysymisen elinehto ja tärkein rakennusta suojaava elementti. Huhmarkosken talon katto on mahdollisesti vielä hyvässä kunnossa, mutta sitä kannattaa tarkkailla, pitää puhtaana ja tarvittaessa huoltaa, jotta säästytään suurilta toimenpiteiltä. Kosteuden lisäksi valo on suurimpia ja perimmäisiä vaurioiden aiheuttajia. Niiden seurauksena rakennus alkaa altistua kaikenlaiselle rapistumiselle ja erityisen alttiina tälle ovat rakennusten ikkunoiden ja ovien rakenteet. (Laine & Orrenmaa 2012, 31.) Huhmarkosken niin kuin Alppisenkin rakennuksen ikkunat vaikuttavat huonokuntoisilta. Aiemmin jo kerrottiin kuinka ikkunoita oli Huhmarkoskessa vaihdettu asuttavien päätykamareiden osalta ja kuten jo todettiin, toimenpide oli tehty talon tyyliä kunnioittaen. Vanhan talon ikkunat kuitenkin ovat

kokonaisuuden kannalta merkittävässä asemassa ja ne tulisi aina pyrkiä kunnostamaan uusimisen sijaan, jo pelkästään niiden erinomaisen materiaalin vuoksi. Vanhojen ikkunoiden myötä menetetään aina jotakin oleellista rakennuksen historiallisten arvojen kannalta, mutta myös tunnelman. Karkeasti sanoen ennen 1960-lukua tehdyt puuikkunat ovat useimmiten valmistettu huolellisesti valikoidusta, tiheä- ja suorasyisestä, oksattomasta ja pihkaisesta puutavarasta, hyväksi havaittuja rakenteita käyttäen. Hyvin huonokuntoiselta näyttävä ikkuna voi olla puuainekseltaan täysin kunnossa. Pintakäsittelyt on tehty pellavaöljypohjaisilla materiaaleilla ja lasit on kiinnitetty pellavaöljykitillä. Tällaiset puuikkunat ovat miltei poikkeuksetta kunnostuskelpoisia, toisin kuin tätä uudemmat ikkunat. Niin ikkunoiden kohdalla, kuin muussakin puukorjaamisessa on hyvä muistaa, ettei lahonneen osan vuoksi tarvitse uusita koko ikkunaa, vaan ainoastaan rikkinäinen osa. Alkuperäistä materiaalia mahdollisimman paljon säästävällä korjauksella, säästetään myös rahaa. Ikkunoiden korjaaminen vaatii ammattitaitoa, mutta taito on lähes jokaisen opittavissa perehtymisen myötä ja sitä voi tehdä omaan tahtiin, pikku hiljaa eli kaikkea ei tarvitse korjata kerralla. Ohjeita perinteiseen ikkunankunnostukseen löytyy runsaasti niin perinnerakentamiseen erikoistuneesta kirjallisuudesta, eri perinnerakentamisyhdistysten kautta ja lisäksi Museovirastolla on ilmaiskäytössä sähköiset korjauskortit, joista löytyy rakennusten kunnostusohjeistuksia lukuisiin eri tilanteisiin, kuten myös perinteiseen ikkunan kunnostukseen. Ikkunoiden korkeaa ikää tulisi pitää perusteena niiden säilyttämiselle, eikä päinvastoin. Ikkunoiden perinteinen kunnostaminen ei ole pois niiden toimivuudesta ja monien pelkäämä vetoisuus voidaan poistaa oikeilla toimenpiteillä. (Liite 12; Mikola & Böök 2016, 27–29; Vuolle-Apiala 2010, 105–106.)

Alppisen rakennuksen omistaja pitää rakennuksen säilymistä epätodennäköisenä, vaikka toivoisi kaiken olevan kuten ennen eli ennen Huhmarkosken tien muutostöitä. Tien päällystämisen myötä se on noussut ja leventynyt reilusti. Eniten harmia rakennukselle on aiheuttanut juuri tielle tehdyt toimenpiteet, jonka vuoksi rakennukselle ei ole voitu suunnitella jatkokäyttöä. (Alppinen, M. 2022.) Kaupparakennuksen tilanne onkin vaikea, paitsi että vilkas ja raskas tieliikenne ei houkuttele rakennuksen käyttöönottoa, tien myötä myös koko piha-alue on kutistunut. Pihan ollessa joken laskeva jyrkkä rinnetontti, ei edes rakennuksen siirtäminen tontin sisällä ole välttämättä järkevää tai mahdollista. Rakennuksella on muun muassa niin antiikki- kuin kulttuurihistoriallista arvoa, kuten edellä jo todettiin ja sen soisi säilyvän tulevillekin sukupolville. Rakennuksen siirtäminen pois alkuperäiseltä paikalta ei ole sen kulttuurihistoriallisten arvojen vuoksi suositeltavaa, samalla toimenpide rikkoisi niin kutsutun paikan hengen (Vilkuna 2021, 27). Hirsirakennuksen siirtäminen on teknisesti täysin mahdollista ja kuulunutkin osaksi hirsirakentamisen filosofiaa, mutta siinä menetetään aina jotain talon alkuperäisestä arvosta sekä ympäristöstä ja toimenpiteen tulisi

olla viimeinen mahdollinen ratkaisu. Perusteltua se on silloin, jos vaihtoehtona on rakennuksen katoaminen. Rakennusten siirrot ovat työläs, suurta huolellisuutta ja varallisuutta vaativa ponnistus. (Mäkinen & Riukulehto 2016, 25; Laine & Orrenmaa 2012, 25.) Tien reilu korotus on aiheuttanut myös maan viettämisen rakennusta kohti, jolloin sade- ja sulamisvedet pääsevät kerääntymään pidemmäksi aikaa perustuksen viereen, joka taas tuo ylimääräistä kosteutta alimpiin puisiin rakenteisiin. Pahimmassa tapauksessa vesi voi myös päästä valumaan luonnonkiviperustuksen alle (liite 12) ja ilmojen viilentyessä kertynyt liiallinen kosteus johtaa routimiseen ja sitä kautta perustuksen liikkumiseen. Aivan talon etujulkisivun eteen on myös sijoitettu nopeusrajoitusmerkki, joka paitsi osoittaa huonoa makua sen toteuttajilta, niin myös välillisesti vaurioittaa rakennusta. Nopeusrajoituksissa pitäisi huomioida vanhojen rakennusten läheisyys siksi, että liikenteen aiheuttama voimakas tärinä voi vahingoittaa talon rakenteita. Vanhat rakennukset pitäisi sijoittaa reilusti matalampien nopeuksien piiriin. Liikennemerkeistä on oltu tutkimuksen puitteissa yhteydessä ELY-keskukseen ja sen liikennettä koskevaan asiakaspalveluun, mutta toistaiseksi tuloksetta.

Alppisen rakennuksen välittömään läheisyyteen on päässyt kasvamaan jo melko isokokoisiksi muutamia puita, jotka olisi hyvä poistaa. Puiden koon ja tien läheisyyden vuoksi toimenpide olisi hyvä teettää ammattilaisella. Puusto ja tiheä kasvillisuus rakennusten välittömästä läheisyydestä tulisi aina poistaa, sillä ne voivat estää rakennuksen perustuksen tuulettumisen peittämällä kivijalan tuuletusaukot tai pitämällä talon julkisivua ja rungon rakenteita kosteana. Liian lähellä taloa kasvavien puiden juuret taas voivat vaurioittaa vakavasti rakennuksen perustuksia ja seiniä. Sopivan kaukana ja kyllin korkeina puustolla sen sijaan voi olla myönteisiä vaikutuksia muun muassa suojaten rakennusta auringon UV-valolta. Suurten puiden etäisyys rakennuksesta olisi järkevä pitää vähintään 10–15 metrissä. (Laine & Orrenmaa 2012, 20.)

Finnin päärakennus oli kolmesta tarkasteltavasta kohteesta päässyt heikoimpaan kuntoon, mutta talolla on ollut uusi omistaja nyt vajaan vuoden ja hänellä on ajatuksena kunnostaa taloa pikku hiljaa (Rintala, A. 2022). Perinteisessä hirsirakennuksessa melkein mikä tahansa onkin mahdollista korjata, tällöin on tietenkin uhrattava rakennuksen alkuperäisyydestä, sillä esimerkiksi juuri Finnin kohdalla kosteudesta heikentyneitä rakenteita ja materiaaleja täytyy todennäköisesti korvata uudella vastaavalla rakenteella paikoin runsaastikin. Tällöin täytyy kiinnittää huomiota korvausmateriaalin hyvään laatuun ja valikoida kunkin tarpeen mukaan sopiva puumateriaali. Nykyinen tehokasvatettu puu soveltuu huonosti vanhoihin rakennuksiin. Erinomaisia materiaalien lähteitä ovat niin sanotut rakennusapteekit, joiden kautta voi olla mahdollista löytää vanhaan rakentamiseen soveltuvaa materiaalia esimerkiksi purkukohteista. Vanhojen rakennusten kunnostamisessa on kiinnitettävä tarkoin

huomiota materiaalien hengittävyys. Rakennusten osittain lahonneita tai vaikka murtuneita osia voidaan myös vahvistamalla sekä tukemalla palauttaa alkuperäiseen toimintakuntoon ja näin välttää alkuperäisten materiaalien tarpeeton uusiminen. Tukemista ja vahvistamista on käytetty hirsirakentamisen kunnostusmenetelmänä jo vuosisatoja. Alkuperäisten materiaalien mahdollisimman hyvä säilyttäminen palvelee rakennuksen ulkonäön säilymistä, sillä jos vähäisistäkin vaurioista kärsinyt materiaali vaihdetaan aina uuteen, on jonkin ajan kuluttua jäljellä vai uusista materiaaleista tehtyjä vanhojen rakennusten kopioita. (Laine & Orrenmaa 2012, 22–23.) Sanotaan, että kiire on korjausrakentajan pahin vihollinen (Vuolle-Apiala 2010, 56), mutta siihen voisi lisätä myös perehtymättömyyden sekä suunnittelemattomuuden.

Pahoin vaurioituneiden rakennusten, kuten Finnin talon kunnostaminen vaatii runsaasti resursseja, niin ajallisesti kuin rahallisesti, mutta onnistuessaan työ on palkitseva ja merkittävä kulttuuriteko. Kaikkien kohteiden kohdalla täytyy muistaa, että jokainen rakennus on yksilö ja ilman tarkempaa sekä perusteellisempaa tutkimusta ei toimenpiteisiin kannata ryhtyä. Selvitystyössä on syytä käyttää aina vanhoihin puurakennuksiin erikoistuneita ammattilaisia kartoittamaan rakennuksen tilanne sekä tekemään kunnostussuunnitelma. Ammattilaista käyttämällä voidaan välttyä todennäköistä suuremmalta laskulta ja rakennushistoriallisten arvojen menetykseltä (liitteet 12 & 13). Vaikka tutkimuksen rakennuskohteet eivät olekaan suojeltuja kohteita, ei se tarkoita, etteivätkö ne olisi rakennustaiteellisesti, -historiallisesti tai maisemallisesti merkittäviä ja juuri tämän vuoksi kunkin rakennuksen kohdalla tulisi aina tapauskohtaisesti pohtia sitä miten mahdolliset korjaukset ja muutokset tulisi toteuttaa. Harkittamattomat korjaustoimenpiteet voivat yllättäen muuttaa kokonaisuutta, vaikka toimenpide itsessään tuntuisikin pieneltä. Tällaiset, joskus kohtalokkaatkin virheet, voidaan välttää tutustumalla ennen toimintaa kohteeseen ja sen erityispiirteisiin perusteellisesti. (Kivilaakso 2010, 3.) Neuvoa ja apua vanhojen rakennusten huoltoon ja hoitoon sekä esimerkiksi juuri ammattilaisten löytämiseen voi tiedustella eri perinnerakennusyhdistyksiltä. Neuvoja kannattaa tiedustella rohkeasti myös Museovirastolta tai alueensa vastuumuseolta, tässä tapauksessa Seinäjoen museolta. Perinteisiä menetelmiä noudattavaan korjausrakentamiseen on mahdollista saada myös rahallista tukea ELY:n tai mahdollisesti myös Museoviraston kautta. Myös päättäjien pitäisi herätä arvostamaan vanhoja rakennuksia uuden rakentamisen sijaan ja tukea taloudellisesti nykyistä enemmän vanhan rakennusperinnön kunnostajia.

Olellainen osa vanhoja rakennuksia on myös niiden esineistö ja irtaimiston kohdalla olisi hyvä huomioida mahdollisuuksien mukaan niiden turvallinen, kuiva ja lämmin varastoiminen sekä kiinteän sisustuksen säilyttäminen ja kunnostaminen. Esi-

merkiksi vanhojen tupien uunit ovat oleellisia rakennushistoriasta kertovia sisustus-elementtejä, tunnelmanluojia ja taideteoksia. Usein nurkkaan sijoituessaan niistä harvemmin edes on haittaa huoneen käytölle. (Vuolle-Apiala 2010, 67.) Kaikissa kolmessa tutkimuksen rakennuskohteessa onkin jo pyritty tekemään erilaisia vähimmäistöimenpiteitä, kuten haitallisen puuston tai rakennukseen kuulumattomien materiaalien poistamisen osalta. Kaikissa oli pyritty myös parhaan mukaan paikkaamaan rikkoutuneita rakenteita, joiden olisi hyvä olla vain tilapäisratkaisuja eikä pidemmän ajan toimenpiteitä.

Rapistuneinkin vanha rakennus on edelleen kunnostettavissa ja joskus huononkin näköisen pinnan alla voi olla piilossa vielä monia vuosikymmeniä toimiva rakenne. Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin talot voisivat edelleen palvella koteina tai vapaa-ajan asuntoina. Kaikkien kolmen kohteen kohdalla pitäisi mahdollisen uuden käytön yhteydessä huomioida myös niiden pihapiiri, jonne ei sovi suuria ja muuhun ympäristöön sopimattomia moderneja piharakennusratkaisuja vaan myös pihapiirin käyttö on syytä suunnitella ja toteuttaa hellävaroin. Liiteisiin on lisätty kappaleen sisältöä täydentävä ja tukeva artikkeli vanhojen rakennusten tyypillisistä ongelmakohdista (liite 12), josta on löydettävissä myös tutkimuskohteisiin sopivia huomioita, sekä edelleen ajankohtainen muistilista vanhojen rakennusten kunnostajille (liite 13).

4 LOPUKSI

Tutkimuksen tekoa varjosti kaiken aikaa liiallinen kiire, mikä ei varmasti ole vierasta rakennusinventoinneissa. Tutkimusidea heräsi vasta viime syksyn aikana ja tutkimuskohde tarkentui marraskuun kenttätöiden aikana. Valmistautumisaika ennen kevään kenttätöosuutta oli liian lyhyt alueen ja kohteiden taustojen sisäistämiseen. Haastatteluiden huolelliseen toteutuksen suunnittelemiseen olisi myös tarvittu enemmän aikaa. Tutkimus olisi vaatinut ehdottomasti myös vähintään kolmannen käynnin paikan päällä jo sen takia, että toisella kerralla kerääntyi niin paljon uutta materiaalia johon ei ehtinyt kenttätöiden aikana tutustumaan huolellisesti. Alue ja rakennukset olisi ollut hyvä nähdä uuden materiaalin sisäistämisen jälkeen ja myös täsmentäviä tietoja olisi ollut helpompi käydä läpi ihmisten kanssa kasvotusten valokuvien kanssa.

Tutkimus myös kehittyi ja muovautui koko sen työstämisprosessin ajan. Olisi ollut lisäksi mielenkiintoista syventyä arkistoaineistoihin entistä paremmin, sillä nyt etenkin Finnin talon kohdalla, arkistolöydöt jäivät vähäisiksi. Kiire taas johtui rajauksen epäonnistumisessa siinä mielessä, että tutkimuksesta tuli käytettäviin resursseihin nähden liian laaja. Teknisesti järkevämpää olisi ollut keksittyä vain kahteen rakennukseen, mutta tunsin tärkeäksi saada mukaan kaikki kolme kohdetta paitsi kiireellisen dokumentointitarpeen vuoksi, myös niiden mielenkiintoisen historian vuoksi. Ulkopaiikkakuntalaisuus ja tutkimuksen tekeminen kaukana tutkimusalueesta hankaloittivat kokonaiskuvan muodostamista alueesta ja sen historiasta, mutta antoivat myös etua objektiivisemmalle tarkastelulle. Se vuoksi myös mahdollisesti huomasi asioita, joille paikkakuntalainen saattaa ajan myötä tulla sokeaksi.

DIVE-menetelmä oli mielenkiintoinen uusi työkalu ja vaikka käytinkin sitä hyvin vapaasti soveltaen, se kuitenkin auttoi keskittymään runsaan aineiston kanssa oleellisiin aihealueisiin. Tutkimuksen myötä opin myös haastatteluiden toteuttamisesta sekä niiden huolellisen suunnittelun tärkeydestä. Tutkimuksen myötä opin tuntemaan tärkeäksi kokemaani aluetta entistä paremmin ja laajemmalla alueella, oli myös mielenkiintoista huomata osan tutkimuskohteista linkittyvän omiin sukujuurini. Mahdollisen vanhan Huhmarkosken talon löytyminen tarkoitti myös oman isoäidin äidin lapsuudenkodin löytymistä, jota en osannut tätä ennen edes etsiä.

Haluan lopuksi kiittää mitä lämpimimminkin kaikkia tähän tutkimukseen millä tahansa tavalla mukaan osallistuneita.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1. Kenttätöaineisto, Tapani Anna-Maija, 2021–2022

Arkisto- ja museolähteet

Kansallisarkiston digitaaliset aineistot

Henkikirja. 1809. Va:1. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://digihakemisto.net/item/1756422958/5687020649/142> [viitattu: 12.6.2022].

Henkikirja 1810–1810. Tiedosto 143. Va:2. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5729591318&aineistoId=1756430997> [viitattu: 12.6.2022].

Henkikirja. 1831–1831. Tiedosto 402. Va:24. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5198932671&aineistoId=1756945010> [viitattu:12.6.2020].

Henkikirja. 1903. Va:236. Tiedosto 641. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5633816617&aineistoId=1761890038> [viitattu: 12.6.2022].

Henkikirja. 1907. Va:264. Tiedosto 846. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5634143092&aineistoId=1762419985> [viitattu: 22.6.2022].

Henkikirja. 1917. Va:347. Tiedosto 592. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5637291156&aineistoId=1763944004> [viitattu: 12.6.2022].

Jakso 409. 9192 Tositekirja 1686–1686. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://digihakemisto.net/aineisto/1592604650> [viitattu:12.6.2022].

Rippikirja 1667-1738. IAa:1. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://digihakemisto.net/item/1274858061/6256951947/48> [viitattu:12.6.2022].

Ruodutus ja väenottoluettelot. 1678. Riksarkivet. Saatavissa:

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/A0054887_00812#?c=&m=&s=&cv=811&xywh=2625%2C344%2C2439%2C1140 [viitattu: 30.5.2022].

Tositekirja 1686-1686. Tiedosto 570. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5947982725&aineistoId=1592604650> [viitattu:12.6.2022].

Vaasan läänin maakirja. 1905. Tiedosto 168. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6009905367&aineistoId=765948020> [viitattu: 12.6.2022].

Kansallisarkisto, Vaasa

Ilmoitus kaupparekisteriin. 1896. Kaupparekisteri 1896–1926. Ed 1. Kansallisarkisto. Vaasa.

Ilmoitus kaupparekisteriin. 1898. Kaupparekisteri 1896–1926. Ed 1. Kansallisarkisto. Vaasa.

Ilmoitus kaupparekisteriin. 1900. Kaupparekisteri 1896–1926. Ed 1. Kansallisarkisto. Vaasa.

Kestikievaripäiväkirja. 1906. Kestikievaripäiväkirjat 1906–1908. Hb. Kansallisarkisto. Vaasa.

Kestikievaripäiväkirjat. 1906–1908. Hb. Kansallisarkisto. Vaasa.

Kyyditystä koskevat asiakirjat. 1920–1922. Hd:6. Kansallisarkisto. Vaasa.

Muutos kaupparekisteriin. 1898. Kaupparekisteri 1896–1926. Ed 1. Kansallisarkisto. Vaasa.

Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Asuntojen ulkomaalauksesta. 1929. *Kauhava* 15.8.1929. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1548173?term=Etel%C3%A4pohjalainen&term=tupa&page=1> [viitattu: 11.6.2022].

Ei kaloja vaan kantoja. 1927. *Suomen kuvalehti* 4.6.1927. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/878000?page=29> [viitattu: 12.6.2022].

Itsemurha Kauhavalla. 1900. *Pohjalainen* 2.1.1900. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/550243?page=5> [viitattu: 11.6.2022].

Kauhavalaisia teollisuuslaitoksia. 1928. *Kauhava* 14.06.1928. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1548106?page=4> [viitattu: 12.6.2022].

Kauhavan nahkatehdas Annala & Kump. 1931. *Suomen virallinen lehti* 14.4.1931. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1920159?page=4> [viitattu: 12.6.2022].

Kauhavan nuorisoseurapiiri. 1936. *Kauhava* 6.2.1936. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2016325?term=Jussi%20Huhmarkoski&page=2> [viitattu:11.6.2022].

Kauhavan Ylikylästä. 1907. *Vaasa* 15.8.1907. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/778173?page=3> [viitattu:11.6.2022].

Kestikievarit. 1915. *Vaasa* 23.2.1915. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1335053?page=2> [viitattu: 11.6.2011].

Kestikievarit Kauhavalla. 1910. *Ilkka* 29.1.1910. Kansalliskirjaston digitoidut

aineistot. Saatavissa:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/632876?term=Ylikyl%C3%A4n%20kestikiewari&page=3> [viitattu: 11.6.2022].

Myyty kauppaliike. 1898. *Pohjalainen* 17.9.1898. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/548302?term=Myyty%20kauppaliike&term=M.%20Passiniemi&page=3> [viitattu: 11.6.2022].

Niemen postiaseman nimi. 1928. *Kauhava* 23.2.1928. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1548194?term=Niemen%20postiaseman%20nimi&page=2> [viitattu: 11.6.2022].

Ylikylän koulu. 1926. *Ilkka*. 28.10.1926. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot.

Saatavissa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1536406?page=6> [viitattu:11.6.2022].

Ylikylän nuorisoseuran vuosikokous. 1935. *Kauhava* 10.10.1935. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2016308?term=Jussi%20Huhmarkoski&page=4> [viitattu:11.6.2022].

Kansanperinteen arkisto, Tampere.

Erkki Ala-Könnin kuva-arkisto, kuvanumerot 26 & 29.

Maanmittauslaitos

Digitoitu ilmakuva-arkisto, kuvanumerot 2, 12, 13, 20, 32, 38 & 39.

Seinäjoen museo

Jussi Karjanlahden kuva-arkisto, kuvanumerot 4, 22, 23, 30 & 34.

Väinö Tuomaalan kuva-arkisto.

Suomen ilmavoimamuseon kuva-arkisto

Kuvanumerot 11, 17, 19, 28 & 37. Liitte 10.

Yksityiset kotiarkistot

Alppinen, M. Kotiarkisto. *Liike alkoi 1898*. S.a. Teksti valokuvan (kuva 25) takana. Kuvanumerot 15, 16 & 25.

Finni, E. Kotiarkisto. Selvitys Finnin tilasta 19.4.2022. Kuvanumerot 6 & 35.

Liukko, A. Kotiarkisto. Kuvanumero 33.

Pesola, L. Kotiarkisto. Kuvanumero 14.

Karttalähteet

Kalmberg, G. 1856. Kalmbergin kartasto R IIIa : List 3. JYX-julkaisuarkisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/6820> [viitattu: 12.6.2022].

Maanmittauslaitos. 1898.

Maanmittauksen ylihallitus 1900–1903. Kansallisarkisto. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6030087776&aineistoId=2390939301> [viitattu: 12.6.2022].

JYX-julkaisuarkisto 1853. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/24018> [viitattu: 12.6.2022].

Uhmin, P. 1708a. Maakirjakartta. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto. Vanhakartta. Saatavissa: <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/item/48868> [viitattu: 11.6.2022].

Uhmin, P. 1708b. Maakirjakartta. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. E26:46/1 Ylikylä. Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6286599660&aineistoId=2535398331> [viitattu: 11.6.2022].

Haastattelut ja tiedonannot

tekijän hallussa, osa haastatteluista tallennetaan Seinäjoen museon kokoelmiin

Alppinen, E. 2022. Alppisen talon entinen asukas. Kauhava. Haastattelu 23.3.2022.

Alppinen, M. 2022. Alppisen talon omistaja. Ilmajoki. Haastattelu 25.3.2022.

Autio, H. 2022. Huhmarkosken sukua. Korttesjärvi. Puhelinkeskustelut 2022.

Autio, P. 2022. Huhmarkosken talon omistaja. Korttesjärvi. Sähköpostihaastattelu 20.3.2022.

Aro, E. 2022. Tutkimusalueen hyvin tunteva, sukututkija. Kauhava. Haastattelu 26.3.2022.

Hallasmaa, J. Ylitarkastaja, Etelä-Pohjanmaan ELY. Sähköpostikeskustelu 15.2.2022.

Honkala, I. 2022. Alppisen talon entinen asukas. Kauhava. Kirjehaastattelu 2022.

Ikola, P. 2022. Ylikylän asukas. Kauhava. Kirjehaastattelu 2022.

Kankaanpää, P. Ylikylän asukas. Kauhava. Haastattelu 23.3.2022.

Lehtimäki, A. Seinäjoen museon rakennustutkija. Sähköpostikeskustelu 16.2.2022 & 21.4.2022. Sisältää Susanna Tyrväisen tiedonannon.

Mäkelä, M. Tohtorikoulutettava, Ruralia-instituutti. Sähköpostikeskustelu 2.4.2022.

Mäkinen, L. Alppisen talon entinen asukas. Kauhava. Haastattelu 23.3.2022.

Pelkola, A. 2022. Huhmarkosken sukua. Kauhava. Haastattelu, toteutus Autio, H. & Autio, P. 2022.

Pelkonen, A. 2022. Huhmarkosken talon entinen asukas. Kauhava. Haastattelu, toteutus Autio, H. & Autio, P. 2022.

Renko, A. 2022. Huhmarkosken sukua. Kauhava. Haastattelu 23.3.2022.

Rintala, A. 2022. Finnin talon omistaja. Kauhava. Haastattelu 22.3.2022.

Rintala, E. 2022. Kauhavan entinen asukas. Vaasa. Sähköpostikeskustelu 2022.

Saarikoski, H. 2022. Ylikylän entinen asukas. Kauhava. Sähköpostikeskustelu 2022.

Saarikoski, J. 2022. Ylikylän entinen asukas. Kauhava. Sähköpostikeskustelu 2022.

Tapani, P. 2022. Ylikylän entinen asukas. Utti. Haastattelut 2021–2022.

Tikkala, A. 2022. Ylikylän asukas. Kauhava. Haastattelu 22.3.2022.

Välimäki, L. 2022. Ylikylän asukas. Kauhava. Haastattelu 22.3.2022.

Havainnointi Kauhavan Ylikylässä

AMT 2021

AMT 2022

Kuvalähteet

tekijän ottamat valokuvat tallennetaan Seinäjoen museon arkistoon

Tapani, A. 2021–2022. Kuvanumerot 18, 21, 27. Liitte 11.

Sosiaalinen media

Olipa kerran Kauhava -ryhmä. 2014. Facebook. Erkki Finnin julkaisujen kommentit.

2. Kirjallisuus ja artikkelit

Alanen, A. 1957. *Suomen maakaupan historia*. Helsinki : Kauppiaitten kustannus Oy.

Ala-Könni. 1958. Kansanlaulut. Teoksessa Kopisto, A. (toim.) *Kyrönmaa XI. Vanhaa ja uutta Kauhavaa*. Helsinki: Etelä-Pohjalainen Osakunta.

Ala-Kulju, R., Lahdensuo, J., Laukkonen, I., Leinonen, A., Rantoja, W., Toivonen, A., Vuorinen, V. & Tuomaala, V. (toim.) 1963. *Eteläpohjalaisia elämäkertoja A-L*. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.

Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Andersson, P. 2003. *Rakennusinventoinnin opas*. Jyväskylä: Keski-Suomen museo.

Aro, E. 2020. *Hannuksela-Finni-Huhmarkoski -suku*. Omakustanne.

Asplund, A. 1983. *Eteläpohjalaisia kansanlauluja. Koonnut Toivo Kuula 1907*. Helsinki: SKS.

Dahlbacka, C. et al. (toim.) 1997. *Kotiseutumme Alahärmä – Kauhava – Ylihärmä 1997*. Kruunupyy: Botnia-Foto.

Enges, P., Heimo, A., Mahlamäki, T. & Virtanen, T. 2015. Tila, paikka ja ympäristö. Teoksessa Kouri, J. (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turku: Turun yliopisto, folkloristiikka, kansatiede ja uskontotiede.

Grönroos, S. 1955. Kauhavan postitoimipaikat. *Kauhavan joulu*.

Hänninen, K., Kouri, J., Kyyrö, J., Tolonen, P. & Virtanen, T. 2015. Opintopoluilta työelämään. Teoksessa Kouri, J. (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turku: Turun yliopisto, folkloristiikka, kansatiede ja uskontotiede.

Härö, E. & Kaila, P. 1976. *Pohjalainen talo. Rakentajan opas*. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto.

Jonasson, F.; Kivialho, A. & Kivialho, K. (toim.) 1933. *Suomen maatilat V. Oulun ja Vaasan läänit*. Porvoo: WSOY.

Kaakinen, E. 2020. Kyläläiset eivät suostuneet kuoliniskuun, vaan ostivat yhdellä eurolla sisäilmaongelmaisen koulunsa. *Yle uutiset* 25.2.2020. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11219055> [viitattu:11.6.2020].

Kaila, P. 2007. *Talotohtori. Rakentajan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.

Kaila, P., Pietarila, P. & Tomminen, H. 1987. *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*. Helsinki: Rakentajain Kustannus Oy.

Kivilaakso, A. 2010. *Rakennusperintö suojelun kohteena*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo. Saatavissa: <https://www.mfa.fi/wp-content/uploads/2019/12/Rakennussuojelu.pdf> [viitattu:8.6.2022].

Kokko, M. 2018. *Pohjalaistalon korjausrakentamisen monet haasteet*.

- Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
- Korhonen, T. & Eskelinen, J. 2011. *Suomalainen ikkuna*. Vantaa: Moreeni.
- KUOMA. S.a. Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisterikoulutus. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/mutku/oppiaineet/kuoma> [viitattu: 11.6.2022].
- Koskimäki, V. Härmän Kustaa. 1970. Kitu-Finni Kauhavalta. *Vaasa* 15.8.1970. Kulttuuriympäristön analyysi. *Opas DIVE-menetelmän käyttöön*. 2013. Helsinki: Museovirasto. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/opas-dive-menetelman-kayttoon.pdf> [viitattu: 9.6.2022].
- Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43197/Kulttuuriymp%C3%A4rist%C3%B6strategia_2014.pdf?sequence=1 [viitattu: 9.6.2022].
- Lagerstam, L. 2013. Esimodernin esineen jäljillä. Teoksessa Nivala, A. & Mähkä, R. (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: Turun yliopisto, kulttuurihistoria.
- Laine, M. & Orrenmaa, A. 2012. *Rakkaat vanhat puutalot. Säilyttäjän opaskirja*. Helsinki: Otava.
- Lounatvuori, I. & Putkonen, L. 2001. *Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Helsinki: Ympäristöministeriö & Museovirasto.
- Lähiluku. 2022. Tieteen termipankki. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:l%C3%A4hiluku> [viitattu: 9.6.2022].
- Mäkelä, M. & Riukulehto, S. 2016. *Komeat pohjalaistalot*. Helsinki: Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Paulaharju, S. 1933. *Härmän aukeilta*. Porvoo: WSOY.
- Pietiläinen, T. 1999. *Kauhavan historia 1*. Kauhava: Kauhavan kaupunki.
- Pietiläinen, T. 1998. *Kauhavan historia 2*. Kauhava: Kauhavan kaupunki.
- Rakennusperintöstrategia. 2001. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Rinne, H. 2016. *Perinnemestarin tyylikirja. Talon osat aikakausittain 1700–1970*. Helsinki: WSOY.
- Rossi, L. 2013. Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa Nivala, A. & Mähkä, R. (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: Turun yliopisto, kulttuurihistoria.
- Ruotsala, H. 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – Kansatieteilijä kentällä. Teoksessa Korkiakangas, P., Olsson, P. & Ruotsala, H. (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos Ry.
- Saarikoski, J. 2001. *Ylikylän vanhaa asutusta ja asukkaita*. Koottu Kustaa Saarikosken muistelmien pohjalta. Kauhava.
- Salo, A. (toim.) 1978. *Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita Vaasan läänissä*. Vaasa: Vaasan läänin seutukaavaliitto.
- Sippola, M. 1958. Kauhavan puukkoteollisuuden alkuvaiheita. Teoksessa

- Kopisto, A. (toim.) *Kyrönmaa XI. Vanhaa ja uutta Kauhavaa*. Helsinki: Etelä-Pohjalainen Osakunta.
- Tapani, A. 2019. *Niemen kartano. Eteläpohjalaisen maatalan rakennushistoriaselvitys*. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Restaurointi.
- Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. 2013. *Mitä on kulttuuriperintö?* Helsinki: SKS.
- Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. 2013. Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. Teoksessa Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. (toim.) *Mitä on kulttuuriperintö?* Helsinki: SKS.
- Tuuri, A. 1982. *Pohjanmaa*. Helsinki: Otava
- Tyrväinen, S. 2020. *Kaupunki suurena museona. Seinäjoen inventoitu rakennuskanta historian representaationa*. Museologian maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
- Vilppula, H. 1958. Kansatieteellisen tutkimuksen alkuvaiheita Kauhavalla. Teoksessa Kopisto, A. (toim.) *Kyrönmaa XI. Vanhaa ja uutta Kauhavaa*. Helsinki: Etelä-Pohjalainen Osakunta.
- Vilkuna, J. 2015. Kulttuuriperintö ja yhteiskunnalliset muistifunktiot. Teoksessa Heiskanen, I., Kangas, A. & Mitchell, R. (toim.) *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö*. Helsinki: Tietosanoma.
- Vilkuna, J. 2021. Museologian vaiheita. Teoksessa Kinanen, P. (toim.) *Museologia tänään*. Helsinki: Museoliitto.
- Vilkuna, J. 2021. Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksessa Kinanen, P. (toim.) *Museologia tänään*. Helsinki: Museoliitto.
- Vuolle, V. 1979. Kauhavan asutuksen vaiheita. *Kauhavan joulu*.
- Vuolle-Apiala, R. 2006. *Hirsitalo ennen ja nyt*. Vantaa: Moreeni.
- Vuolle-Apiala, R. 2010. *Hirsitalon kunnostaminen*. Vantaa: Moreeni.
- Vuorela, T. 1949. *Kyrönmaa VI. Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset*. Helsinki: Etelä-Pohjalainen Osakunta.

3. Liitteiden lähteet

- Finni, E. 2022. Kauhavan Ylikylän asutusalueen nimiä 17.5.2022.
- Huhmarkosken postinumeroalue 2015 ja 2021. 2022. Kauhavan kaupunki.
- Ilmakuva Kauhavan Ylikylä. 1948. Maanmittauslaitos.
- Ilmakuva Kauhavan Ylikylä. 2021. Maanmittauslaitos.
- Ilmakuva Kauhavan Ylikylästä. S.a. Suomen ilmavoimamuseo.
- Ilmakuva Kauhavan Ylikylästä. S.a. Suomen ilmavoimamuseo.
- Kaila, P. 2007. *Talotohtori*. Helsinki: WSOY
- Kauppias Oskari Alppinen 60-vuotias. 1936. Kauhava 22.10.1936. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2016362?page=3> [viitattu: 12.6.2020].
- Konttinen, J. 2022. Seitsemän tapaa pilata vanha talo. *Helsingin sanomat* 23.1.2022.
- Kyyditystä koskevat asiakirjat 1920–1922. Hd 6. Kansallisarkisto. Vaasa.
- Lapuan kihlakunnan kartta. Maanmittauksen ylihallitus 1900–1903. Kansallisarkisto.

Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6030087776&aineistoId=2390939301> [viitattu:12.6.2022].

Maanviljelijä Juha Huhmarkoski. 1933. *Kauhava* 23.3.1933. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Saatavissa:

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1859566?page=3> [viitattu: 12.6.2022].

Maanviljelijä Vihtori Finni. 1959. *Kauhava* 15.10.1959.

Tapani, A. 2022. Alppisen päärakennus. *Kauhava* 22.3.2022.

Tapani, A. 2022. Finnin päärakennus. *Kauhava* 22.3.2022.

Tapani, A. 2022. Huhmarkosken päärakennus. *Kauhava* 22.3.2022.

Tapani, A. 2022. Tiedote tutkimuksesta 18.3.2022. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

Tapani, A. 2022. Tietosuojailmoitus 18.3.2022. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Tutkimusalue: Ylikylän alue sinisellä, katkoviivalla keskeisin Ylikylä, tutkimuskohteet punaisella. Maanmittauksen ylihallitus 1900–1903. Kansallisarkisto.

Saatavissa:

<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6030087776&aineistoId=2390939301> [viitattu: 12.6.2022].

Kuva 2. Ylikylän asutuksen eteneminen: 1 Perttula, 2 Finni, 3 Lahti, 4 Ylitalo, 5 Huhmarkoski, 6 Saarikoski, 7 Niemi ja 8 Kari. Maanmittauslaitos. 1948.

Kuva 3. Nykyään Kallion kauppana tunnettu rakennus Toivo Finnin aikoihin n. 1930-luvun lopulla. Antila, O. (toim.) 1981. *Perinnealbumi. Etelä-Pohjanmaa*. Kuopio: Kymi-kustannus Oy. (Jussi Perttulan arkistosta)

Kuva 4. Ylikylän kansakoulu. Karjanlahti, J. S.a. Seinäjoen museo.

Kuva 5. Ylikylän jugendhenkinen nuorisoseurantalo 1920-luvulla. Antila, O. 1981. *Perinnealbumi. Etelä-Pohjanmaa*. Kuopio: Kymi-kustannus Oy. (Manda Kovasen arkistosta)

Kuva 6. Ylikylän keskusalue/Saarikosken taloalue. Finni, E. 2017.

Kuva 7. Karttoja Huhmarkosken taloalueesta vuosilta 1853, 1856 ja 1903. JYX-julkaisuarkisto 1853. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/24018> [viitattu: 12.6.2022].

Kuva 8. Karttoja Huhmarkosken taloalueesta vuosilta 1853, 1856 ja 1903. Kalmberg, G. 1856. Kalmbergin kartasto R IIIa : List 3. JYX-julkaisuarkisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/6820> [viitattu: 12.6.2022].

Kuva 9. Karttoja Huhmarkosken taloalueesta vuosilta 1853, 1856 ja 1903. Maanmittauksen ylihallitus 1900–1903. Kansallisarkisto. Saatavissa: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6030087776&aineistoId=2390939301> [viitattu: 12.6.2022].

- Kuva 10. Huhmarkosken talojen paikat vuosina 1707, 1935, 1948 ja 2010-l. Uhmin, P. 1708. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. E26:46/1 Ylikylä. Saatavissa: <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/item/48868> [viitattu: 12.6.2022].
- Kuva 11. Huhmarkosken talojen paikat vuosina 1707, 1935, 1948 ja 2010-l. Suomen ilmavoimamuseo. 1935.
- Kuva 12. Huhmarkosken talojen paikat vuosina 1707, 1935, 1948 ja 2010-l. Maanmittauslaitos. 1948.
- Kuva 13. Huhmarkosken talojen paikat vuosina 1707, 1935, 1948 ja 2010-l. Maanmittauslaitos. 2010-l.
- Kuva 14. Ystävykset Erkki Niemi ja Johannes eli Jussi Huhmarkoski. Leena Pesolan kotiarkisto. S.a.
- Kuva 15. Mahdollisesti Juho Huhmarkoski eli *kevari* Jussi Huhmarkosken talon edessä. Matti Alppisen kotiarkisto. S.a.
- Kuva 16. Huhmarkosken talon julkisivua. Matti Alppisen kotiarkisto. S.a.
- Kuva 17. Oletettu vanha Huhmarkosken talo. Kuva suurempana liitteissä. Suomen ilmavoimamuseo. S.a.
- Kuva 18. Huhmarkosken talo maaliskuussa 2022. Tapani, A. 22.3.2022.
- Kuva 19. Huhmarkosken pihapiirit 30-l. ja 1948. Suomen ilmavoimamuseo. S.a.
- Kuva 20. Huhmarkosken pihapiirit 30-l. ja 1948. Maanmittauslaitos. 1948.
- Kuva 21. Huhmarkosken vuonna 1941 valmistunut tiilinavetta vanhan ulkorakennuksen jatkeena. Tapani, A. 22.3.2022.
- Kuva 22. Oskari Alppisen lapset: Esteri, Armas, Eino ja Alma sekä Paavo. Karjanlahti, J. S.a. Seinäjoen museo.
- Kuva 23. Oskari Alppisen lapset: Esteri, Armas, Eino ja Alma sekä Paavo. Karjanlahti, J. S.a. Seinäjoen museo.
- Kuva 24. Alppisen kaupassa tiskin takana Jalmari ja Väinö 1914. Pietiläinen, T. 1999. *Kauhavan historia 1*. Kauhava: Kauhavan kaupunki. (Eila Haapojan arkistosta)
- Kuva 25. Vanhin Alppisen kaupparakennuksesta löytynyt kuva. Matti Alppisen kotiarkisto. S.a.
- Kuva 26. Tmi Oskar Alppisen kauppapuoti 1950-luvulla. Ala-Könni, E. 1957. Tampereen yliopiston kansanperinteen arkisto.
- Kuva 27. Alppisen kaupparakennus marraskuussa 2021. Tapani, A. 3.11.2021.
- Kuva 28. Alppisen pihapiiriä arviolta 1930-luvulla. Suomen ilmavoimamuseo. S.a.
- Kuva 29. Vihtori Finni. Erkki Ala-Könnin kokoelma. S.a. Tampereen yliopiston kansanperinteen arkisto.
- Kuva 30. Finnin kuuluisa kantokasa. Päärakennus taustalla. Karjalahti, J. 1927. Seinäjoen museo.
- Kuva 31. Finnin tilan päärakennus ja pihapiiriä 1898 ja 1948. Maanmittauslaitos. 1898.
- Kuva 32. Finnin tilan päärakennus ja pihapiiriä 1898 ja 1948. Maanmittauslaitos. 1898.

Kuva 33. Ryhmäkuva Finnin päärakennuksen nurkalta arviolta 1920-luvulta. Aune Liukon kotiarkisto. S.a.

Kuva 34. Suurennos kantokasakuvasta vuodelta 1927. Karjanlahti, J. 1927. Seinäjoen museo.

Kuva 35. Finnin päärakennus vuonna 2015. Finni, E. 17.5.2015.

Kuvat 36. Finnin tilan pihapiirin muutos 1898–2010-l. Maanmittauslaitos. 1898.

Kuva 37. Finnin tilan pihapiirin muutos 1898–2010-l. Suomen ilmavoimamuseo. S.a.

Kuva 38. Finnin tilan pihapiirin muutos 1898–2010-l. Maanmittauslaitos. 1948.

Kuva 39. Finnin tilan pihapiirin muutos 1898–2010-l. Maanmittauslaitos. 2010-l.

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelurunko

SUHDE RAKENNUKSEEN

Kertokaa ensin vähän itsestänne ja siitä, mikä on suhteenne rakennukseen/rakennuksiin.

Jos olette asuneet talossa, niin mihin ajankohtaan ja kuinka kauan?

Miten kauan olet asunut alueella?

Onko sukujuuret alueella?

RAKENNUKSEN HISTORIA

Rakennushistoria:

Mitä tiedätte rakennuksen/rakennusten rakennushistoriasta?

(talon perustamisesta, sen kokemista muutoksista esim. korjauksista ja remonteista niin julkisivun, sisätilojen kuin pihapiirin osalta, asumattomaksi jäämisen ajankohdasta ja sen syistä)

Rakennusten tyhjilleen jäännin ajankohta?

Miksi rakennukset ovat jääneet tyhjilleen?

Mitä muistatte rakennuksen sisätiloista?

Tai huonekaluista? (oliko pohjalaistaloille ominaisia huonekaluja, kuten seinänvieruspenkkejä, erilaisia kookkaita kaappeja/hyllyjä, kokkasänkyjä, uunimuuri)

Rakennuksen toimintahistoria:

Mitä tiedätte rakennuksen/rakennusten toiminnasta ja käytöstä eri aikakausina?

Miten rakennuksen/rakennusten toiminta on muuttunut?

Rakennuksen omistaja- ja asukashistoria:

Mitä tiedätte rakennuksen/rakennusten entisistä omistajista ja asukkaista?

Rakennukseen liittyvät muistot, tapahtumat ja tarinat:

Kertokaa mitä tahansa haluamianne muistoja, tapahtumia ja tarinoita rakennuksiin liittyen. Ne voivat olla hyvinkin arkisia, niin hyviä kuin huonojakin.

Ja jos olette asuneet kyseisissä rakennuksissa, niin:

Millainen rakennus oli asua?

Mistä erityisesti piditte ja/tai ette pitäneet rakennuksessa?

RAKENNUKSEN NYKYTILA

Mitä ajatuksia teillä on rakennuksen/rakennusten nykytilasta?

RAKENNUKSEN TULEVAISUUS

Mitä ajatuksia teillä on rakennuksen/rakennusten tulevaisuudesta?

Tiedätkö kyläläisten ajatuksia tai näkemyksiä rakennuksen/rakennusten tulevaisuudesta?

Mitä ajatuksia teissä herättää, jos rakennus/rakennukset katoaisivat maisemasta?

Jos olette rakennuksen omistaja, niin:

Mitkä ovat suunnitelmanne rakennuksen varalle?

Koetteko vanhan rakennuksen mahdollisuutena vai taakkana?

Mitä ajattelette rakennussuojelusta, koetteko sen positiivisena asiana vai rajoitteena?

Jos suunnitelmissa rakennusten kunnostaminen: Tiedätkö mistä löytää tietoa tai osajia vanhan rakennuksen kunnostamiseen?

RAKENNUKSEN MERKITYS

Miten kuvailisitte rakennuksen/rakennusten merkitystä itsellenne?

Onko se muuttunut eri aikakausina?

Mitä tunteita rakennukset herättävät?

Mitkä asiat koette rakennuksessa/rakennuksissa arvokkaiksi?

Tiedätkö mitä rakennus/rakennukset merkitsevät tai ovat merkinneet kyläläisille?

Miten rakennukset mielestänne kuvaavat tai edustavat Ylikylää?

Kuuluvatko rakennukset mielestäsi olennaisesti Ylikylään?

Mitkä esimerkkikohteet te olisitte valinneet kuvaamaan Ylikylän olemusta, historiaa ja kulttuuriperintöä? Ja miksi?

Mitkä ovat niitä rakennuskohteita joita ilman Ylikylä ei ole Ylikylä? Onko jonkin rakennuksen katoaminen harmittanut erityisen paljon? Mitkä ovat kotiseutukokemuksen kannalta ratkaisevia rakennuksia?

SANA ON VAPAA

Kertokaa, jos teillä tulee vielä mieleen jotain, mitä haluaisitte aiheesta kertoa.

Myös yleisesti Ylikylään liittyviä asioita voi tässä kohtaa tuoda esiin.

Ylikylä ennen ja nyt, miten se on muuttunut?

LIITE 2/1

Tiedote tutkimuksesta

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

MUSIIKIN, TAITEEN JA
KULTTUURIN
TUTKIMUKSEN LAITOS

Pvm 18.3.2022

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

Maisterintutkielma: *”Kulttuuriympäristönä Kauhavan Ylikylä – vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvojen jäljillä”*

Rekisterinpitäjä: **Anna-Maija Tapani (maisterintutkielman tekijä)**

Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tarkastellaan Kauhavan Ylikylän joenvarren alueen jäljellä olevaa vanhaa rakennuskantaa ja tutkitaan rakennusten kulttuuriperintöarvoja. Tutkittavat esimerkkikohteet ovat Huhmarkosken, ~~Alppiisen~~ ja Finnin talot.

Keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

- **Mitä tutkittavat rakennuskohteet kertovat Kauhavan Ylikylän kulttuurihistoriasta?**
- **Miten tutkittavien rakennuskohteiden kulttuuriperintöarvo muodostuu?**

Kerättyä aineistoa tullaan käyttämään Anna-Maija Tapanin maisterintutkielmassa *”Kulttuuriympäristönä Kauhavan Ylikylä – vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvojen jäljillä”*. Sinua pyydetään tutkimukseen, koska olet tutkittavien rakennuskohteiden omistaja/asunut kohteissa/asut tai olet asunut Kauhavan Ylikylässä/tunnet alueen ja sen historiaa. Tietosi tai aineistosi tutkimuskohteista voivat olla arvokasta rakennusten historian selvittämisen kannalta sekä niiden kulttuurihistoriallisten arvojen ja merkitysten määrittelyssä.

Tutkimukseen osallistumisella tarkoitetaan tässä tapauksessa **osallistumista haastatteluun ja/tai rakennuskohteisiin liittyvän arkistoaineiston (esim. valokuvat) tarjoamista tutkimuskäyttöön**. Lisäksi rakennusten omistajilta pyydetään lupa kohteiden valokuvaamiseen. Haastatteluaineisto ja rakennuskohteista otetut valokuvat on tarkoitus tallentaa Seinäjoen museon tutkimuskokoelmaan. Lupalaput liitteinä.

Haastatteluiden lisäksi tutkimusta varten kerätään aineistoa erilaisista kirjallisista lähteistä ja arkistomateriaaleista sekä havainnoimalla tutkittavaa aluetta ja rakennuskohteita.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumistasi. Liitteenä olevassa tietosuojailmoituksessa kerrotaan henkilötietojen käsittelystä.

Y-tunnus:
02458947
Sähköposti:
etunimi.sukunimi@ju.fi

Puhelin:
(014) 260 1211
Faksi:
(014) 260 1021

Jyväskylän yliopisto
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto
www.jyu.fi

LIITE 2/2

Tiedote tutkimuksesta

2 (2)

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit milloin tahansa kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen.

Jos haluat osallistua tutkimukseen (haastattelu ja/tai valokuva-aineisto) voit olla yhteydessä sähköpostitse: annamaijatapani@hotmail.com tai puhelimitse: 0408251598

Tutkimuksen kulku

Haastatteluissa pyritään keräämään tutkittavista rakennuskohteista historiatietoa niin rakennus-, käyttö- kuin asukashistoriankin osalta, mutta erittäin tärkeässä osassa ovat myös rakennuksiin liittyvät muistot, tarinat ja kokemukset.

Haastatteluun voi osallistua kasvotusten, jolloin haastattelut tallennetaan äänitallenteiksi. Haastatteluun voi osallistua myös kirjallisesti sähköpostitse tai kirjeitse.

Haastattelut pyritään järjestämään maaliskuun 2022 aikana, tarkemmasta ajankohdasta tiedotetaan erikseen. Kirjalliset vastaukset toivotaan saapuvaksi huhtikuun 2022 aikana. Myös rakennuskohteiden valokuvaus pyritään toteuttamaan maaliskuun 2022 aikana.

Mahdollisia valokuva- tai muita arkistoaineistoja pyritään keräämään haastattelukäyntien yhteydessä.

Osallistujat saavat mahdollisuuden tutustua etukäteen alustaviin kysymyksiin, jotka lähetetään tutkimukseen osallistujille joko sähköpostitse tai kirjeitse. Mahdollisia tarkentavia kysymyksiä voidaan esittää haastattelutilanteessa tai myöhemmin puhelimitse tai sähköpostitse.

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat haitat ja epämukavuudet

Tutkimukseen osallistumisesta ei aiheudu Sinulle mitään riskejä, haittoja tai epämukavuuksia.

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota, eikä siihen osallistumisesta aiheudu Sinulle kustannuksia. Tutkimus tehdään opinnäytetyönä, eikä sillä ole ulkopuolisia rahoittajia.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu maisterintutkielma, joka julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa: <https://jyx.jyu.fi/>

Tutkimuksen valmistumisesta ilmoitetaan tutkimukseen osallistuneille tekijän toimesta.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Anna-Maija Tapani sähköposti: annamaijatapani@hotmail.com, puh: 040 8251598

LIITE 3/1

Tietosuojailmoitus

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

MUSIIKIN, TAITEEN JA
KULTTUURIN
TUTKIMUKSEN LAITOS

18.3.2022

Kuvaus henkilötietojen käsittelystä tieteellisessä tutkimuksessa (tietosuojailmoitus EU (679/2016))

Tutkimuksessa ”Kulttuuriympäristönä Kauhavan Ylikylä – vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvojen jäljillä” käsiteltävät henkilötiedot

Haastatteluiden avulla kerättyjä tietoja käytetään Anna-Maija Tapanin maisterintutkielman ”Kulttuuriympäristönä Kauhavan Ylikylä – vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvojen jäljillä” aineistona. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, mitä tutkittavat rakennukset kertovat Kauhavan Ylikylän kulttuurihistoriasta sekä miten ja mistä tekijöistä Ylikylän vanhan rakennuskannan kulttuuriperintöarvo muodostuu.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: nimi, sähköpostiosoite, osoite tarvittaessa, puhelinnumero, äänitallenne tai kirjalliset vastaukset, haastattelumuistiinpanot, mahdolliset valokuvat liittyen tutkittaviin rakennuskohteisiin.

Tiedote ja tietosuojailmoitus on lähetetty sähköpostin liitetiedostona tai kirjeitse haastattelupyynnön sekä alustavien haastattelukysymysten mukana.

Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tutkimuksessa/arkistoinnissa

Käsittely on tarpeen tieteellistä tutkimusta varten ja se on oikeasuhtaista, sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden (tietosuojain 4 §:n 3 kohta). Tutkimustulokset ovat julkisesti saatavilla yliopiston julkaisuarkistosta (JYX).

Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA-alueen ulkopuolelle.

Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksen aikana henkilötiedot ovat vain tutkimuksen tekijän käytössä.

Tutkimukseen osallistuvien nimet julkaistaan maisterintutkielmassa **vain** heidän suostumuksellaan.

Tutkimukseen osallistuvien nimillä viitataan tarvittaessa **vain** tutkimuskohteiden historiaa käsittelevissä osuuksissa.

Muita aiheita (esim. muistoja, tarinoita, kokemuksia, mielipiteitä) käsiteltäessä **ei** tulla maisterintutkielmassa viittaamaan nimillä.

LIITE 3/2

Tietosuojailmoitus

2 (3)

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot suojataan

Tietoja käsitellään tietoturvallisesti tutkimuksen aikana vain tutkijan omasta toimesta ja tutkijan omalla tietokoneella sekä tallennuslaitteilla.

HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY TUTKIMUKSEN PÄÄTTÄMISEN JÄLKEEN

Rekisterinpitäjän/maisterintutkielman tekijän hallussa olevat haastatteluaineistot sekä mahdolliset muut arkistoaineistot henkilötietoineen hävitetään tietoturvallisesti maisterintutkielman valmistuttua keväällä/kesällä 2022.

Tutkimukseen osallistuneiden suostumuksella haastatteluaineistot sekä tutkittavista rakennuskohteista otetut valokuvat tallennetaan Seinäjoen museon tutkimuskokoelmaan. Tutkimusaineiston tunnistustiedoissa mainitaan osallistuneen nimi, mikäli osallistuneet myöntävät tähän luvan.

Kerättyä tutkimusaineistoa voivat käyttää museon omat tutkijat sekä erillisen, vain tähän aineistoon tarkoitetun tutkimusluvan saaneet. Kerättyä aineistoa voidaan käyttää museon näyttely- ja julkaisutoiminnassa (myös verkkonäyttelyissä tai -julkaisuissa). Aineiston käyttäjä vastaa siitä, että aineistoa ei käytetä haastateltavaa tai hänen omaisiaan loukkaavassa tai vahingoittavassa tarkoituksessa.

Rekisterinpitäjä(t) ja tutkimuksen tekijät

Tämän tutkimuksen rekisterinpitäjä on:

Maisterintutkielman suorittaja ja yhteyshenkilö: Anna-Maija Tapani, maisteriopiskelija,
annamaijatapani@hotmail.com, 040 8251598

Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Henkilötietojen luovuttajan oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsittelyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

LIITE 3/3

Tietosuojailmoitus

3 (3)

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeutettuun etuun. Tällöin yliopisto ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää oikeutesi.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

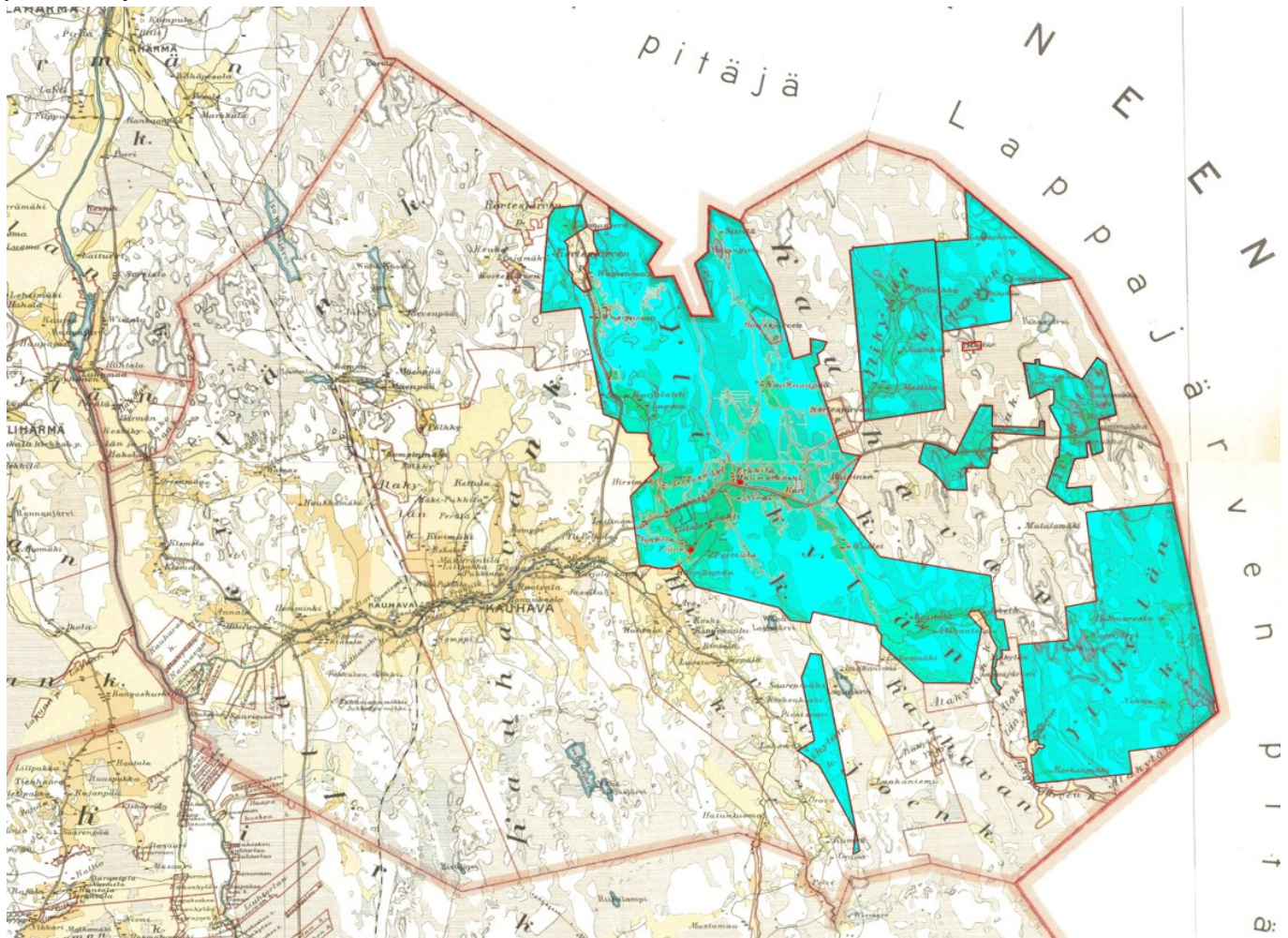
Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>

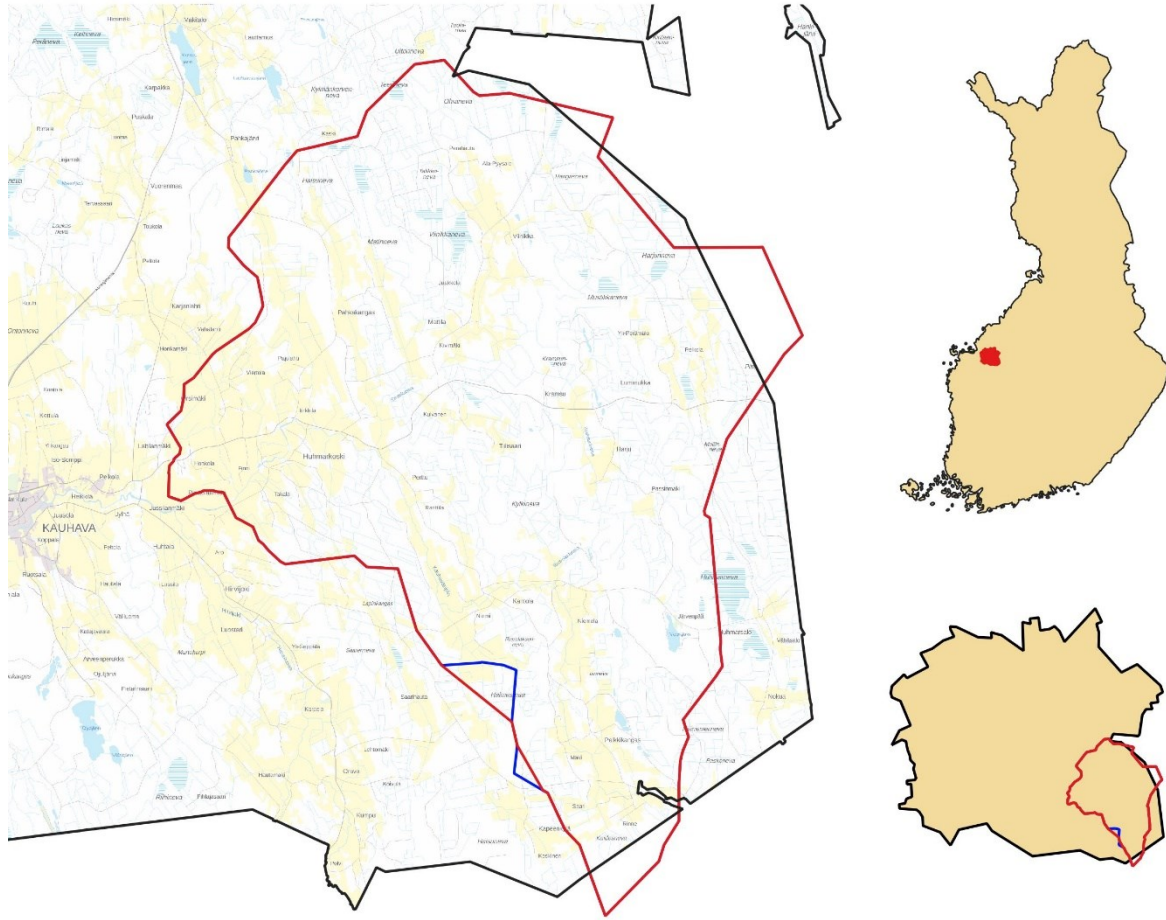
LIITE 4

Kauhavan Ylikylän kylärajat 1903. Punaiset ääri viivat Kauhavan rajat, sinisellä pohjalla Ylikylän alue.

LIITE 5

Huhmarkosken postinumeroalue 2015 ja 2021

- Kauhava
- ▭ Huhmarkoski postinumeroalue 2021
- ▭ Huhmarkoski postinumeroalue 2015

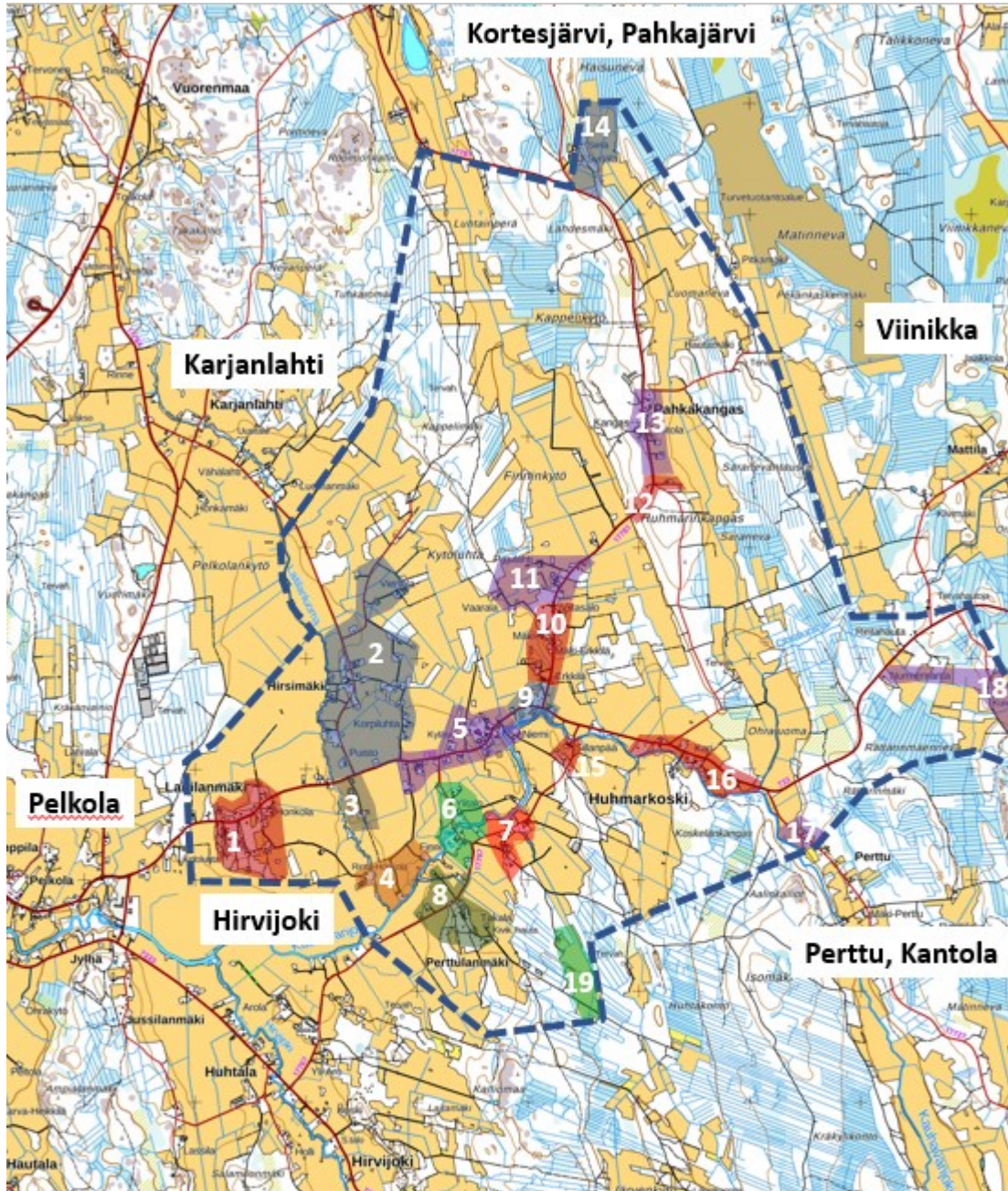
Taustakartta

© Kauhavan kaupunki/Maria Uitto
2021
© Tilastokeskus Paavo
© Maanmittauslaitos

LIITE 6

Ylikylän taloalueet

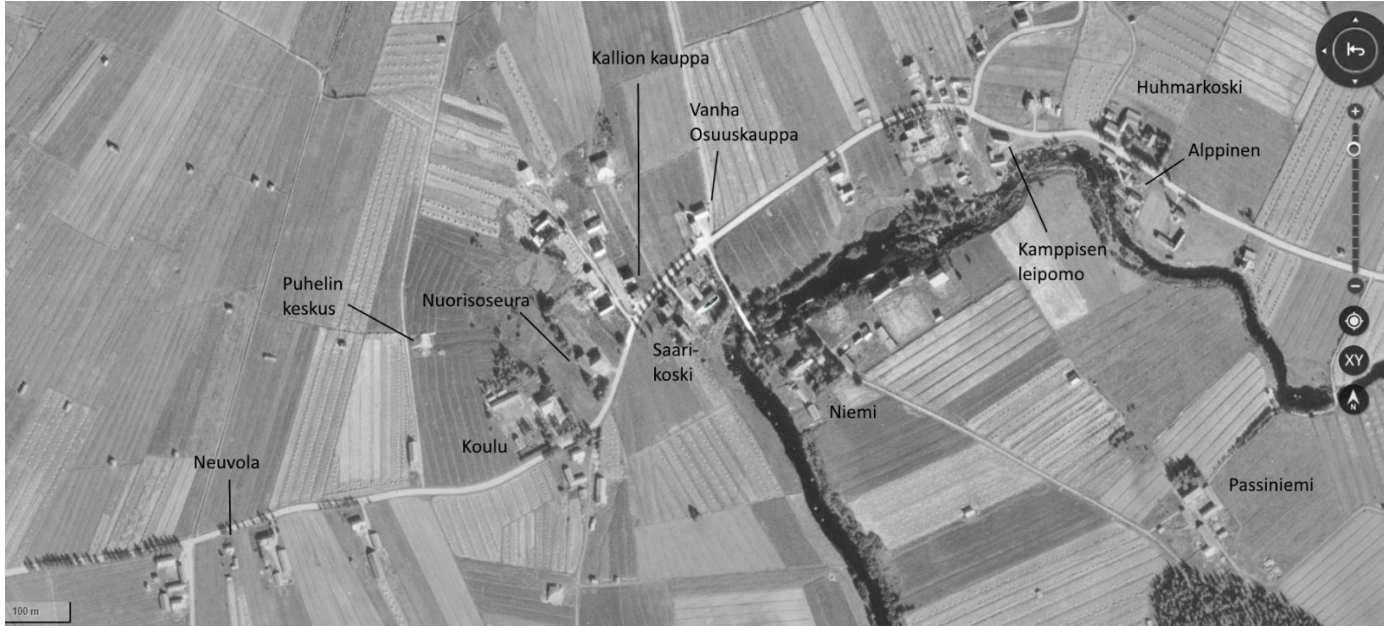
1. <u>Laitilanmäki</u>	11. Munamäki, Pajulahti
2. Hirsimäki, Tervasmäki	12. Loistola
3. Rajaniemi	13. Pahkakangas
4. Finni, Honkola	14. Halme, Myöhäinen
5. Saarikoski, Ylikylä	15. Passiniemi
6. Ylitalo	16. Kari, Koskela
7. Lahdenmäki	17. Perttu
8. <u>Perttulanmäki</u>	18. Kuivinen, Tiilisaari
9. Huhmarkoski	19. Lapinkangas (ei asutusta nykyään)
10. Erkkiä	

Kauhavan Ylikylä Asutusalueiden nimiä

Erkki Finni 17.5.2022
Pohjakartta, Maanmittauslaitos 2022
Katkoviiva esittää likimääräistä Ylikylän talojen metsä- ja peltoalueiden rajaa

LIITE 7

Ylikylän kylänraitti 1940-l. lopulla

Ylikylän kylänraitti 2020-l.

Kaupparakennukset olemassa, mutta yksityiskoteina tai tyhjillään

LIITE 8/1

Kestikievariohjeistus 1919

Sitoumukseen sitäkin nopeasta varten että urakkamies ei käyttäisi velvollisuuttaan tai tulisi toimistaan erotetuksi; tahi kuoliin; ollee sakaus, mitä' talouksesta sakaukset poisuuden todistamiseen tulee, varustettava aineellisesti Kruununmiehen todistuksella;

3° että jos urakkakauden päättyessä joko tehdyn valituksen takia tai muusta syystä ei ole ehditty kopullisesti järjestää Kieppilaitoksen voimassa pitämistä tai Kieppityötä seuraavaksi Kieppikaudella, urakoitsija on velvollinen edelleen ylläpitämään Kieppilaitosta ja Kieppityötä siinä kuin viime kaudelta urakka-ajan päättyttyä;

Mitä nyt keskeytyksessä olevaan Kieppilaitokseen tulee, ilmenee läsinin Maaherran lain voiman voittaneesta, Kieppilaitoksen järjestelyä läsinin Kieppikunnassa Koskenasta päätöksestä viime huhtikuun 15 päivästä lisäksi:

4° että läsinin Kieppilaitos on lannuttuaan oleva Kestikievaritalo, josta mitkä läsinin oleviin Kieppilaitoksiin on arvioitu suunnilleen olevan Kauhavan Luottamuksen Kestikievaritalon 10 km., Loppajärven Nevarin 18 km.;

5° että asunto- ja ulkohuoneita on siinä pidettävä saatavana: asuntohuoneita kaksi ja ulkohuoneita käymälöineen sekä talleineen ja kalustovaroineen vähintään kahdelle hevoselle kätäkään kolme;

6° että Kieppilaitoksesta on Kieppityökauden aikana vuorokaudessa tehtävä kaksi varsinaista ja Kieppityötä ja korjailusta varten pidettävä kaksi hevosta;

7° että niiden ylimääräisten Kieppien luku, mitkä läsinin vastiessa on Kieppilaitoksesta vuorokaudessa liian tehtävä, on yksi; ollee mitkätaja oikeutettu samaan sellaisen Kieppien kahden tunnin ja kolmen aikaa kolmen tunnin kuluttua siitä kuin jo käytetty hevosen palasi viime Kieppimatkalta;

LIITE 8/2

Kestikievariohjeistus 1919

8° että hevoslisäkkeen on 1 merkki 20 penniä ki-
lometriltä sekä 1 merkki 80 penniä yö- ja pyhäkyy-
dillä.

9° että odotusmaksu on kolme merkkiä kattakin
täydeltä purkelta tuunnilla;

10° että majan ja muita tarpeita on tästä kesti-
kierantalon olevasta kyytilästä annettava mat-
kustajalle seuraavien hintoihin jotka on määrätty les-
sin Maaherran 15 päivänä huhtikuuta 1919 tarkoitusta men-
ten siikseen vahvistamassa, tässä tilaisuudessa näitä
näinä olevassa laksassa, nimittäin:

Yösiija makuuväestöiden kera yhdelle hengelle	4: -
Ruoka-ateria yhdelle hengelle	6: -
Voita, 100 gr.	2: 50.
Ruisleipää, 1 kg.	3: 50.
Kanaumuna, 1 kapp.	1: 50.
Penninits, 1 litra	
Kahvia, 1 kuppi leivästä	1: -
- " - " leivän kanssa	1: 50.
Maito, kuumimaton, 1 litra	1: 30.
- " - " - " - " - "	-: 60.
Kynttilä, 1 kapp.	2: -
Kanjoja, 1 litra	1: -
Ohria, 1 - " -	
Heiniä, 1 kg.	1: -
Olkia, 1 kypä	
Tura-tai terosvoide saunnilin	2: -
- " - " - " - " - "	1: -
Tallivaja yhdelle hevoselle	1: -
Kalustoraja pois'alle tai karrjille	-: 50.

Edelleen on kyytilästä annettava huomioon otettava
seuraavat järjestysmääräykset:

LIITE 8/3

Kestiekievariohjeistus 1919

11° että kyyditys on säädetyllä tavalla toimittava kelvollisilla huoneilla, ajokatuilla ja kapienoilla sekä luotettavilla kyyppimiehillä;

12° että matkustavan yleisön käyttöä varten ajattajien huoneiden, joita ei saa käyttää kausseihin, nurkkuihin tahi muihin käyttäisiin tarkoituksiin, pitää olla riittävästi sisustetut, laastiamatoilla ja tapeteilla varustetut sekä vedosta vapaat, josta pitäisi huoneet, joita joka päivä on huolellisesti puhdistettava ja huuletettava, ovat varustettavat sopivilla ilmastointilaitteilla;

13° että jokaisessa matkustajahuoneessa aina tulee löytyä riittävä juomavedellä laadittu Karafini juomalasiineen, Kynnetilä ja lampakuu ynnä tultikkuja sekä että huoneitten ulko- ja väliovissa tulee olla sellaiset lukot, että ne helposti voidaan kummutaakin puolin lukita;

14° että lämpömittari huoneissa ei saa olla alempana 16 astetta Celsiuksen lämpömittarin mukaan, millainen mittari pitää löytyä joka huoneessa, josta pitäisi huoneet ovat varustettavat sisäikkunoilla, jotka vedon estämiseksi ovat huolellisesti tiilittävät;

15° että jokaisessa huoneessa pitää löytyä pöytä, istu-
ti peukalot, varustettuna pesuvadilla, vesikanalla, saippuakupilla ynnä puhtaalla mieluummin sinkkiämp-
rillä pesuvettä varten sekä yö-astio ynnä puhtaat pyyhke-
liina, josta pitäisi huoneissa myöskin tulla löytyä sylkias-
tia, joka on riittävä vedellä laadittu;

16° että seinillä on kiinnitettävä tarpeelliset vatsa-
ruokakortit sekä joka ikkinen varustettava niin hyvin pit-
killä mutimilla kuin kärsäpähtimillä, viimeksi mainitut
mieluummin tummavärisiä;

LIITE 8/4

Kestiekievariohjeistus 1919

17° että peite: mm. tärppeillä huonekaluja pitää
Kestiekievaritalossa kussakin matkustajahuoneessa löytyä
myös t. m. useampia syöpäleikkimä vapaita, telavia ja
kylttiä: pitkiä säilyjiä (mielellimmän rautaisia, pi-
tuisu 2. m ja leveys 80 cm.) varustetut siivoksi ja pah-
kalle mukavuuksilla, jotka ainakin joka toinen viik-
ko ovat tuuletettavat.

18° että mukavuuksien ja lokonut eivät saa olla
kylmiä eikä kosteita ja ovat sekä lokonut että
työryhmäpöydät ja pyöpyhelinat jokaisen käyttämisen
jälkeen vaihdettavat ja pestävät, tulla lokonutten
muuten olla sitä: pitkiä, että ne ulottavat mukavu-
uden jalkaterien yläpuolelle;

19° että mitä ruokatarjilun tulee, on varustot-
tava, että pyöpyhelinat, pyöpyhelinat, väköt, kakkelit
ja kuitat ovat aina puhtaat samaten kuin itse ruo-
kan valmistuksessa on huomiosoitettava mitä suurinta
puhtautta;

20° että ajoneuvojen tulee olla mukavat ja siistit ja
käsi aina pidettävä hygieenisä kunnossa, reissit tulee olla
tarpeiksi kokea solkanoja ja kookinimistöim ja lau-
ta takapuolella matkustajan seisota varten, mynnä
puhtaat ja siistit vällyt, raitaiden taas tulee olla
varustettuja linjoilla, mukavalla jalavaimen-
raudalla, mukavalla jalkapöydällä mynnä ra-
pasuojastimulla;

21° että Kyytiläiläisten pihamaa on pidettävä
puhtaina sekä kunnossana vuoden aikana suunnittele-
na niiltä kohdilta, joita matkustajat käyvät;

22° että matkustavien aseissa varten erityisesti va-
rattu lukittava makuu on aina pidettävä siistinä sekä
sen avain säilytettävä matkustaja huoneiden eteisessä

siitä varten asetettavalla maullalla; sekä

23° että Kyytiläiläisten pitäjä on velvollinen itse ylläpitä-
mään niitä tiloita, joille aseisella maantietä johtavat
Kyytiläiläisten.

Lisäksi vielä ilmutettua:

24° että erittäin suotava olisi, että Kyytiläiläisessä olisi
puolelta matkustajia varten.

Lehtikirjoituksia Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin isännistä

Maanviljelijä Juha Huhmarkoski †.

Odottamattomana saapui tieto, että maanviljelijä Juha Huhmarkoski on äkkiä iskeneen taudin murtamana läänin sairaalassa kuollut tämän kuun 15 päivänä. — Äskettäin hän vielä oli elämänhaluisena ja työtarmoisenä keskellämme. Hän oli kuollessaan 59 vuoden ikäinen, mutta ikävuodet olivat pidelleet häntä hellävaroin niin ettei moni olisi voinut uskoa vuosien määrää niinkään suureksi ja hänen henkinen pirteytensä osotti paljon pienempiä ikänumeroita.

Juha Huhmarkoskessa poistui elävien mailta yksi kaikkien vaikuttavimpia yhteisten pyrkimysten edesauttajista ja työntekijöistä Ylikylässä. Hän oli jo nuoruudessaan innokkaasti mukana sivistyspyrinnöissä. Ylikylän nuorisoseuran edeltäjän, Ylikylän Edistysseuran toimeliaimpia työntekijöitä hän oli. Samoin ylikyläisten ensimmäisen yhteisen sivistysyrityksen lainakirjaston perustajia. Sittemmin on hän monen vuosikymmenen aikana ollut mukana miltei kaikissa oman kylänsä yhteisissä yrityksissä koskivatpa ne sitten sivistyksellisiä tai taloudellisia asioita.

Kunnalliseen toimintaan on hän paljon ottanut osaa toimien monissa kunnallisissa tehtävissä kuten kunnanvaltuuston jäsenenä, moniin otteisiin kunnan verotuslautakunnassa, kansakoulun johtokunnassa, y.m.

Hän oli myöskin innokas hevosmies, ollen mukana hevosjalostuksen hyväksi suoritetuissa puuhailuissa ja asian hyväksi toimituissa harrasteiluissa.

Kaikien työnsä suoritti hän keveällä mielellä ja valoisalla uskolla. Hän oli herkkä syttymään kun hyvien asioiden ajamisesta oli kysymys ja oli valmis liittymään mukaan. Omaten ihanteellisen mailmankatsomuksen näki hän mieluummin asiat hyvältä puolelta. Siinäpä olikin se voima, joka säilytti hänet nuorena ja piti yllä horjumatonta uskoa työn tuottamaan siunaukseen ja uuden ajan koittoon kotipaikkakunnalle ja koko isänmaalle.

Keveät mullat hyvän kylänmiehen, kunnan kansalaisen ja innokkaan valituksen ystävän haudalle!

KAUHAVA 22.10.1936

Kauppias Oskari Alppinen 60-vuotias.

Ensi lauantaina t. k. 24 p. täyttää kauppias Oskari Alppinen Huhmarkoskella 60 vuotta. Hän on syntynyt Lap-pajärvellä, mutta muutti jo nuorena Kauhavalle liikeapulaiseksi ja osti pian-kin kaup. M. Passiniemeltä tämän perustaman uuden kauppaliikkeen Huhmarkosken rannalta.

Siinäpä sitten alkoikin ahkera tiskin takana liikkuminen, jota on kestänyt yhteen mittaan samoilla palkeilla n. 36 vuotta. Siinä on sivuutettu hyviä ja huonoja aikoja, mutta aina on kauppa käynyt ja ostajapiiri on ollut tyytyväinen ja luottamukselliset suhteet ovat säilyneet tyristyvä tavaratai halpeni. Mutta niinpä onkin kaupassa noudatettu "vanhanaikaisia" liikeperiaatteita. Jos kauppias on onnistunut saamaan tavaran edullisesti, on se ollut myöskin ostajan hyöty. Vähä voittoa, mutta paljon myyntiä, on ollut toiminnan ohjeena, joka on ylläpitänyt luottamuksellisia suhteita kauppiiaan ja ostajien välillä. Harvinaisen pitkä yhtämittainen työrupeama itsenäisenä kauppiiana on meikäläisissä oloissa saavutus, josta on syytä mainita.

Nuorena otti Alppinen harrastuksella osaa paikkakunnallisiin rientoihin ja on niitä myöhemminkin tukenut. Eteväenä tilimiehenä on häntä paljon käytetty tilintarkastajana. Niinpä on hän monet kerrat toiminut Kauhavan kunnan tilintarkastajana, Kauhavan säästöpankin tilintarkastajana y.m. Ylikylän kansakoulun johtokuntaan on hän myöskin kuulunut. Muuta mainitsematta. Kauppaliikkeen ohessa on hänellä ollut koko ajan hoidettavana postiaseman hoito, josta on ollut runsaasti lisätyötä ja joka siihen aikaan kun Lap-pajärvelle kuljetettiin posti sunnuntai-sinkin muutti lepopäivän levottomuuden päiväksi. Aina alttiina palvelemaan asiakkaitaan ei Alppinen ole koskaan vaivojansa valittanut. Reippaana ja virkeänä tulee kuudeskymmen täytenä. — Onnittelemme ja toivotamme hyvää jatkoa.

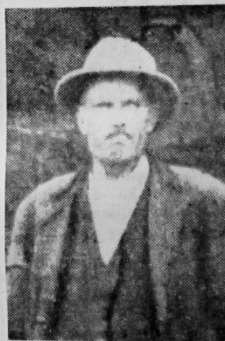
Lehtikirjoituksia Huhmarkosken, Alppisen ja Finnin isännistä

**Maanviljelijä Vihtori Finni
kauhavalainen suurviljelijä ja yrittäjä**

Maanviljelijä Vihtori Finni, joka kuoli v. 1938 56-vuotiaana, oli eräs viimeaikojen suurimpia kauhavalaisia maanansujia ja yrittäjiä. Paitsi että hän oli tarmokas, riuska, suurpiirteinen ja erittäin menestyvä niin talojen asumisessa kuin muissakin yrittäjätoimissaan, hän oli kookas ja komea mies ulkonaisestikin. Hän nai puolisoikseen Lahdenmäeltä Mäntylän tyttäreen, Idan, josta tuli paitsi suuren lapsiperheen äiti (7 poikaa ja yksi tytär), myös erittäin mallikelpoinen, pystyvä ja ehtivä suurtalon emäntä. Finnin asuminen suuruutta ja myöskin mitä se isännän ohella vaati myöskin emännältä, osoittaa jo sekin, että emäntä voi samana aamuna laittaa 12:sta eväät näin monelle eri työmaalle menevälle 40:lle työntekijälle.

Vihtori Finni sai haltuunsa kotitalonsa Kauhavan Finniissä. Tämäkin talo oli hyväpuoleinen, mutta aivan liian pieni Vihtorin yrittäjämielille. Niinpä hän ryhtyi laajentamaan asuttaviaan. Tätä kertyikin niin, että laajimmillaan ollessa hänellä oli hallussaan 12 taloa, oikeastaan 9 koko taloa ja lisäksi Finniissä, missä päätalo oli, kolme talon osuutta. Hänellä oli Huhtalassa 3 taloa, Honkalassa 2, Arossa 2 ja Pelkolassa yksi talo. Näin hänen asuttavanaan oli n. 200 ha viljelysmaata. Mikä lie ollutkaan metsämaiden pinta-ala.

Vihtori Finni ei ainoastaan "hamstrannut" taloja, hän myöskin

Vihtori Finni. Kuva suurennettu pienestä ryhmäkuvasta.

et suunnistuskilpailu

Mäki-Lohiluoma KaKa 1.37.32. Sarjan M-20, 8,7 km R. Rinta-Könnö KaKa 2.14.09, sarjan M-18, 6,2 km P. Vire SU 1.01.00. Kauhavan Visan Soppo Ketola tuli 6:ksi tulokseksi 1.11.19.

Sarjan M-50 5,1 km, voitti J. Niemelä VaaHi 50.14 ja sarjan M-43 6,2 km O. Kosonen VaaHi 52.36.

Sarjan M-16 5,1 km voitti T. Tappio KyVo 51.36. Kauhavan P. Pannula tuli 6:ksi, tulos 1.07.00.

Naisten sarjojen pelkinnot jakoiivat laihialaiset ja kyröläiset.

viljeli niitä, vieläpä erittäin voimaperäisesti. Hänen otteensa tilojensa asumisessa olivat yhtä suurpiirteiset ja mittavat kuin mitä tälläisten itsehankittujen, ei perittyjen, alueitten, isännältä saattaa odottaakin. Apulantoja ostettiin vaunulasteittain, mikä oli paljon siihen aikaan. Hän salaajitti maata 30 hehtaaria, mikä sekin, käsityönä tehtynä, oli silloin paljon. Neljä miestä ja hevosta ajelivat savea kaiket talvet. Samoin ajettiin muuta valtavat määrät niille pelloille mitkä sitä vaativat. Pelloille ajettiin niin ikään talvisin lantapattereita, suuria kuin luhtaladot. Ne piti olla ojennuksessa ja nurkat kuin vinkkelillä passatut. Finni ei ollut ainoastaan vanha asuja. Hän myös raivautti maata suuret alat, mm.

Finnin väkeä heinänsiemenleikkupellolla.

Kärmesluomalla 10 han alan yhtenä kappaleena.

Talon kylvökset olivat sen mittojen mukaiset. Mm. perunaa oli maassa tavallisesti 7 han ala. Aronkin pelloilla saattoi olla 6-7 perunakuoppaa, kussakin satoja hehtoja perunoita.

Hyvin lannoitetut maat myöskin pallitsivat kylväjensä. Heinä oli kuin sievästä ja muut viljat sen mukaan. Heiniä ajettiin talvisin asemalle kahdellatoista hevosella.

Finni harjoitti voimaperäistä karjanhoitoa. Lypsäviä oli n. 30 lehmää ja joutokarja myös päälle. N. 5-6 "piikaa" oli tavallisesti lypsämässä. Talo piti omaa maitokuskiaan. Maanantaisin oli kaksikuntoista maitotokkaa kuormassa.

Sikoja oli talossa kolmattakymmentä ja kanoja 1000-3000:n asti. Mutta niinpä käytössä oli useita hautomokoneitakin.

Kuten edelläkin on jo mainittu, vaati näin suuri asuminen paljon työväkeä.

Ruokapöydässä saattoi olla kolmisenkymmentä henkeä. Niinpä Finniissä saikin kulkumiestyönhakijakin aina työtä. Näissä oli usein sellaisia, jotka menivät ja tulivat. Tällaisen tullessa taloon työnhakuun, sanoi isäntä: Joo — sitä on. Käy syömään, kumminkin sinä lähdet heti virstalle. Kun tällainen vieras sitten aamulla meni tuvasta ulos, sanoi Finni: Mee poika katsomaan mitä se ottaa kartanolta mukaansa. Oli nimittäin sattunut niinkin, että tällainen kulkumies katkaisi kirveestä varren ja pisti terän taskuunsa.

Finni järjesti työt mikäli mahdollista urakkatöinä. Varhaisemmin kuin kylässä yleensä, jo klo 7.00 aloitettiin työt, mutta illalla tulitiin myöskin ajoissa töistä pois.

Työtä hän vaati tekemään lujasti

ja teki myöskin itsekin niin että joskus pyörtyi ojaan. Näin hän teki itsensä rikki, eikä vanhaksi elänytäkään.

Talossa oli tavallisesti 12 ajohevosta, oma ori ja varsoja 5-6. Mutta riitti niille ajoakin. Sanottiin, että Finniissä äesti yksi mies kevästä syksyyn asti. Heiniä kaadettiin kahdella kahdenhevosen niitokoneella. Paitsi edellämainittuja varsinaisia talonajaja ajeltiin myös paljon tukkeja ym puutavaraa. Myös kuorma-auto hankittiin talon tarpeisiin.

Vaikka Finniissä oli asumishommat suuria niin siellä ei "tresuutettu". Vihtori Finni vaati että värikit ja paikat piti olla aina kunnossa. Esim. pari-ym. reet piti olla ulkona ojennuksessa, kunkin hevosen silat ym. oikeassa naulassa. Ellei näin

aikuseksi ehtinyttä poikaansa ja niin jäi talo sukuun.

Mainittakoon vielä joitakin henkilökuvia ja välähdyksiä Finniistä. Huolimatta siitä, että hän vaati muulta paljon ja eniten itseltään, hän oli mukavanluontoinen ja pidetty. Oli nuorempana mukana nuorisoseuratoiminnassa ja kannatti sitä myöhemminkin. Hän oli myös tällöin ehdottomasti raitis, mutta myöhemmin, ehkä puutavarahommien yhteydessä, oppi käyttämään myös alkoholia. Mutta hän säilytti järjestyä vaalivan luontonsa vaikka oli hieman "nauttinutkin". Siitä kuvaava esimerkki.

Talossa nukkui, palvelijat mukaanluettuna, kymmenittäin ihmisiä. Sattui joskus, että palvelijain joukossa oli sellaisiakin joiden sanky tahtoi olla aamulla märkä. Kerankin tuli Finni illalla kaikkien jo ollessa nukkumassa kotiin, herätti koko talonväen ja käski kaikkien nousta "heittämään vettä". Mitä oli myös noudatettava. Finni oli luonteeltaan oikeudenmukainen ja kohteli aina kaikkia samalla tavalla.

Vihtori Finni kutsui itseään Kitu-Finniiksi. Se liee ollut jonkinlaisia leuhkimista, sillä hän oli hyvin huumorintajuinen, mutta tämän nimen arvellaan ehkä juontuvan hänen isästään joka oli "kituusen tarkka".

Hän oli myös suuripiirteinen. Keran hänen poikansa osti Lapualla käydessään 300 hl sysiä niitä kauppaavilta alajärveläisiltä ja käski ne viedä Kauhavan Finniin. Kun ne tuotiin, ei isäntä tiennyt koko asiasta mitään, mutta sanoi kuitenkin heti tuojille: — odottakaas vähän. Rahaa ei sattunut olemaan kotona, hän meni osuskauppaan, palasi sieltä 3.000 markkaa (hopeamarkan aika) mukanaan, minkä työnsä tuojille. Ja talossa oli tämän jälkeen sysiä.

Vihtori Finnin asuminen suuruuden symbolina voi mainita valtavan kantoläjän, jonka hän kokotti raivionsa laitaan. Kantoläjää mainittiin suurimmaksi mitä Suomessa on ollut ja siitä mm. kuva Suomen Kuvalehdessä. Se oli samalla työn muistomerkki ja merkki suurpiirteiselle, tarmokkaalle isännälle ja yrittäjälle, joka ahkeruudellaan ja johtamistaidollaan kokosi ja muodosti erään suurimmista viljelmistä mitä Kauhavalla on ollut.

La-vi

saai olla vain paljasta sontaa. Talon puutarha, jossa mm. kasvoi suuret määrät viinimarjapensaita, juurikasveja ym. piti niinkään olla kunnossa, vapaana rikkaruohoista, käytävät haravoituina jne. Talojen asuminen oli vain toinen puoli Vihtori Finnin hommista. Hän oli myöskin liikemies, saattoi ostaa talvessa 10 000:n tukkipuuta, joita sitten talvisin ajatti paikkakunnan sahaille ja tarjosi siten työtä paikkakuntalaisille. Omia metsiään hän säästi. Polttopuut ostettiin Leppäjärveläisten metsistä. Hän oli myöskin osakkaana Ojalan sahassa Kauhajärvellä.

Jatk. 6 siv.

LIITE 10

Ilmakuva Ylikylästä arviolta 1930-luvulta

LIITE 11/1

Huhmarkosken päärakennus 2022

LIITE 11/2

Huhmarkoskien päärakennus 2022

LIITE 11/3

Alppisen päärakennus 2022

LIITE 11/4

Alppisen päärakennus 2022

LIITE 11/5

Finnin päärakennus 2022

LIITE 11/6

Finnin päärakennus 2022

Konttinen, J. 2022. Seitsemän tapaa pilata vanha talo. *Helsingin sanomat* 23.1.2022.

Kuntotarkastaja Niko Palosen mukaan vanhalla talolla ei ole käyttöikää, vaan se on ikuinen. Paitsi jos sen onnistuu tuhoamaan.

Jussi Konttinen HS

Mansardikattoinen söpöläinen katselee lumista pelto- maisemaa molluskamaisilla ikkunoillaan läntisellä Pirkanmaalla.

Talon paikka kukkulalla näyttää hyvältä: ei luulisi aina- kaan vesien viihtyvän rakennuksen alla.

Mansardisöpöläinen on hiljan vaihtanut omistajaa. Nyt uusi isäntäväki on kutsunut paikalle kuntotarkastaja Niko Palosen.

Itse asiassa talolle tehtiin kuntotarkastus jo ennen kauppaa. Se on nykyään tyyppillis- tä etenkin vanhan omakotitalon vaihtaessa omistajaa. Kaupan riski sekä myyjälle että ostajalle on suuri, ja kuntotarkastusta saat- taan vaatia myös pankki.

Palonen on tullut paikalle tekemään korjaussuunnitelmaa, sillä uusi omistaja haluaa selvittää, mitä talolle pitäisi nyt tehdä.

Taloa yltä, sivulta ja alta könytessään hän on kuitenkin jo paljastanut, että edelli- nen kuntotarkastaja on hoitanut homman- sa laiskasti.

Mutta palataan siihen kohtaan.

Pirkanmaan Karkussa asuva Palonen on vanhoja taloja arvostavien pii- reissä gurun maineessa. Monen muunkin kuntotarkastukset ovat perusteellisia, mutta Palonen katsoo van- haan taloa sen omista lähtökohdista.

Vaikka kuntotarkastuksen perusteella tehdään isoja päätöksiä, kartoittajalta ei vaadita erityistä pätevyyttä, vaan oikeas- taan kuka tahansa talotietäjäksi itsensä ko- keva voi ryhtyä sellaiseksi.

Tyypillisesti kuntokartoittaja on taustaltaan insinööri tai rakennusmestari. Alalla toimii isoja yhtiöitä, kuten Raksystems ja A-Insinöörit, mutta niiden lisäksi on paljon yhden hengen firmoja.

Niko Palonen on taustaltaan perinne- rakentaja. Hän opiskeli rakennuskonser- vaattoriksi, joita koulutti Suomessa ainoas- taan Seinäjoen ammattikorkeakoulu, kun-

nes sekin koulutus vuonna 2015 lopetet- tiin.

Myöhemmin Palonen päivitti itsensä vie- lä rakennusinsinööriksi ja restaurointi- mestariksi. Hän on myös Keskuskauppa- kamarin hyväksymä tavarantarkastaja.

"Opiskeluaikana ja sen jälkeen tein pe- rinnerakennushommia ja kirjoittelin alan foorumeille. Kun ihmiset alkoivat pyytää katsomaan talojaan, huomasin, että kuntotarkastuksille on tilausta."

Hänen mukaansa monet pitävät van- hoista, hengittävistä rakennuksista ja ma- teriaaleista, mutta niihin ei löydy asiantun- temusta rakennusosalta.

Tämän päivän insinöörinäkökulmasta luetaan väärin vanhaa taloa, Palonen sanoo. Se leimataan huonoksi vain, koska se on vanha.

Tekninen käyttöikä päättyneet, on tyyppi- nen kuntoraporttiin kirjattu lause koskien koko taloa tai suunnilleen mitä tahansa sen rakennososa.

"Vanhalla talolla ei ole teknistä käyttö- ikää. Se on oikeasti ikuinen aika pienillä huoltotoimenpiteillä", Palonen väittää.

Puukko menee helposti läpi talon ala- pohjan rossilaudasta lahovaurion takia.

Jotta vanhasta talosta saisi selkoa, on nähtävä vaivaa, kontaktava lattian alla ja ängettävä yläpohjan ja vesikaton vä- liin.

Avaamme kivijalassa olevan pienen oven talon alle.

Edellisen kuntotarkastajan matka päät- tyi tältä ovelta otettuun valokuvaan, mutta Palosen kanssa jatkamme pitemmälle pi- meään ryömintätilaan.

Palonen iskee rossilautaa puukolla, joka uppoaa lautaan kuin voihin. Lautaa on täy- sin hapertunut.

"Jos tarkastaja olisi käynyt täällä, hän oli- si huomannut tämän", Palonen sanoo.

Kyseessä on lahovaurio, joka on mahdol- lisesti aiheutunut vanhoista putkiasennuk- sista. Sen takia lattia joudutaan avaamaan ja sen eristeet vaihtamaan. Samalla tutki- taan lattianiskojen ja alimpien hirsikerto- jen kunto.

"Tämä menee paskamaisesti portaiden alle, joten ne joudutaan tukemaan työn ajaksi."

Palonen on kehottanut asiakastaan teke- mään kuntokartoituksesta reklamaation.

Rakennuskonservaattori Niko Palonen tarkastelee Pirkanmaan maaseudulla sijaitsevan talon alapohjaa ryömintätilassa.

Kuntokartoittajan vastuu rajoittuu usein käytännössä summaan, joka raportista on maksettu. Tarkastaja on kuitenkin tuomit- tu myös laajempiin vahingonkorvauksiin, kun huolimattomuuden on katsottu olevan tuottamuskellista.

Palosen toimintasäde ulottuu Pirkan- maalta Uudellemaalle, Länsi-Suo- meen ja Savoan. Nopeisiin kaup- poihin hänestä ei löydy apua, sillä ajan saa yleensä vasta parin kuukauden päähän.

Hän tekee "ruumiinavauksia" vain van- hoille taloille, 1950-luvulla tai sitä ennen rakennetuille.

Vuodesta 2012 lähtien Palonen on ehti- nyt katsastaa satoja vanhoja rakennuksia. Hän jos kuka siis tuntee niiden viat.

Vaikka useimmat niistä johtuvat myö- hemmästä kaltoinkohtelusta, riskiraken- teita on tehty aina.

Rintamamiestalojen heikko kohta on kellarikerros.

JATKUU SEURAAVALLA SIVULLA ►►

► JATKOA EDELLISELTÄ SIVULTA

Kellarikerroksessa maaperän kosteus pääsee ilman kapillaarikatkoa nousemaan perusmuuriin ja lattiaan.

Vielä vanhemmissa taloissa on käytetty alapohjan rakenteena multapenkkiä, jossa kosteus pääsee siirtymään maasta puihin rakennusosiin.

Kuntokartoittajan näkökulmasta helpompia tarkastettavia ovat usein alkuperäiskuntoiset talot, joissa rakenteet ovat yksinkertaisia ja näkyvissä.

Sitten on taloja, joita on vuosikymmenten mittaan kuorrutettu tai muutettu niin paljon, että vanhaa on vain runko, ja sekin on piilossa.

"Sellaisen rakennuksen tarkastaminen on vähän sama kuin lääkäri tutkisi potilasta, jolla on pilkkihäärät päällä. Totuus on piilossa, mutta on erinäisiä konsteja, joilla sen saa esiin."

Mitkä ovat yleisimmät tavat, joilla suomalaista rakennusperintöä on pilattu?

1 Alapohja ei pääse tuulettumaan

Yhteen kipukohtaan olemme jo tutustuneet. Useimmiten vanhan talon alla on tuulettuva alapohjarakenne. Se tarkoittaa lattian alapuolelta löytyvää maavaraista ryömintätilaa.

Se on erittäin toimiva rakenne, jos sen toimintaa ei estetä esimerkiksi tuuletusaukkoja tukkimalla.

Vaurioita aiheuttavat myös pihapiiristä ryömintätilaan valuva vesi tai tilan pohjalta jäänyt orgaaninen materiaali.

Märkätilojen vesivuodot tuottavat usein vähemmän harmia, sillä ne rajoittuvat pienelle alalle.

Kosteusmittareita ei tutkimuksissa tarvitse Palosen mukaan käyttää, sillä lahoittajasieni kyllä näkyy lattian alta, jos sinne osaa katsoa.

Palonen on nähnyt taloja, joihin on tehty iso sisätilaremontti, mutta lahoittajasieni on jäänyt pintojen alle piiloon.

"On kivempi ruuvata kipsilevyä sisällä kuin kontata talon alla."

Jos talon alle ei pääse, on tehtävä salapolitiisyyttä. "Jos pystyy päättämään ongelmien, ei ole tarvetta tehdä rakenne-avausta, vaan rahat voi käyttää siihen, että vika korjataan. Lisäksi avaus kertoo tilanteen vain tarkastuskohdassa."

Myöskään näytteiden kükuttaminen laboratorioon ei ole isetarkoitus. Aina kun on lahoavaurio, on myös mikrobivaurio. Tärkeintä on ymmärrys.

Sitä tarvitaan myös, kun vaurio on paljastunut.

"Alapohjasta saatetaan korjata iso lahoavaurio, muttei puututa olosuhteisiin, jotka

Rakennuskonservoiija Niko Palonen tekee korjaussuunnitelman 1920-luvulla rakennettuun taloon Pirkkanmaalla. Vasemmalla myöhemmin lisätyä vuolukiviuni.

ovat sen aiheuttaneet. Tärkeimpiä ohjeistajia on poistaa vaurion aiheuttanut tekijä."

2 Kellarin asuutilat on eristetty virheellisesti

Toinen tyypillinen vanhojen talojen sudenkuoppa on kellarit.

Pirkkanmaalaisen talon alta löytyy vain kylmä ryömintätila, mikä onkin turvallisin ratkaisu. "Pääsääntö on, ettei maan alle pitäisi rakentaa kuin korkeintaan varastotilaa", sanoo Palonen.

Ongelmia tulee, jos kellarista on haluttu lämmitetty asuin kerros. Näin on toimittu etenkin kaupungeissa, kun vanhaan taloon on kaivattu enemmän neliöitä eikä muuta lisärakennusmahdollisuutta ole ollut.

Lämmitettyjen kellarien helmasynti on seiniin vääranpuolinen lämmöneristys. Jos eriste on seinärakenteen sisäpuolella ilman tuuletusväliä tai rivinteeurausta, kosteus jää muhimaan sen taakse. Lisäksi mineraalivilla on väära materiaali kellarin lämmöneristykseen.

Toinen kellarien vaiva on kapillaarikatkon puuttuminen perusmuurin alta.

Fakta

Sanastoa

- Rossilaut** = lattian lämmöneristeitä kannatteleva laudoitus
- Lattianiska eli lattiasava** = lattian kannatteleva ja hirsirunkoa yhteen sitova palkki
- Kapillaarikatko** = materiaali, joka estää kosteuden nousemisen
- Multapenkki** = vanhanaikainen maanvarainen alapohjarakenne
- Rivinteeeraus eli verhомуuraus** = kellarin seinän sisäpuolelle tehty muuraus
- Patolevy** = kosteutta pois ohjaava levy talon perustuksissa
- Kastepiste** = kohta, jossa höyry tiivistyy vedeksi
- Ulkovuori** = talon seinän ulkulaudoitus
- PAH-yhdiste** = palamisessa syntyviä, usein syöpävaarallisia orgaanisia yhdisteitä

Silloin maaperän kosteus nousee raketeisiin.

Myös puutteet salaojituksessa, patolevityksessä tai kellarin ulkopuolisessa lisälämmöneristyksessä aiheuttavat ongelmia.

Palosta hämmästyttää, että samanlaisia huonoja ratkaisuja tehdään yhä, vaikka riskirakenteista on kertynyt paljon tietoa.

"Yllättävän hitaasti opimme. Kellareita eristetään tänä päivänäkin väärin, ja vintillä vesikatontuuletus laiminlyödään melkein aina", hän sanoo.

3 Vintin kattolapheet on eristetty ilman tuuletusrakoa

On aika kurkata vintille. Nousemme talon kapeaa kierreportaikkoa yläkertaan. Siellä näkyy tyypillinen virhe, kun alun perin kylmä vintti on muutettu asuutilaksi. Osa huoneen sisäkatosta on eristetty suoraan vesikatont vinoisuuntaista lapetta vasten.

Silloin vesikatont ja vinolapteen välin ei jää tuuletusrakoa eikä tiivistyvä kosteus pääse kuivumaan. Kun rakenteet ovat piilossa, vaurioita ei havaita.

Talo on rakennettu hyvälle paikalle hiekkamaalle.

Palonen käy kurkkaamassa yläkerran sivuvinttiä. Lappeiden eristäminen vesikatont vasten voi tyypillisesti aiheuttaa ongelmia.

Konttinen, J. 2022. Seitsemän tapaa pilata vanha talo. Helsingin sanomat 23.1.2022.

Palonen on käynyt talon yläkerran yläpuolisessa kylmässä yläkolmiossa, mutta kattolapppen taakse ei näe mistään.

Hänen mukaansa kattolappeat on jollain aikataululla avattava, jotta selvää, onko niihin syntynyt vaurioita, ja samalla on korjattava rakenne.

4 Seinärakenteen kuivuminen on estetty

Seuraavaksi Palonen johdattaa talon takaseinälle.

Ulkovuorauksen paneelien liitoskohdat ovat paikoin tumuneet, kun räystäältä on roiskunut seinään vettä.

Palonen on tehnyt seinään rakenne-avauksen. Paneelit on sahattu pois, ja alla näkyy tuulensuojapaperia ja eristevillaa.

Palonen osoittaa ulkopaneelin takapinnassa olevaa kuurua, joka on tiivistynyt sisäilmasta.

"Tämä on järjetön rakenne: tuulensuojapaperi, pystykoolaus, viisi senttiä lasivillaa ja väässä kohtaa oleva tuulensuojalevy. Lasivilla ei pääse kuivumaan. Onneksi ei ole päässyt syntymään oikeaa vauriota, vaan hirret ovat kunnossa. Jossain vaiheessa ulkovooraus eristeen pitää vaihtaa."

Pirkanmaalaistalon kuntotarkastuksessa väitettiin, että hirsiseinän ja ulkovoorauksen välissä olisi tuuletusrakoa. Palonen hypistelee ulkovoorauksen takaa: ei tuuletusrakoa.

Raportissa luki myös, että lämmöneristys olisi seinän sisäpuolella. Avauksessa kuitenkin näkyy, että se on ulkona.

Se on hyvä asia, sillä sisäpuolelle tehty liian paksu lämmöneristys on yleisin tapa muodostaa seinän sisälle rakennettava kasteleva kastepiste. Tuloksena voi olla pahimmillaan läpimätä seinä.

Toimivia rakenteita vaihdetaan vain siksi, että ne ovat vanhoja.

"Lattian voi aina vaihtaa, mutta jos seinistä puolet on pilalla, alkaa olla kyseenalaista, kannattaako taloa korjata."

Jos seinissä tarvitaan lisälämmöneristystä, se pitäisi laittaa talon ulkopuolelle. Silloin ikkunat ja kivijalka kuitenkin jäävät kuopalle ja räystäät lyhenevät. Ikkunoita voi kuitenkin siirtää ulommaksi ulkovooren vaihdon yhteydessä ja räystäitä pidentää vesikattoa remontoitaessa.

Seinän eristämässä ja maalaamisessa tulisi kiinnittää huomiota myös materiaaleihin.

"Vielä 50-luvulla käytettiin hengittäviä materiaaleja, mutta sitten tapahtui teollinen muutos. Kaikesta tuli tiivistä, ja se toi mukanaan ongelmia."

Eristeinä kannattaisi suosia orgaanisia materiaaleja kuten selluvillaa, pellavaa, paperia ja huokoista puukuitulevyä. Maalin pitäisi olla hengittävä, jos ulkovooren alla ei ole tuuletusrakoa.

"Nykyaikaiset maalit ovat muovipohjaisia, eikä tätä aina huomioida. Kun ulkomaali on liian tiivis, ei sisätiloista ulos pyrkivä kosteus pääse ilman tuuletusrakoa kuivumaan. Vaurioriski kasvaa, jos sisäseinässä ei ole toimivaa höyrynsulkua."

"Onneksi rautakaupasta saa jo yleisimpiä perinnemaaleja."

5 Ilman vaihtuminen on estetty

Yleinen ongelma vanhoissa taloissa on tuloilman niukkuus.

Painovoimainen ilmanvaihto on Palosen mielestä erittäin toimiva systeemi, mutta harvaan vanhaan taloon on alun perinkään tehty aukkoja tuloilmalle. Silloin rakennus imee korvausilmaa sieltä, mistä sattuu sitä saamaan.

"Suosittelem raitisilmaventtiiliä olo- ja makuuhuoneeseen. Märkätiloihin olisi hyvä asentaa koneellinen poisto", Palonen sanoo.

Kellari pitäisi eriyttää ovilla ja seinillä omaksi ilmanvaihdolliseksi yksikökseen rakennuksen alle.

Jos kellariin johtaa avoin portaikko, rakennus imaisee sieltä huonolaatuista korvausilmaa.

6 Taloon on asennettu haitta-aineita sisältäviä materiaaleja

Monen vanhan talon riesana ovat haitta-aineet, kuten asbesti sekä kreosootti eli kivihilliterva. Rintamamiestaloissa on käytetty alun perinkin kreosoottia sisältäviä tervapahveja ja pikisivelyitä.

Monesti sekä asbesti että kreosootti voivat olla lepotilassa harmittomia, mutta niiden vaikutusta sisäilmaan joudutaan miettimään.

"Sisäilmasta voi mitata PAH-yhdisteet ja selvittää, aiheutuuko ongelmia vai ei."

7 Alkuperäisiä rakenteita on vaihdettu turhaan

Pirkanmaalaistalon alkuperäiset, t-karmilliset ikkunat on ehkä 1980-luvulla vaihdettu molluskamaisiin lämpölasikkunoihin. Samalla ikkuna-aukkoja on levennetty.

Sisätilat ovat sillisalaatti eri vuosikymmenten estetiikkaa. Alkuperäiset lankulattiat on peitetty muovimatoilla, parkeetilla ja laminaatilla. Kattoja on madallettu uusilla paneeleilla. Alkuperäiset ovat onneksi tallella kerrostumien alla. Vanhat peliovet on säilytetty.

Palosen seitsemäs sääntö on tärkeimpiä: älä korjaa tai uusi turhaan.

Palosen mielestä on järjevää, että talosta vaihdetaan määrätyn välein sähköt, vesiputket ja katto. Rintamamiestalon kellarin kunnostuksen yhteydessä olisi järjetöntä jättää lattian alle alkuperäiset betoniset viemäriputket.

Kaiken muun vaihtaminen kannattaa kyseenalaistaa.

"Tämän päivän kuntotarkastusten lähtökohhta on, että yli 50-vuotias hirsiseinä tai alapohja on heti riskirakenne. Kuntotarkastaja kirjoittaa raporttiinsa, että on tehtävä lisätutkimus, ja rajaa sillä vastuunsa pois."

Toimivia rakenteita vaihdetaan vain siksi, että ne ovat vanhoja. Esimerkiksi vanhoja ikkunoita uusitaan Palosen mukaan turhaan "älyttömän paljon".

"Vanhat ikkunat ovat ikuisia. Jos on valmis ponnistelemaan, jokainen pystyy korjaamaan sellainen itse. Tiivistämällä ikkunnasta saadaan käyttöstäväällinen ja mukava. Jos vanhat ikkunat on pilattu, löytyy kierrätystavaraa tai puuseppiä, jotka tekevät uudet ikkunat vanhan mallin mukaan."

Toinen ongelma ovat kattofirmat, Palonen sanoo. Ne tarjoutuvat vaihtamaan usein täysin toimivan vesikatkon.

"Sarjatyönä kattoja tekevää firmaa ei kiinnosta rakentaa ja vaurioiden korjaus, se vaan tekee uuden katon pikavaihtia huonojen pohjien päälle. Kattofirman olisi pohdittava, mitä rakenteita tulisi korjata vesikatkon uusimisen yhteydessä, mutta tällöin työ ei olisi toteutettavissa parissa päivässä."

Vanhoja taloja pilataan edelleen käyttämällä epätoivottuja materiaaleja ja rakenteita.

"Sen vielä ymmärtää, että timpuri voi olla kangistunut kaavoihinsa, mutta suunnittelijoiden pitäisi pystyä parempaan. Tosin aina ihmiset eivät edes palkkaa suunnitteluaupua, vaan monet ratkovat näitä

itse. Osa on tosi valvetuneita harrastajia, jotka etenevät huolellisesti. Mutta aina on ollut porukkaa, jonka ei pitäisi koskea vasaraan."

Palonen itse on tehnyt kotinsa siirrettyyn vanhaan hirsikehikkoon. "Käytännössä uudisrakennus", hän sanoo.

Hän ei saanut intoa perinnerakentamiseen verenperintönä.

"Isä kunnosti kodiksi vanhan talon 70-luvulla. Hän on muistellut, kuinka paksuista lattialankuista ja peiliöivistä sai hyvät rakennustelineet", Palonen hymähtää.

Vanhoilla taloilla on Palosen mukaan selvästi imua. Hänen mukaansa nyt on pienessä lattialankuista ja peiliöivistä pako kaupungista maaseudulle.

Talo Pirkanmaan haja-asutusalueella oli edullinen, jolloin omistajalla jää rahaa myös remonttiin.

Ongelmia tulee isoissa kaupungeissa, joissa maan arvo nosta vanhojen talojen hintaa niin, ettei ihmisillä enää riitä rahaa kunnostukseen.

Jos talo maksaisi 50 000-100 000 euroa, ei tapeltaisi niin paljon. Ihmiset pystyvät usein aika huonosti ajattelemaan, kuinka tulkittoman kallista on tänä päivänä remontin teettäminen."

Tarkastuskäyntejä Palonen tekee yleensä maanantaisin ja perjantaisin.

Rakennusten tutkimisen lisäksi hän haastattelee niiden käyttäjiä: kysynee perimätietoa siitä, millä vuosikymmenellä mitään on tehty. Hän osaa myös taitavasti onkia tietoja vaikkapa tapahtuneista vesivahingoista.

Kolme päivää viikosta on pyhitetty kirjoittamiselle. Kuntoraportissa on nykyään noin 80 sivua ja 40 kuvaa.

Silloin tällöin Palonen palaa kohteeseen, josta hän tai joku kollega on tehnyt aiemmin kuntoraportin.

"Usein ihmiset ovat saaneet kuntotarkastuksessa pitkän vikalistan, mutta 5-10 vuodessa ei ole tehty mitään. Asukkaat saattavat silti olla tyytyväisiä."

Palonen kiistää, että vanhassa talossa pitäisi asua kuin museossa.

"Fiksulla tavalla vanhasta rakennuksesta saa tämän päivän mukavuuksilla varustetun omakotitalon, jossa on vessa, suihku ja lämmintä."

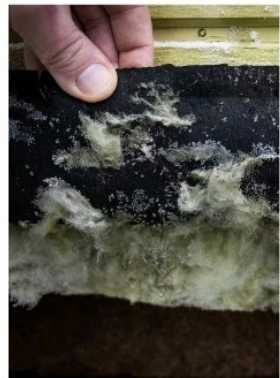
Vesikiertoinen lattialämmitys ei hänsitä tosin kuulu vanhaan taloon.

Vanha talo ei täytä nykyaikaisia energia- ja tehokkuusvaatimuksia. Onko niiden haitta silti jopa vahingollista romantikkaa?

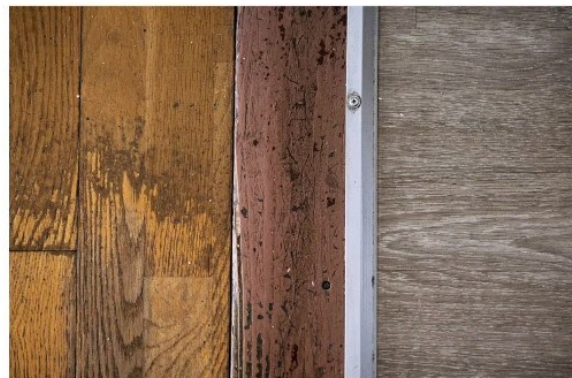
"Vanha puurakennus on hiihneli. Sen säilytys on itsessään ekoteko." ■

Talon kylkeen tehdään reikä, jotta nähdään, mitä seinien sisällä on.

Kosteutta on tiivistynyt huurteeksi tuulensuojapaperin pintaan.

Talon lattiamateriaalit ovat vaihtuneet aikojen kuluessa, ja uutta on laitettu vanhan päälle. Oikealla keittiön laminaatti ja vasemmalla makuuhuoneen kulunut puulattia.

LIITE 13

Vanhan rakennuksen korjaajan 10 käskyä

Alkuperäiset ohjeet Vanhan Porvoon rakennustapaohjeistossa 1989

1. Korjaustöistä suurin osa on muutoksia, pieni osa vaurioiden korjauksia. Korjaus tulee sitä halvemmaksi ja säilyttää talon historiallisen arvon sitä paremmin, mitä vähemmän tehdään. Harkitse siksi tarkoin, mitkä muutokset ovat hintansa arvoisia. Jos talosi näyttää tarvitsevan täydellistä uusimista, vaihda mieluummin taloa kuin korjaa se kuoliaaksi.

2. Vanhan rakennuksen historiallinen arvo on sen vanhassa materiaalissa, ei vain sen tyyliässä. Mitä enemmän materiaalia poistetaan, sitä enemmän historiallista arvoa menetetään. Uusi voi olla vanhan näköinen mutta se ei voi olla vanha; sata vuotiaan rakennusosan toimitusaika on sata vuotta, aikaisemmin puretun osan jälleenrakentaminen voi parantaa talon ulkonäköä, mutta ei lisää sen historiallista arvoa.

3. Älä korjaa kunnossa olevaa, älä uusi korjattavissa olevaa.
(Ylikorjaaminen palvelee rakennusliikettä, ei omistajaa.)

4. Mikään korjaus ei ole lopullinen, vaan ainoastaan uusi lenkki ketjussa. Korjauksen on siksi oltava korjattavissa. Älä käytä ratkaisuja joita myöhemmin on mahdoton poistaa. Virheitä ei tehdä tahallaan, mutta aina niitä sattuu. Myös sinä teet virheitä. Älä siis tee niiden korjaamista liian vaikeaksi.

5. Käytä samoja materiaaleja ja menetelmiä kuin korjattavassa kohteessa. Aidon materiaalin parhaita puolia on sen aito vanheneminen, kyky sietää aikaa. Älä kokeile uutuuksilla. Uutuudet kuuluvat uudisrakentamiseen. Muotiuutuus on jo huomenna vanhanaikainen.

6. Useimmat vauriot johtuvat huonosta hoidosta ja väärästä korjauksesta. Älä laiminlyö huoltotöitä. Älä usko huoltovapaisiin materiaaleihin, käytä mieluummin materiaaleja, joiden huolto on helppoa.

7. Lämpötaloudelliseksi korjaukseksi riittää useimmiten rakenteiden tuulitiivistäminen, yläpohjan eristyksen lisääminen on myös helppoa. Villaa mieluummin ylle kuin seiniin.

8. Hyväksy vinoutta ja pientä epäkäytännöllisyyttä. Hyväksy tyylikerrostumia ja vanhanaikaisia ratkaisuja. Hyväksythän ryppyisen isoäitisikin.

9. Hylkää tyylijäljitelmät. Hylkää materiaalijäljitelmät. Hylkää haaveet alkuperäistämisestä. Vanhaan rakennukseen historian aikana tehdyt muutokset ovat aitoja muutoksia.

10. Jos sinulla on varaa rikkoa näitä käskyjä, sinulla on varaa rakentaa uusi mielesi mukainen talo. Kenelläkään ei ole varaa väittää, että sata vuotias talo on huonosti rakennettu.